

Bacheloroppgave

EK 208

Økonomisk kriminalitet

**Skyldes økonomisk kriminalitet
forretningskultur eller juss?**

av

Daniel Henriksen, Nina Grensemo og Tone Iren Sørheim

Bodø, 2009

**Handelshøgskolen
i Bodø**

09 ud 13201

Bedriftsøkonomi bachelor Hen

HOGSKOLEN I BODØ
Biblioteket
8049 BODØ

Abstract

The main focus in this thesis is economical crime in Norway, and which factors in the Norwegian business culture and law that creates the high level of economic crime. The motivation for this topic is the PwC-report on economic crime from 2007. It illustrates that economic crime is higher in Norway, than in most of the western countries.

To find out which factors that is responsible for the high extensiveness, we have been in contact with nine experts in Norwegian business culture and law. Based on the interviews we determined that the economic crime rate is high, due to the criminals see it as possibility to commit crime without being composed for a penalty. They think it is possible because the Norwegian business culture is naive and the employees that reports suspicious actions, is seen as a liability for the company. Therefore a smaller amount of people reports this kind of incidents. The Norwegian corruption and defamation law have its weaknesses as well.

We are going to present these important factors through well-known and relevant cases that have background in Norwegian business culture and law.

Forord

I løpet av det sjette semesteret ved bachelorutdanningen i økonomi og ledelse ved Handelshøgskolen i Bodø, skal studentene skrive en bacheloroppgave. Denne oppgaven baseres på et selvbestemt tema innenfor valgt profilering i foregående semester. Vi hadde profileringen regnskap og økonomistyring, med tilleggskurset etikk og regnskap. Innenfor dette støttekurset fant vi vårt tema for oppgaven, det ble økonomisk kriminalitet. Parallelle emner innenfor regnskap og økonomistyring vil bli tatt med, eksempelvis corporate governance.

Vi vil se nærmere på de forhold som gjør seg gjeldende for utbredelsen av økonomisk kriminalitet når det kommer til norsk lovgivning og forretningskultur. Noe sammenligning mot vestlige land vil finne sted, uten at vi ønsker og påstå at det er direkte sammenhenger.

Vi ønsker å takke alle som har hjulpet oss på vei i denne arbeidsprosessen frem til den endelige oppgaven. Vår veileder Øystein Nystad for nyttige råd og motivasjon, Anders Berg Olsen, Carl August Fleischer, Ellen S. Kittelsbye, Erling Grimstad, Kari Breirem, Kjetil Aakre, Henrik Ulven, Rune Grundkjøn og Tor Henning Rustan Knudsen for uunnværlig bistand i datainnsamlingen. Ansatte på biblioteket ved Høgskolen i Bodø har i tillegg hjulpet oss med å bestille ønsket faglitteratur. Dere var alle med å gjøre denne oppgaven mulig.

Bodø, 20.mai 2009.

Daniel Henriksen

Nina Grensemø

Tone Iren Sørheim

Innholdsfortegnelse

Abstract	II
Forord.....	III
Innholdsfortegnelse	IV
Tabell og figuroversikt	V
Liste over forkortelser.....	VI
Sammendrag	VII
Forklaringer på våre mest sentrale nøkkelbegrep	IX
1.0 Innledning	1
1.1 Bakgrunn for oppgaven	1
1.2 Formål med oppgaven	2
1.3 Tema med problemstilling.....	3
1.4 Avgrensninger	4
1.5 Oppgavens oppbygning.....	4
2.0 Metode	6
2.1 Forskningsdesign.....	6
2.2 Metodevalg	7
2.3 Innsamling av data.....	8
2.3.1 Sekundærdata	9
2.3.2 Primærdata.....	10
2.4 Intervjuguide.....	11
2.5 Valg av informanter.....	12
2.6 Evaluering av undersøkelsen.....	14
2.6.1 Troverdighet	15
2.6.2 Overførbarhet	16
2.6.3 Pålitelighet.....	17
2.6.4 Bekreftbarhet	17
3.0 Økonomisk kriminalitet.....	18
3.1 Hva er økonomisk kriminalitet?	18
3.2 Økonomisk kriminalitet i Norge.....	20
3.3 Brudd på internasjonale regnskapsstandarder	20
3.4 Korrupsjon.....	21
3.5 Skatteparadiser tilknyttet bankvirksomhet	22
3.6 Hvorfor begås økonomisk kriminalitet?	22
3.7 Hvem begår økonomisk kriminalitet?	23
3.8 Ulike påvirkningsfaktorer til økonomisk kriminalitet.....	24
3.8.1 Grådighetskultur	24
3.8.2 Finanskrisen.....	26
3.8.3 Påvirker dette den økonomiske kriminaliteten	28
3.9 Hva gjør bekjempelsen av denne type kriminalitet så viktig?.....	28
3.9.1 Iversatte tiltak i tråd med bekjempelsen av økonomisk kriminalitet.....	30
3.9.2 Fremtidige utfordringer knyttet til økonomisk kriminalitet	31
4.0 Dagens situasjonsbilde.	33
4.1 Norsk økonomisk historie.....	33
4.2 Norsk økonomi	34
5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?	37
5.2 Hvorfor vil det være kulturforskjeller?.....	37
5.3 Hvordan forklare kulturforskjellene?	38

Innholdsfortegnelse

5.3.1 Utvikler vi oss mot en global kultur?	40
5.4 Introduksjon til norsk forretningskultur.	40
5.5 Hva er spesielle forhold ved norsk forretningskultur?	40
5.6 Hvordan tilpasse den norske forretningskulturen med den internasjonale?	43
6.0 Bakgrunn for lovendringer	45
6.1 Enron skandalen	45
6.2 Worldcom skandalen	46
6.3 Sarbanes- Oxley- Act	47
6.4 Eurosox	48
6.5 Utredninger i norsk lovverk.....	48
7 Resultatene fra intervjuene	55
8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur	61
8.1 Utgangspunkt.....	61
8.2 BA-HR-saken	61
8.3 Siemens- saken.	62
8.4 Naivitet i norsk forretningskultur.	63
8.5 PwC-rapport, perception index.....	66
9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning	70
9.2 StatoilHydro og Gjøa-feltet.	73
9.3 Skjuling av økonomisk kriminalitet i det offentlige.....	75
9.4 Norsk injurielovgivning.....	77
10 Konklusjon	80
11.0 Refleksjoner	81
11.1 Prosessmessige refleksjoner	81
11.2 Fagmessige refleksjoner	84
Referanseliste	X
APPENDIX	XVII
APPENDIX A	XVII
APPENDIX B.....	XXI
APPENDIX C.....	XXIV
APPENDIX D	XXVIII
APPENDIX E	XXXIII
APPENDIX F	XXXVI
APPENDIX G	XL
APPENDIX H	XLVI
APPENDIX I.....	LI
APPENDIX J.....	LIII

Tabell og figuroversikt

Tabell 2-1 Kriterier for kvantitativ og kvalitativ forskning

Tabell 6-1 Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse

Figur 2-1 Kvalitativ metode som interaktiv prosess

Figur 2-2 Inndeling av data

Figur 2-3 Former for sekundærdata

Figur 6-1 Risikostyring og intern kontroll

Figur 8-5 Egenillustrasjon

Liste over forkortelser

AS – Aksjeselskap.

ASA – Allmenn aksjeselskap.

BA-HR – Bugge, Arentz- Hansen og Rasmussen.

BI – Bedriftsøkonomisk Institutt.

EC – European Commission.

EF – Det europeiske fellesskap.

EFTA- European Free Trade Association.

EMD – Den europeiske menneskerettighetsdomstol.

EU – Den europeiske union.

Euro-SOX – European Sarbanes-Oxley Act.

EØS - Det europeiske økonomiske samarbeidsområde.

FN – De Forente Nasjoner.

IAEA – The International Atomic Energy Agency.

IFRS - International Financial Reporting Standards .

IKT – Informasjon og kommunikasjonsteknologi.

KPMG – Klynveld, Peat, Marwick, Goerdeler. (De fire grunnleggerne av selskapet).

MBA – Master of Business Administration.

NHO - Næringslivets Hovedorganisasjon.

NOU – Norges offentlige utredninger.

NUES – Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse.

Ot. Prp.nr. – Odelsproposisjon nummer.

PwC – PricewaterhouseCoopers.

RGI – Resource Group International (selskapet Aker fusjonerte med slik de ble Aker RGI).

Rt – Rettstidende.

SEC – Securities and Exchange Commission.

SKUP- Stiftelsen for kritisk og uavhengig presse.

SOX - The Sarbanes-Oxley Act.

SSB – Statistisk sentralbyrå.

USA – United States of America.

Økokrim- Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet.

Sammendrag

”Norsk næringsliv er så hederlig” (Breirem, 2007 s.44), uttalte børsdirektør Sven Arild Andersen i 2002 i en sosial sammenkomst for tidligere ansatte i advokatfirmaet BA-HR. I tiden som fulgte dukket imidlertid den ene etter den andre saken med økonomisk kriminalitet opp. Våre tanker om å være ”best i klassen” stemte kanskje ikke likevel?

Derfor valgte vi å se nærmere på dette i vår bacheloroppgave. Er det forhold ved den norske forretningskulturen og lovgivningen som er med på å skape grobunn for økonomisk kriminalitet? I så fall, hvilke forhold kan det være? Alt virker trygt og godt i Norge, så denne type kriminalitet angår vel ikke oss? Dette var noe av det vi trodde før vi startet med oppgaven.

Det viste seg tidlig at våre holdninger ikke stemte overens med våre utvalgte statistikker. I tillegg ga nyhetsbildet klare signaler om at vi var naive. Dette har vist seg å være et kjennetegn i norsk forretningskultur, og har skapt muligheter for utøvelse av økonomisk kriminalitet. Ironisk nok samsvarte holdningene våre med de som er gjeldende i norsk næringsliv.

Videre fikk vi bedre kjennskap til varslerens rolle i næringslivet. Vi startet med et personlig intervju med en svært kjent varsler i Norge, Kari Breirem. Hennes uttalelser supplert med biografien, ”På BA-HR-bakke”, og ved å se nærmere på andre varsler-saker gjorde at vi følte oss godt rustet til å forstå deres situasjon. Forbedret rettsvern for varslere er iverksatt, men det viser seg at lovendringer alene ikke er tilstrekkelig. Det gjenstår fremdeles mye arbeid for at varslere skal få den behandling de fortjener.

I norsk forretningskultur er uttalelsen, ”det skjer ikke hos oss” vanlig blant deltakere på seminarer som sikter på å avdekke og hindre utbredelse av økonomisk kriminalitet. Dette underbygges av en persepsjonsindeks utført av revisjons- og rådgivningsselskapet PwC.

Norge hadde som mål å stå frem som et foregangsland når det kom til korrupsjonslovgivningen i 2003, i følge advokat Tor Henning Knudsen og jussprofessor Carl August Fleischer. Korrupsjon gjaldt ikke det norske næringslivet, og var frem til da et fremmedord i Norges lover. Vi innførte strengere lovbestemmelser enn gjeldende praksis i

Sammendrag

våre naboland. Etter dette dukket det flere saker opp, og mediebildet har siden da vært preget av en rekke saker med brudd på økonomiske regler.

Vi vil i denne oppgaven se nærmere på konflikten som oppstod i BA-HR som utgangspunkt for drøftingen av norsk forretningskulturen, og OBOS-Hegnar- saken fra 1979 for å se nærmere på lovgivningen. Vi har i tillegg bemerket at Norge er dømt fire ganger for brudd på ytringsfriheten i Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen, dette skaper diskusjon rundt norsk injurielovgivning. I sum vil disse forholdene påpeke hvilke grobunner dette skaper for utøvelse av økonomisk kriminalitet, ved bruk av gjeldende teorier og illustrasjoner.

Funnene våre er knyttet opp mot naivitet i forretningskulturen, behandlingen av varslere, Statens Personalhåndbok og norsk korrupsjons- og injurielovgivning. Vi har funnet frem til dette ved hjelp av våre informanter som skal være de beste på områdene. Erling Grimstad, Kari Breirem og Carl August Fleisher er blant våre støttespillere i denne datainnsamlingen. Deres synspunkter har beriket vår besvarelse.

Vi ønsker ikke å gi noe fasitsvar, siden det kan være feilaktige sammenhenger mellom funnene våre og utbredelsen av økonomisk kriminalitet. Vår tidsbegrensning har gjort det vanskelig å bevise eksakte årsakssammenhenger. Det er sannsynlig at faktorer vi ikke har tatt med i analysen kan ha spilt en vesentlig rolle, i forhold til svakheter ved norsk forretningskultur og lovgivning som skaper grobunn for økonomisk kriminalitet.

Forklaringer på våre mest sentrale nøkkelbegrep

Forretningskultur – de gjeldende regler for skikk og bruk som er å finne innenfor avgrensede områder, i dette tilfellet gjeldende for næringslivet på generell basis i Norge.

Grobunn for økonomisk kriminalitet – de forhold som gir økte muligheter for utøvelse av økonomisk kriminalitet.

Injurielovgivning – et regelverk som behandler hvorvidt krenkende uttalelser er straffbare eller ikke.

Kritikkverdige forhold – dette er forhold i en organisasjonskultur som behøver ekstra oppmerksomhet, siden det er faktorer i den sammenheng som ikke er som det skal være.

Nettverkskorupsjon – dette er en type korrupsjon som foregår når partene i bestemte nettverk tilegner seg utilbørlige fordeler på bekostning av andres rettigheter, ved hjelp av egen stilling.

Statens Personalhåndbok – En bok med retningslinjer for ansatte i det offentlige.

Utilbørlig fordel – En fordel som strider mot rett og rimelighet.

Varsling – å meddele og fortelle videre om kritikkverdige forhold som synes urettmessige til nærmeste overordnede og/eller styret.

Økonomisk kriminalitet – kriminelle handlinger som er i strid med forretningskikk og annen sedvane i form av regelverk i næringslivet. Hensikten bak denne type kriminalitet er som regel å berike seg selv, på bekostning av andres goder.

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for oppgaven

I vår bacheloroppgave har vi valgt å ta for oss temaet økonomisk kriminalitet i Norge. Motivasjonen for dette er PricewaterhouseCoopers (heretter forkortet PwC) globale rapport om økonomisk kriminalitet: *"Economic crime, people, culture and controls"* fra 2007. Rapporten viser at Norge har høyere utbredelse av økonomisk kriminalitet enn gjennomsnittet blant vesteuropeiske land. Vi skal se nærmere på om det er forhold i norsk lovgivning og forretningskultur som kan forklare den høye utbredelsen av økonomiske kriminalitet.

PwC tilbyr tjenester innenfor revisjon, rådgivning, skatt og avgift til private og offentlige bedrifter. De skal påvirke selskapenes evne til vekst og verdiskapning gjennom å bidra til god styring og kontroll hos sine klienter. De har kontorer i 153 land og har over 155 000 ansatte. I Norge har de 35 kontorer og over 1 200 ansatte. Deres kunder er alt fra små lokale bedrifter til verdensomspennende organisasjoner (www.pwc.no).

Temaene i rapporten om økonomisk kriminalitet er mennesker, kultur og kontroll. Resultatene som kommer frem er gjort på bakgrunn av intervjuer med 5 400 bedrifter i 40 land. I rapporten fokuseres det mye på statistikker. Statistikkene viser eksempelvis forholdet mellom utbredelsen av økonomisk kriminalitet i ulike verdensdeler og land og hvilke typer kriminalitet landene er mest utsatt for. Den tar også opp forholdet mellom bedriftskultur og intern kontroll, og ekspertenes forventninger til fremtiden. Rapporten gir også et godt bilde av hvor stort samfunnsøkonomisk tap økonomisk kriminalitet medfører. Rapporten for Norge viser omtrent de samme resultatene som den globale rapporten. I denne rapporten kommer det også frem statistikker som er spesifikke for Norge, og gir derfor gode sammenligninger opp mot Vest- Europa og verden forøvrig.

Det spesielle med PwC- undersøkelsen er at statistikken ikke er utarbeidet med bakgrunn i offisielle tall, der tilfellene må være rapportert til myndighetene for at de skal bli tatt med. I denne undersøkelsen har de intervjuet et utvalg bedrifter og spurt om de har blitt utsatt for økonomisk kriminalitet i løpet av de to siste årene. Resultatene som kommer frem i rapporten om Norge viser at 41,6 % av de undersøkte bedriftene i Norge har opplevd økonomisk

1.0 Innledning

kriminalitet. Dette er omtrent det samme som globalgjennomsnittet, men høyere enn gjennomsnittet for Vest- Europa som er på 38 %. Til tross for økt fokus på denne type kriminalitet internt i bedrifter og fra myndighetene, har ikke antallet bedrifter som har opplevd denne type kriminalitet sunket i de siste årene i Norge. Ved undersøkelsen i 2005 svarte tilnærmet samme andel av de undersøkte bedriftene at de var blitt utsatt for økonomisk kriminalitet. Statistikker viser også at trendene innen økonomisk kriminalitet er omtrent de samme for Norge og Vest- Europa, bortsett fra at vi har en vesentlig høyere andel korrupsjon og bestikkelser i Norge.

På spørsmålet om bedrifter tror de står i fare for å bli rammet av økonomisk kriminalitet i fremtiden svarer bare 3 % at de ser det svært sannsynlig, mens hele 40 % sier det er svært lite sannsynlig. Dette gir inntrykk av naivitet med tanke på hvor stor andel av bedrifter som faktisk blir rammet. En annen viktig avsløring i rapporten, var at en stor andel av økonomiske misligheter i bedrifter begås av eksterne aktører og mange av de var internasjonale.

Rapporten fra PwC er den mest omfattende i sitt slag. Vi mener den passer best for oss å bruke i denne oppgaven, siden den ikke bare avslører offisielle tall, men også såkalte ikke-rapporterte tilfeller som tidligere nevnt. Det gjør at man slipper å ta hensyn til at personer, eller bedrifter i enkelte land ikke rapporterer kriminelle hendelser videre til kontrollmyndighetene. Det bedriftene sier til PwC er konfidensielt, er det stor sannsynlighet for at intervjuobjektene forteller sannheten. Mørketallene blir derfor lavere og gir et mer pålitelig resultat. Imidlertid er det bare 102 norske bedrifter som er blitt intervjuet. Det gjør at resultatet ved å intervju ytterligere en bedrift, kan gi endring på nesten en hel prosent når det gjelder hvor mange bedrifter som er blitt utsatt for økonomisk kriminalitet. Antallet bedrifter som er intervjuet er lavt, og man kan derfor ikke konkludere med at prosentandelen er helt nøyaktig, men heller gir en pekepinne på hvor Norge står når det gjelder økonomisk kriminalitet. Vi har likevel valgt å bruke PwC - rapporten som motivasjon for oppgaven vår.

1.2 Formål med oppgaven

Vi har et beskrivende formål med denne oppgaven, siden vi belyser hvilke faktorer i norsk forretningskultur og lovgivning som gir grobunn for økonomisk kriminalitet. Den vil være nyttig for de som bekjemper denne type kriminalitet, eksempelvis Økokrim og politiet. Siden den viser hva som påvirker utbredelsen av økonomisk kriminalitet.

1.3 Tema med problemstilling

Temaet for vår oppgave er økonomisk kriminalitet. Vi har valgt å konkretisere problemstillingen vår til å gjelde de forhold ved den norske forretningskulturen og lovgivningen som kan være med på å skape grobunn for økonomisk kriminalitet.

Problemstilling:

Er det noen forhold ved den norske forretningskulturen og lovgivningen som gir grobunn for økonomisk kriminalitet?

Vi vil i hovedsak ved hjelp av BAHR-saken og OBOS-Hegnar dommen illustrere de gjeldende forhold ved vår problemstilling.

PwC definerer økonomisk kriminalitet som: ” *korrupsjon og bestikkelser, misligheter (økonomisk utroskap og underslag), regnskapsmanipulering, hvitvasking av penger og tap av immaterielle verdier (brudd på opphavsrett, industrispionasje, produktkopiering og dokumentfalsk)* ” (Kvamme, 2007).

Økonomisk kriminalitet er et omfattende tema som tas med i stadig større grad i daglige diskusjoner, blant annet i mediebildet. Fokuset på å avdekke og finne ut mer om fenomenet synes å bli viktigere. Hva som skyldes den økte interessen kan ha ulike forklaringer. Alle vet at økonomiske misligheter er noe som påvirker oss. Vi forstår at handlinger må til og at økonomisk kriminalitet er noe som kan håndteres. Dette temaet angår oss alle.

Vi har i oppgaven ikke tenkt å ta for oss alt som kan knyttes opp til temaet økonomisk kriminalitet, det vil være for omfattende. Det vil ikke være mulig å utarbeide et fullstendig helhetsbilde, siden det fremdeles er myter som enda er uavklarte. Det spenner fra hva som kjennetegner økonomisk kriminalitet til å vite hvilke utfordringer økonomisk kriminalitet vil gi i fremtiden. Det nærmeste vi kan komme et svar, er å se på prognoser, lese statistikker og være i dialog med eksperter på området.

1.4 Avgrensninger

Økonomisk kriminalitet er et vidt begrep, som omfatter flere former som er i strid med loven. Temaet reiser en rekke utfordringer, som gir grunnlag for mange typer problemstillinger og oppgavetolkninger. Vi har valgt å fokusere på hvilke forhold innen forretningskultur og lovgivning, som kan danne grobunn for økonomisk kriminalitet. Fokuset i oppgaven har vært Norge, men vi har dratt noen paralleller til utlandet. En direkte sammenligning med andre land, ville gjort informasjonsinnhenting vanskelig og resultert i en upresis oppgave. Ved derimot å bare fokusere på norske forhold kan vi ved hjelp av våre informanter gi et nyansert bilde.

Vi har i hoveddelen drøftet de viktigste forholdene i forretningskulturen og lovgivningen som er blitt fremhevet av våre intervjuobjekter. De er noen av de fremste ekspertene i Norge på dette området, men vi kan likevel ikke garantere at de sitter med full informasjon om vårt emne. Derfor kan det være forhold i norsk forretningskultur eller lovgivning som ikke er kommet frem i oppgaven. Det er eksempelvis tyveri blant ansatte, utpressing og svindel. Disse faller dermed utenfor vår besvarelse.

De sentrale elementene i vår besvarelse er corporate governance, naivitet, nettverkskorrupsjon, varsling og korrupsjons- og injurielovgivning. Vi har valgt å forklare disse elementene gjennom teori og relevante caser fra media. Dette gir en god forståelse og viser temaenes aktualitet. En del rammebetingelser for bedriftene, for eksempel International Financial Reporting Standards- regelverket, (heretter forkortet IFRS) vil bli presentert i teoridelen.

1.5 Oppgavens oppbygning

I besvarelsens første kapittel har vi aktualisert tema, oppgavens formål og gitt en presentasjon av problemstillingen. Videre har vi presentert oppgavens avgrensninger og oppbygning.

Kapittel 2 tar for seg besvarelsens metodiske fremstilling. Der har vi presentert planleggingen og gjennomføringen med hensyn på forskningsdesign, metodevalg, innsamling av data og utvalg av informanter. Til slutt fremkommer en evaluering av undersøkelsens troverdighet, overførbarhet, pålitelighet og bekreftbarhet.

1.0 Innledning

I kapittel 3 har vi gitt en beskrivelse av hva økonomisk kriminalitet innebærer, ved hjelp av en teoretisk innføring. Videre gir vi et innblikk i en rapport utarbeidet av PwC, hvor utbredelsen av økonomisk kriminalitet i Norge blir fremstilt. Deretter har vi tatt for oss de ulike typene økonomisk kriminalitet som omtales videre i besvarelsen. I tillegg vil det bli drøftet hvorfor det begås økonomisk kriminalitet, hvem som begår og ulike påvirkningsfaktorer. Under disse påvirkningsfaktorene har vi presentert grådighetskultur og finanskrisen. Til slutt har vi drøftet hva som gjør bekjempelsen av denne type kriminalitet så viktig.

Kapittel 4 gir et innblikk i norsk økonomisk historie. Vi har sett nærmere på nåtidens økonomiske situasjon med fokus på å gi en orientering slik at videre innhold blir lettere for leseren.

I kapittel 5 tar vi for oss forretningskultur generelt og hva som er spesielt med den norske.

Kapittel 6 presenterer bakgrunn for lovendringer, samt en beskrivelse av caser knyttet opp mot lovgivning. Disse sakene er Enron- og Worldcom-skandalene. Videre vil vi ta for oss utredninger og forbedringer i lovverk, hvor vi vil gå inn på Norges Offentlige Utredninger (heretter forkortet NOU), Sarbanes-Oxley-Act (heretter forkortet SOX) og Eurosox. Avslutningsvis gir vi en kort innføring i corporate governance.

I kapittel 7 presenterer vi resultatene fra våre informanter, gjennomført ved bruk av kvalitative intervju. Tema som holdninger, naivitet, korrupsjonslovgivning, varslere, nettverkskorrupsjon og injurieloven blir behandlet.

Kapittel 8 omhandler praktiske case som drøfter grobunnene for økonomisk kriminalitet i norsk forretningskultur.

Kapittel 9 omhandler praktiske case som drøfter grobunnene for økonomisk kriminalitet i norsk lov- og rettspraksis.

I kapittel 10 vil vi presentere besvarelsens konklusjon.

Avslutningsvis vil vi i kapittel 11 gjøre rede for refleksjoner i henhold til besvarelsen, og se på hvordan denne oppgaven kan utarbeides til en masteroppgave.

2.0 Metode

Vi vil i metodekapittelet bruke boken: ”*Forskningsmetode for økonomisk – administrative fag*” fra 2004 av Johannessen, Kristoffersen og Tufte som hovedkilde.

Metode kommer av det greske ordet *methos*, som betyr å følge en bestemt vei mot et mål. Samfunnsvitenskapelig metode handler om hvordan en skal gå frem når det kommer til innhenting av informasjon om virkeligheten. Det dreier seg om å samle inn, analysere og tolke data, som er en sentral del av empirisk forskning. Der data er utfallet, er når virkeligheten/ting blir observert og registrert. Ved å benytte seg av en systematisk måte for å undersøke virkeligheten, tvinger vi oss selv til å bruke sansene på en mer gjennomtenkt og disiplinert måte. Vi bruker metode som et verktøy.

Vi har videre redegjort for hvilken metodologisk fremgangsmåte vi har valgt å bruke i vår besvarelse. Første del omhandler forskningsdesign og hvilken metode vi har valgt, basert på hva vi mener er den mest hensiktsmessige å bruke for innsamling av både primær- og sekundærdata. I tillegg har vi valgt å gi en beskrivelse av våre informanter. Til slutt vil vi drøfte begrepene troverdighet, overførbarhet, pålitelighet og bekreftbarhet.

2.1 Forskningsdesign

Med forskningsdesign menes det hvordan en undersøkelse organiseres og gjennomføres for at forskningsspørsmålet skal kunne besvares. Denne prosessen omfatter alt fra ide, utforming av forskningsspørsmål, innsamling, analyse og tolkning av data til ferdig resultat. Det vil si alt som knytter seg til undersøkelsen, og beskriver hvordan den skal se ut.

Denne besvarelsen har en induktiv tilnærming, det vil si at vi tar for oss et tema som vi ønsker å se nærmere på, uten å ta utgangspunkt i teoretiske modeller. I vår besvarelse vil dette innebære å gå i dybden på vårt tema, økonomisk kriminalitet. Slik at gjennomføringen av undersøkelsen tar sikte på å besvare forskningsspørsmålet på best mulig måte.

Ved valg av forskningsdesign, skiller en ofte mellom ekstensive og intensive design. Hvor ekstensive undersøkelser er studier som går i bredden på et fenomen. Det benyttes når forskeren ønsker å gi en presis vurdering av omfanget, og dermed har mulighet til å

2.0 Metode

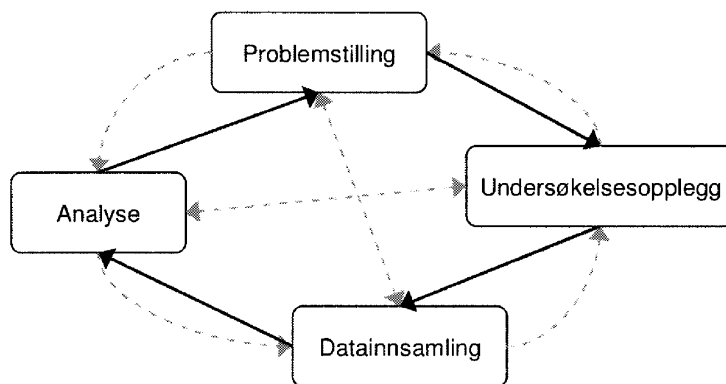
generalisere. Derimot brukes intensive design når man ikke har en klar forståelse for hvordan temaet skal analyseres, men ønsker i stor grad å tilegne seg informasjon. I denne besvarelsen har vi valgt å benytte oss av en intensiv tilnærming. Siden vi vil ha fokus på å gå i dybden i et problem, har vi valgt en mindre andel undersøkelsesenheter, men også en større andel variabler. Utfallet blir at vi får en så helhetlig forståelse som mulig av vårt tema.

2.2 Metodevalg

Det finnes forskjellige måter å fremskaffe kunnskap om et bestemt tema. Skillet mellom kvalitative og kvantitative tilnærminger dukker tidlig opp. Kvantitative undersøkelser har ofte som mål å kunne generalisere. Dermed blir undersøkelsen dratt mot ulike opptellinger og statistiske analyser. Her ligger data vanligvis i form av utfylte spørreskjema. I kvalitative undersøkelser dreier det seg om å klassifisere og få frem meningsinnholdet i dataene, dermed er kvalitative undersøkelser mer fleksible enn kvantitative undersøkelser. Dette på grunnlag av at kvalitative undersøkelser ofte går ut på å undersøke hvorfor ting skjer. Kvantitative og kvalitative undersøkelser blir sett på som forskjellige, men ikke uforenlige. Samme forsker kan godt velge å kombinere kvalitative og kvantitative tilnærminger i samme undersøkelse. Dette gjør at mange ser på flermetodedesign som det ideelle metodevalg, siden de utfyller hverandre. Ulempen er at flermetodedesign både kan være omfattende og tidskrevende, og blir derfor stort sett brukt i store forskningsprosjekter (Ringdal, 2001).

I denne besvarelsen har vi valgt å benytte oss av en eksplorerende og kvalitativ tilnærming for å skape en større forståelse for grobunner knyttet til økonomisk kriminalitet. Vi bruker både primær- og sekundær data.

Utgangspunktet for undersøkelsen er å belyse problemstillingen. Den kvalitative tilnærmingen er mer fleksibel enn den kvantitative. Vi får dermed en mer interaktiv prosess, som gjør skillet mellom de ulike fasene i undersøkelsen mer flytende. Dette viser seg i at en har muligheten til å gå tilbake og endre problemstillingen, undersøkelsessystemet, datainnsamlingsmetoden og analysen etter hvert som den pågår. Dette er illustrert i figur 2-1, på neste side.

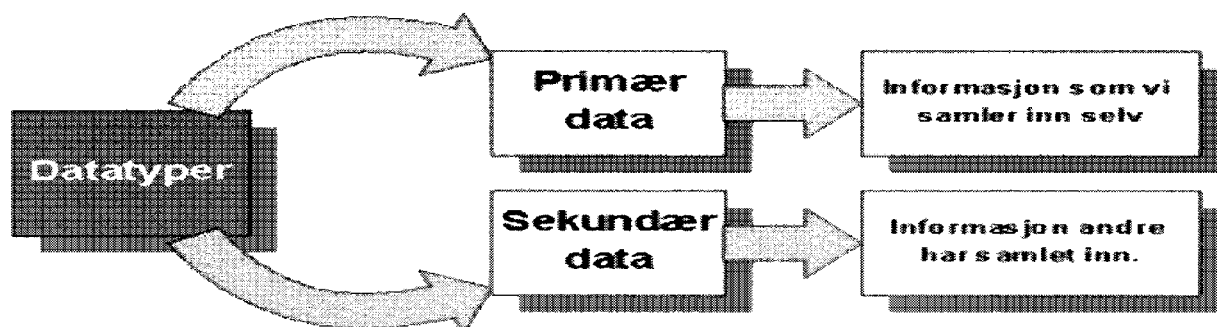
Figur 2-1: Kvalitativ metode som en interaktiv prosess (Jacobsen, 2000).

I figur 2-1 viser de sorte pilene den ordinære forskningsprosessen, og de stiplede pilene viser at muligheten for å endre opplegget underveis er tilstede.

Denne besvarelsen startet med en problemstilling som i stor grad har blitt endret underveis. Nettopp fordi vi har økt vår kunnskap om vårt tema, økonomisk kriminalitet. Dette er den positive siden med kvalitativ tilnærming, men på den andre siden finnes det en ulempe. Det kan oppstå en følelse om at en aldri blir ferdig med undersøkelsen, siden det alltid dukker opp ny informasjon (Jacobsen, 2000).

2.3 Innsamling av data

Forskning skiller seg fra hverdagslig synsing ved at det samles inn dokumentasjon, i form av data som gjenspeiler den virkeligheten som undersøkes. Uavhengig av metodevalg må forskeren vurdere hvem som skal delta i undersøkelsen. Det skal da tas stilling til utvalgstørrelse, utvalgsstrategi og rekruttering (Johannesen m.fl., 2004). For å besvare vår problemstilling etter beste evne har vi valgt å benytte oss av kvalitative data. Det mener vi gir mest relevant og pålitelig informasjon. Mer spesifisert har vi valgt intervjuer som hovedinformasjonskilde, men vi har i tillegg benyttet oss av både primær- og sekundær data for å belyse vår problemstilling.

Figur 2-2 Inndeling av data. (Sander, 2004)

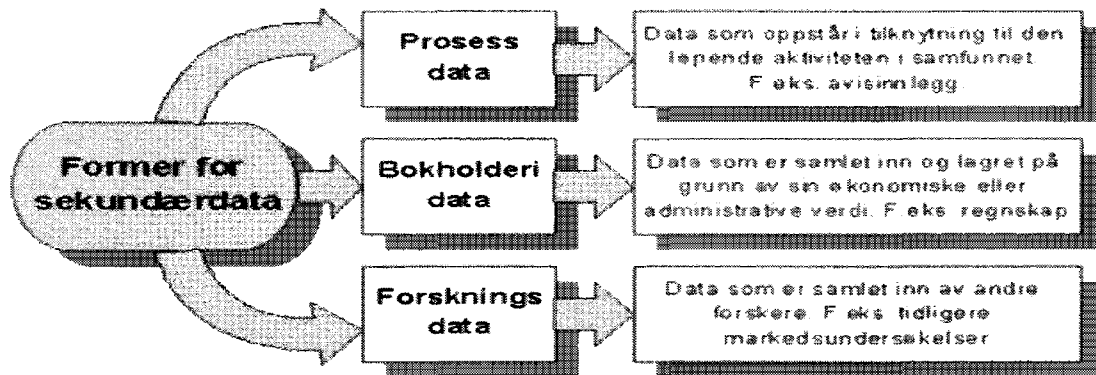
2.3.1 Sekundærdata

Sekundærdata omfatter informasjon som allerede eksisterer i en eller annen form. Her inngår data som er samlet inn og systematisert med tanke på ulike formål (Befring, 2007). Ved bruk av sekundærdata anvendes opplysninger som har blitt innsamlet av andre, som betyr at det ofte er samlet inn til et annet formål. Derfor bør en være bevisst i forhold til hvordan de velges ut, hvor de kommer fra og hvem som har innhentet dem. Slik at vi får fokus på bruk av troverdige kilder, som er svært viktig i forskning (Jacobsen, 2000).

En viktig kilde for innhenting av sekundærdata har i denne besvarelsen vært litteratursøk på bibliotek og internett. I selve forarbeidet med økonomisk kriminalitet som er å finne i første del av besvarelsen, har regjeringens internettside vært til stor hjelp. Vi har også hentet informasjon fra lovforarbeider (NOU) som ligger på Finansdepartementets hjemmeside. I tillegg har vi benyttet oss av en rekke nettsteder som har beskrevet økonomisk kriminalitet og definisjoner på de ulike formene for den type kriminalitet, deriblant PwC og Økokrim. Vi har brukt statistikk fra Statistisk sentralbyrå (heretter forkortet SSB) og PwC-undersøkelsen, hvor vi har brukt deres resultater til å forklare underliggende teorier.

Vi har benyttet oss av Økokrims (Den sentrale enhet for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet, heretter forkortet Økokrim) trendrapport fra 2008/2009 i forhold til forventninger til fremtiden (Økokrim, 2009). Videre har vi anvendt ulike bøker som omhandler økonomisk kriminalitet og forretningskultur. Vi har også brukt bøker om etikk og moral, siden vi vil ha en del som omhandler det etiske, i forhold til økonomisk kriminalitet. Vi har i tillegg brukt litteratur som omhandler vitenskapelig metode. Avslutningsvis har vi benyttet oss av boken, "På BA-HR bakke", av Kari Breirem og lovdata.

Informasjonen fra sekundærdata har blitt brukt som supplement til de resultatene som vi har innhentet gjennom primærdataene.

Figur 2-3 Former for sekundærdata, (Sander, 2004).

2.3.2 Primærdata

Data eller informasjon som blir samlet inn med det primærformål å danne analysegrunnlag i en undersøkelse, kalles primærdata (Befring, 2007). Primærdata innebærer at forskeren samler inn data for første gang (Jacobsen, 2000). For å samle inn primærdata kan en benytte seg av observasjon, intervju, spørreskjema og lignende (Befring, 2007).

I denne besvarelsen har vi valgt å benytte oss av intervju som metode for datainnsamling. Vi valgte å bruke semistrukturerte intervju, som vil si at vi utarbeidet en tematisert intervjuguide på forhånd. Vi som forskere fulgte opp informanten gjennom bestemte temaer, men ingen fast rekkefølge og åpenhet til digresjoner.

Vi valgte å henvende oss til personer med mye og god informasjon om temaet. De utvalgte informantene er innenfor flere forskjellige yrkesområder, deriblant analytiker i Økokrim, forfattere av bøker, Carl August Fleicher, Kari Breirem og Skatteetaten. Informantene har alle erfaringer innenfor økonomisk kriminalitet. Intervjuene har i hovedsak blitt gjennomført over telefon. Vi unngikk å forflytte oss geografisk, som gjorde det tidsbesparende.

Ved gjennomføring av et intervju bør de fleste spørsmålene være åpne, slik at informanten får muligheten til å uttrykke seg fritt innenfor det temaet som spørsmålet omhandler. Det gir også

2.0 Metode

spillerom til å improvisere underveis i intervjuet (Ringdal, 2007). Siden vi har valgt et semi-strukturert intervju, har vi utarbeidet en intervjuguide med flere tema vi ønsker informasjon om (se 2.4). En intervjuguide er ikke et spørreskjema, men en liste over temaer og generelle spørsmål som skal gjennomgås i løpet av intervjuet. Det kan ses på som en basis med mulighet for å improvisere (Johannesen m.fl., 2004). Spørsmålene kan derfor variere fra informant til informant, siden vi har valgt informanter med forskjellig spesialkompetanse. Ved gjennomføringen av våre intervjuer ble ikke intervjuguiden fulgt slavisk. I de intervjuer vi har utført har vi fått det meste av den ønskede informasjonen uten å stille så mange spørsmål. Årsaken til dette er at våre informanter har vært klar over hva vi ønsket svar på, siden vi valgte å sende en beskrivelse av temaet og spørsmål per e-post i forkant av intervjuet. På bakgrunn av dette fikk vi flyt i form av en samtale og ikke et intervju.

2.4 Intervjuguide

I undersøkelsen fokuserte vi på økonomisk kriminalitet med hensyn på forretningskultur og lovverk. Dette for å belyse vår problemstilling på best mulig måte. Undersøkelsens faglige perspektiv kan deles i tre deler.

- ◆ Bedriftsøkonomi, hvor vi vil se på fordeling av ressurser gjennom økonomiske vinklinger.
- ◆ Etikk, hvor vi vil se på handlingsmotiver.
- ◆ Rettslære, hvor vi vil gi en nærmere beskrivelse av lovverk.

Våre informanter er svært forskjellige, med hvert sitt spesialfelt siden vi har flere faktorer vi ønsker å belyse. De strekker seg fra økonomer til advokater og personer som selv har opplevd rollen som varsler.

Undersøkelsen vår har vist seg å være gjennomførbar med forbehold om at det ikke vil forekomme et fasitsvar. Dog vil vi ønske å påpeke hva forskjeller skyldes med utgangspunkt i forretningskultur og lover, samt gi videre refleksjoner.

Vi var alltid to til stede under intervjuene, en intervjuer og en referent. Slik fikk med oss alt av informasjon fra intervjuet, og intervjuer fikk økt fokus på selve samtalen. I de mer

2.0 Metode

omfattende intervjuene, benyttet vi oss av lydopptak. Dette ble selvfølgelig avklart på forhånd med informantene, der vi forklarte at det for vår del var svært tidsbesparende. Vi forsikret om at det kun ville bli anvendt i forbindelse med besvarelsen og at det ville bli slettet etter ferdigstilling av referat, som de også ville få tilsendt per e-post.

2.5 Valg av informanter

Vi har en dyptgående problemstilling som krever høy forståelse for hva som påvirker og danner grobunner for økonomisk kriminalitet. Dermed har vi valgt informanter med stor innsikt og erfaring innenfor vår valgte problemstilling. I tillegg har vi valgt informanter med forskjellige fagfelt, dette for å sammenligne deres eventuelle forskjellige uttalelser og meninger. Den taktiske vurderingen av informantene falt på at alle skulle ha en relasjon og dyptgående kunnskap om økonomisk kriminalitet som er vårt hovedtema. Vi vil videre presentere våre informanter.

Vi har i oppgaven vår beskrevet en del om forretningskulturer generelt og i Norge spesielt. For å underbygge dette tok vi utgangspunkt i Henrik Ulvens bok om internasjonal skikk og bruk fra 2007. Noen spørsmål stod likevel ubesvarte og vi trengte flere svar som kunne gi oss en mer nyansert beskrivelse av forretningskultur knyttet opp mot økonomisk kriminalitet. Det var da et naturlig valg å kontakte Henrik Ulven. Han har mer enn 15 års erfaring innenfor forretningsområdene kommunikasjon, markedsføring, diplomingeniørutdanning og bedriftsøkonom.

I anledning Høgskolen i Bodø sitt varslingsseminar, 4.mars 2009, var jurist Kari Breirem invitert til skolen for å holde et foredrag om varsling for ansatte og studenter. Hun er mest kjent for å være varsleren i BA-HR-saken. Dette var en sak som hadde et sterkt mediefokus i slutten av år 2002. Kari Breirem hadde en lang yrkeskarriere før dette skjedde, med høytprofilerte stillinger i det offentlige, blant annet byråsjef i Kommunaldepartementet, administrerende direktør i Sjøfartsdirektoratet for senere å bli direktør i advokatfirmaet BA-HR (Bugge, Arentz - Hansen og Rasmussen). I dag er hun direktør ved Borgarting lagmannsrett i Oslo.

2.0 Metode

I oppgaven vår er det hentet en del tall og øvrig statistikk fra PwC. Vi ønsket imidlertid mer informasjon om emnet, og tok kontakt med selskapet. Vi var heldige og fikk et godt intervju med advokat Tor Henning Rustan Knudsen som arbeider i granskningsenheten i PwC ved hovedkontoret i Oslo.

En annen sentral kilde i vår oppgave er Økokrim. Samarbeid med både nasjonale og internasjonale myndigheter er sentralt i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet for Økokrim. Med de faktaene som utgangspunkt, bestemte vi oss for å kontakte dem. Analytiker Ellen Kittelsbye stilte sin tid til rådighet og bidro med svar på det vi ønsket å vite mer om. Hun arbeider tverrfaglig i etatene politiet, Kripos og Økokrim. Hun er utdannet sosionom og har arbeidet 12 år i Politiet.

Vi har i bacheloroppgaven vår hentet aktuelle teorier på hva økonomisk kriminalitet er, hvilke utfordringer dette medfører og hva kan gjøres for å bekjempe dette i fremtiden. Vi har sett nærmere på boken *"Økonomisk kriminalitet, avdekking, gransking og forebygging"*, av Anders Berg Olsen. Han er utdannet økonom og jurist, og er i dag foreleser ved Trondheim Økonomiske Høyskole.

Vi prøver å finne forhold i norsk forretningskultur og lovgivning som kan forklare den økonomiske kriminaliteten i landet. Da er vi ute etter å komme i kontakt med personer med inngående kjennskap til norsk lov, som har sitt spesialfelt på strafferett, nærmere bestemt økonomisk kriminalitet. I denne forbindelse har vi intervjuet Erling Grimstad som er en av grunnleggerne av advokatfirmaet G- Partner som blant annet har et sterkt fokus på økonomisk kriminalitet. Erling Grimstad er utdannet politi, jurist og har MBA i organisasjonspsykologi, styrearbeid og prosjektledelse fra BI i Oslo. Han har i 25 år jobbet med bekjempelse av økonomisk kriminalitet som blant annet assisterende økokrimsjef, førstestatsadvokat, advokat, politietterforsker og rådgiver. Han har tidligere arbeidet i De Forente Nasjoner (heretter forkortet FN).

Når vi er ute etter å finne forhold i norsk lovgivning som kan ha innvirkning på økonomisk kriminalitet er det nødvendig å innhente informasjon om både lover og rettspraksis i dag. Det må også fokuseres på hvordan ting fungerte tidligere, siden det kan ha innvirkninger på tolkninger i dag. For å hjelpe oss med det kontaktet vi Carl August Fleischer som var svært hjelpsom og lot oss få et telefonintervju. Carl August Fleischer er norsk jurist og professor i

2.0 Metode

offentlig rett ved Universitetet i Oslo. Han har i tillegg arbeidet med utredningsarbeid for flere offentlige organer, og har fungert som juridisk rådgiver for Utenriksdepartementet. Han har i mange år vært en sentral skikkelse i det rettsvitenskapelige miljø. Hans synspunkter har hatt stor gjennomslagskraft på mange forskjellige rettsområder, og han har skrevet flere bøker og artikler der han tar et oppgjør med gjeldende teorier innenfor juridiske emner. Den mest sentrale boken han har skrevet i tilknytning til vårt tema er: ”*Korrupsjonskultur, kameraderi og tillitssvikt*” fra 2006, som vi har brukt som kilde i oppgaven.

Vi ble anbefalt av advokatfirmaet DLA å kontakte Rune Grundkjøn i Kredittilsynet, han svarte på våre spørsmål per e-post. Han er utdannet advokat og er sensor ved juridisk fakultet på BI og Universitetet i Oslo. I tillegg til å arbeide i Kredittilsynet har han arbeidet som dommerfullmektig, politijurist og forretningsadvokat.

Skatteetaten er en offentlig instans som er viktig å ta kontakt med for å innhente informasjon og synspunkter når det gjelder økonomisk kriminalitet. Vi har hatt kontakt med spesialrevisor Kjetil Aakre. Han er utdannet siviløkonom og revisor ved Handelshøgskolen i Bodø.

2.6 Evaluering av undersøkelsen

Ved utførelse av en undersøkelse kan ulike typer feilkilder påvirke resultatet. Disse feilkildene bidrar til å redusere undersøkelsens verdi som beslutningsgrunnlag (Ringdal, 2001). Ut ifra modellen 1-1 under, ser vi at ved kvantitative undersøkelser er det vanlig å dele disse opp i validitet og reliabilitet. Derimot i kvalitative undersøkelser er det vanlig å dele opp i troverdighet, overførbarhet og pålitelighet. I tillegg bør man vurdere undersøkelsens bekrefitbarhet og objektivitet (Bryman & Bell, 2007). I vår besvarelse har vi drøftet disse begrepene opp mot våre primærdata, da vi ser at denne typen data kan i større grad inneholde feilkilder enn våre sekundærdata. Vi har likevel valgt å drøfte feilkilder i sekundærdata der vi har funnet det nødvendig.

Tradisjonelle kriterier for evaluering av kvantitative forskning	Alternative kriterier for evaluering av kvalitativ forskning
Intern validitet	Troverdighet
Ekstern validitet	Overførbarhet
Reliabilitet	Pålitelighet
Objektivitet	Bekreftbarhet

Tabell 2-1 Kriterier for kvantitativ og kvalitativ forskning, (Trochim, 2006).

2.6.1 Troverdighet

Troverdighet i kvalitativ undersøkelse handler om i hvor stor grad forskerens funn på en riktig måte reflekterer formålet med studien og representerer virkeligheten. Undersøkelsens troverdighet dreier seg om en vurdering i forhold til om man har beskrevet fenomenet som studeres på rett måte. Ved bruk av kvalitativ forskning er kravene til troverdighet relativt mindre enn ved bruk av kvantitativ forskning. Dette siden kvalitative metoder ikke har faste spørsmål og svarkategorier, i form av et strukturert spørreskjema. Informanten har derimot muligheten til å beskrive sin egen forståelse av fenomenet. Dette anses å være svært fordelaktig siden det bidrar til å gi økt troverdighet til undersøkelsen (Johannesen m.fl., 2004).

Når vi tester vår besvarelses troverdighet, gjelder det våre innhentede primærdata, som foreligger i form av intervjuer. For å styrke troverdigheten ved denne informasjonen, utarbeides et referat med de resultater vi har kommet frem til, for så å sende dette i retur til informantene. Slik at resultatene kan bekreftes av vedkommende.

Et annet alternativ kan være å gjennomgå de ulike kildene som har blitt brukt, for å bekrefte bruk av de informanter som innehar den riktige informasjonen. I vår besvarelse har vi benyttet oss av høyt kvalifiserte informanter som i stor grad er relevante for vårt forskningstema. I tillegg er de aktivt involvert i forhold til jobb og forfatterskap. Som tidligere nevnt har vi

2.0 Metode

benyttet oss av aktører innenfor samme felt, men på forskjellige plan. Derfor anser vi våre primærkilder som troverdige. Dersom man skal vurdere troverdigheten i forhold til sekundærdata, er det svært viktig å være kritisk til bruk av kilder. Personer med selvopplevde erfaringer kan vi vurdere i den forstand at de vet hva de snakker om og at deres bøker er troverdige, men subjektive.

Det må også kunne gås ut fra at sekundærdata i form av forarbeider til lovverk og annen informasjon fra organisasjoner som for eksempel, Regjeringen, Finansdepartementet, Økokrim, og SSB er å anse som troverdige kilder. I tillegg har vi benyttet oss av en PwC-rapport, som berører utbredelsen av økonomisk kriminalitet. Grunnet et lavt antall bedrifter i undersøkelsen, gjør at den brukes som utgangspunkt for videre forståelse, nærmere tanker og refleksjoner angående rapporten finns i bakgrunnsdelen.

Vi har i størst mulig grad forsøkt å unngå bruk av andrehåndskilder. Dette er kilder som refererer til tidligere arbeid, det på grunnlag av at disse hadde redusert vår besvarelses troverdighet.

2.6.2 Overførbarhet

All forskning har til hensikt å kunne trekke slutninger utover de umiddelbare opplysningene som samles inn. Overførbarhet omhandler hvorvidt resultater fra et forskningsprosjekt kan generaliseres, eller lar seg overføre til andre sammenhenger. Det dreier seg om i hvilken grad resultatene fra undersøkelsen gir mening utover denne ene undersøkelsen (Johannesen m.fl., 2004). Altså hvorvidt den kan settes inn i en større sammenheng.

Vi har brukt en kvalitativ tilnærming, dette gjør at oppgaven omhandler en overføring av kunnskap i stedet for generalisering. Den største utfordringen med en kvalitativ tilnærming er at den kan være svært ressurskrevende, i den forstand at intervjuene kan ta lang tid, og en ofte har begrensninger i forhold til ressursene. I vår besvarelse har vi brukt ni informanter fra forskjellige forretningsarenaer. Det vil være vanskelig å generalisere resultatene av vår analyse og dermed kan det antas at resultatene ikke er overførbare. Vi kan imidlertid gi pekepinner for hva som er tilfelle i vår forretningskultur og lovgivning samt vise til eventuelle sammenhenger når det kommer til grobunner for økonomisk kriminalitet.

2.6.3 Pålitelighet

Pålitelighet knytter seg til undersøkelsens data, hvilke som brukes, hvordan den innhentes og hvordan den bearbeides (Johannesen m.fl., 2004). Pålitelighet handler om hvorvidt undersøkelsen har sammenheng med en virkelig situasjon (Ringdal, 2001). Vi kan ved å vurdere undersøkelsens pålitelighet, stille spørsmål om man kan stole på de data som er innsamlet. Den kan testes ved å gjennomføre undersøkelsen flere ganger for å dobbelsjekke at resultatene forblir de samme. I og med at vi under vår forskning har benyttet oss av kvalitative intervju, har vi som forskere vært tilstedeværende, og innhentingene har forekommet i form av samtaler. Dette forsterker påliteligheten. Siden vår besvarelse bærer preg av intervju som metode for datainnsamling, kan påliteligheten knyttes opp mot intervjueren.

Dersom informantens svar misforstås eller ikke oppfattes av intervjueren, kan det gi upålitelige svar. Det vil derfor være svært viktig å ha strukturerte og klare spørsmål som bidrar til å styrke påliteligheten. Dette siden man begrenser muligheten for at informanten skal kunne uttrykke seg helt fritt, samtidig skal man passe på å ha en åpen dialog. I forbindelse med vår undersøkelse og gjennomføringen av våre intervjuer, har vi valgt å ha relativt åpne spørsmål. Dermed har informantene fått mulighet til å snakke fritt innenfor temaene. Det har vært en faktor som har ført til noe forskjeller i informantenes meninger, dog ble det også mange likheter i svarene. Det at informantene ikke alltid fikk helt de samme spørsmålene, kan svekke undersøkelsens pålitelighet (Befring, 2007).

2.6.4 Bekreftbarhet

Bekreftbarhet handler om forskeren, i den forstand om man er saklig, upartisk og ikke subjektiv, som vil si at man lar egne oppfatninger og følelser påvirke. Forskeren som person må være kritisk og ikke påvirke den innhentede dataen (Johannesen m.fl., 2004). I forhold til økonomisk kriminalitet er det vanskelig å ikke la seg påvirke av egne synspunkter, verdigrunnlaget og normene vil variere fra person til person. Grunnet den høyt faglige kunnskapen og erfaringen våre informanter besitter, kan det gjøre det vanskeligere for oss i forhold til å være kritiske, grunnet et lavere kunnskapsnivå. De fleste vi har kontaktet har erfaringer i en eller annen form knyttet til økonomisk kriminalitet. Det gjør at de har en bredere virkelighetsoppfatning over de problemstillingene temaet reiser, enn det vi per dags dato kan tilegne oss gjennom intervju, teoriinnsamling og egne refleksjoner.

3.0 Økonomisk kriminalitet

I dette kapittelet tar vi for oss hva som ligger i begrepet økonomisk kriminalitet, hvorfor denne typen kriminalitet begås og av hvem. Videre vil vi beskrive konsekvensene av slike misligheter og viktigheten av bekjempelsen.

3.1 Hva er økonomisk kriminalitet?

Det har i takt med velstandsøkning vokst frem nye muligheter for økonomisk vinning. Noen av de metodene går på bekostning av andres rettigheter og plikter. Dette har resultert i en ny type kriminalitet. Det bør bemerkes at kriminelle handlinger av økonomisk art som korrupsjon, underslag og bestikkelser alltid har vært tilstede i ethvert samfunn (Berg Olsen, 2007). Denne type kriminalitet defineres på følgende måte: ”*økonomisk kriminalitet er et paraplybegrep for en rekke lovbrudd. Det er profittmotiverte, lovstridige handlinger som begås innenfor, eller med utspring i en økonomisk virksomhet som i seg selv er – eller utgir seg for å være – lovlig*” (Justis og politidepartementet, 2009).

Dette er en type kriminalitet som foregår i skjulte og avanserte former. Det gjør det vanskeligere å oppdage denne formen for kriminalitet. Det skyldes at handlingene i seg selv er lovlige, men selve prosessene og de endelige resultatene ikke samsvarer med loven. De gjeldende rettsregler blir ikke fulgt, siden de motarbeider egen tilfredsstillende av behov. Siden dette er en kriminalitetsform med høy grad av kompleksitet som ofte foregår i skjulte arenaer er den med på å skjule alvorligheten av dens skadevirkninger. Dette kan være med på å redusere bevisstheten rundt dens konsekvenser.

Innenfor hver hovedkategori av økonomisk kriminalitet vil det finnes underkategorier. Dette betyr eksempelvis at bestikkelser kan være grove eller milde, alt etter omstendighetene rundt den enkelte sak. Grenseovergangene kan være flytende, og overlapping vil forekomme. Grupperingene hjelper likevel til å klassifisere de ulike handlingene fra hverandre og viser til kjennetegn ved de ulike gjerningene. I Norge dekker straffeloven med forskrifter rettsreglene på dette området.

Det er en sentral utfordring at de som utfører de kriminelle handlingene kjenner til fremgangsmåter og teknikker som hittil er ukjente for de som skal løse lovbruddene. Politiet

3.0 Økonomisk kriminalitet

har små muligheter for å avdekke og avsløre økonomiske misligheter, på grunn av mangler knyttet til tid og ressurser. Med bakgrunn i ressursmangler blir det en vanskelig oppgave å opparbeide tilstrekkelig bevismateriale. Dette resulterer i en høy grad av uregistrerte lovbrudd. Det er i den sammenheng vanskelig å måle det eksakte tallet av denne type kriminalitet, grunnet en stor andel hendelser som aldri blir oppdaget. Det har vist seg i Norge at denne type lovbrudd har tradisjonelt sett blitt noe nedprioritert. Det sett i sammenheng med at noen av de som begår lovbruddene har opparbeidet seg spesialkompetanse tidligere i karrieren, som nå utnyttes i regi av egenvinning. Det kan være en medvirkende årsak til at få blir tatt, som igjen kan være med å skape grobunn for økonomisk kriminalitet.

Det ble i 2003 utført en undersøkelse om fenomenet økonomisk kriminalitet i Norge. Resultatene viste at 22 % av bedriftene hadde vært utsatt for denne type handlinger i løpet av ett år (Ellingsen og Sky, 2005). Tallet er voksende. Data fra Norges Bank viste i 2007 at et sted mellom 4 og 6 % av bruttonasjonalt produkt (tilsvarende 130 milliarder) er gjemt bort i den "svarte" økonomien. Fokuset hos kontrollmyndighetene på å bekjempe denne type forbrytelser har økt de siste årene i Norge. Dette har gitt resultater og stadig flere tilfeller blir oppdaget (NTB, 2009). Oppmerksomheten hos befolkningen har også økt, og et større medie- og samfunnsfokus har bidratt til at terskelen for å begå de kriminelle handlingene har steget. Dette kan være med på å bekjempe økonomisk kriminalitet.

Utøvere av denne type kriminalitet har et ønske om å holde sine handlinger skjult. Det vil være avgjørende i oppklaringen av saker som dette å fange opp signaler og transaksjoner knyttet opp mot selve utførelsen. Bekjempelsen både nasjonalt og internasjonalt av kontrollmyndigheter vil bli forsterket. Dette siden den ytterste konsekvens av økonomisk kriminalitet vil være et verdenssamfunn bestående av kun tapende aktører. Det er av denne grunn helt sentralt at alle tar et ansvar, enkeltpersoner så vel som selskaper og land.

I tråd med dette har ulike land gått sammen om nasjonale og internasjonale rettsregler som skal gjøre det enklere å oppdage økonomiske forhold med uærlige hensikter. Flere land har gått sammen og etablert organisasjoner som tar sikte på et mer rettferdig verdenssamfunn. FN er et eksempel på dette. De arbeider med globale problemstillinger innenfor de fleste områder. Når det kommer til økonomisk kriminalitet ble det utarbeidet en FN-konvensjon om korrupsjon i år 2003. Totalt er 192 land knyttet til regelverket utarbeidet av FN (www.fn.no). Det er i denne sammenheng satt fokus på internasjonal økonomisk kriminalitet, som må

3.0 Økonomisk kriminalitet

bekjempes på et multinasjonalt plan. Økonomisk kriminalitet foregår på tvers av landegrenser. Det kan være i form av brudd på internasjonale regnskapsstandarder, korrupsjon og skatteparadiser i tilknytning til bankvirksomhet

3.2 Økonomisk kriminalitet i Norge

De mest alvorlige formene for økonomisk kriminalitet er korrupsjon og bestikkelser. De ser ut til å øke mest, men interne misligheter og underslag er mest utbredt i Norge, i følge PwC-rapporten.

Norske bedrifter rapporterte om flere iverksatte tiltak for å bekjempe økonomisk kriminalitet. Rapporten viste at 50 % av bedriftene hadde innført mellom seks og ti tiltak, og 20 % av bedriftene hadde mer enn ti tiltak. De mest vellykkede tiltakene så ut til å være elektronisk overvåkning, intern og ekstern revisjon (Kvamme, 2007).

3.3 Brudd på internasjonale regnskapsstandarder

For at aktuelle interessenter skal kunne forstå regnskapsinformasjon levert av de gjeldende bedrifter bedre, har det blitt innført internasjonale regnskapsstandarder – IFRS (Norsk regnskapsstiftelse, 2006). Dette er obligatorisk for alle norske børsnoterte foretak med konsernregnskap, gjeldende fra 2005. Standarden er EU-godkjent. Denne innføringen av et felles regelverk bidrar til en redusert risiko for brudd på regnskapsstandarder, siden både nasjonale og internasjonale interessenter kan følge med på utviklingen i de gjeldende selskaper.

Økonomiske misligheter har likevel forekommet med selskaper som har hatt virksomheter i flere land, der det tidligere selskapet Enron i USA fremtrer som et av de mest kjente eksemplene. De manipulerte regnskapsinformasjon ved å publisere for høye inntekter. Dette ga et feil bilde av den økonomiske situasjonen til aktuelle interessenter og de ble dømt for å ha begått økonomisk kriminalitet.

3.4 Korrupsjon

Korrupsjon er en av de mest kjente formene for økonomisk kriminalitet og defineres i de nye straffebestemmelsene mot korrupsjon som;

”å gi/tilby eller kreve/motta/akseptere en utilbørlig fordel i anledning stilling, verv eller oppdrag”. Det er altså ikke et vilkår at den utilbørlige fordel kan knyttes til en bestemt handling eller unnlattelse: det er tilstrekkelig at den har sammenheng med en persons stilling verv eller oppdrag.” (Nystad, 2008: 191)

Ved å se nærmere på lovteksten ser man at korrupsjon, er å oppnå bestemte fordeler på bekostning av et rettferdig grunnlag. Flere gråsoner kan vanskeliggjøre og sette en bestemt grense grunnet skjønnsmessige vurderinger knyttet opp mot de enkelte tilfeller. Det vil i noen sammenhenger ikke være urimelig å kreve noe tilbake. Korrupsjon straffes likt om handlingene er utført av enkeltpersoner i egen regi eller utført av organisasjoner som juridiske objekter.

Korrupsjon er noe som angår alle land, og er ikke et isolert problem i den tredje verden. Korrupsjon foregår i Norge og av norske selskaper som opptrer med internasjonal virksomhet. De mest kjente selskapene sett fra et globalt perspektiv som har bidratt til korruperte handlinger er StatoilHydro og Telenor.

Ved å se nærmere på StatoilHydro viser det seg at uærlige økonomiske handlinger har foregått både i Aserbadsjan i Asia og på Melkeøya i Finnmark, Norge. Et sterkere fokus på bekjempelsen er blitt stadig viktigere. Korrupsjonslovgivningen er blitt strengere her til lands, men den er enda ikke like omfattende som FN-konvensjonens. Det er vanskelig å vite hvor høye mørketallene kan være, da denne type kriminalitet foregår i skjulte former. Begge partene i et ”korrupt” forhold tjener på om relasjonen holdes tett. Med dette utgjør korrupsjon en fare for oss alle, da utbredelsen på en eller annen måte påvirker alle. (Gedde-Dahl m.fl., 2008).

3.5 Skatteparadiser tilknyttet bankvirksomhet

Et skatteparadis kan være vanskelig å definere, vi har dermed valgt å definere det selv som : ”land eller stater som fremtrer som særs attraktive for utenlandske investorer grunnet lave skattesatser”. Videre må følgende vilkår være oppfylt for å kalle et land/stat et skatteparadis.

- ◆ Ingen skatt eller kun skatt i spesialtilfeller
- ◆ Mangel på effektiv informasjonsdeling
- ◆ Mangel på åpenhet.

Det mest kjente skatteparadiset for norske investorer, har vært Sveits. Rike nordmenn har oppbevart penger der i flere tiår, som de grunnet sveitsisk lov har hatt tillatelse til å holde skjult for norske skattemyndigheter. Dette gjelder også for investorer fra andre land. Det har nå endret seg, 18.februar 2009, ble det vedtatt en lovendring for det sveitiske bankvesenet (Lund, 2009). Dette har ført til at flere investorer har omplassert midlene sine til nye og høyst sannsynlig voksende skatteparadiser som eksempelvis Bermuda. Flere mindre banker i Sveits har tapt på denne lovendringen, dog holder de store bankene United Bank of Switzerland og Credit Suisse fortsatt stand. Endringen i lovverket kan sees på som en revolusjon i sveitsisk økonomisk historie. Dette har gitt en mer åpen og sunn bedriftskultur for både interne og eksterne aktører.

3.6 Hvorfor begås økonomisk kriminalitet?

Hovedmotivet for å begå økonomisk kriminalitet er å tjene penger ved bruk av såkalte ”snarveier”. Mennesker som begår denne typen kriminalitet er nytte-maksimerere, enten det er organisert gjennom bedrifter eller enkeltmennesker (Gulden, 2003). Dette siden de setter sin egen nytte fremfor samfunnets, ved å opptre egoistisk. En egoist ser alternativene og vurderer disse ut i fra hva som vil fremme egne interesser, og stiller seg likegyldig til konsekvensene for andre. Dette i motsetning til utilitarismen, som tar sikte på å oppnå økt velstand for samfunnet som helhet og ikke for hvert enkeltindivid.

En av driverne til høye mørketall er partenes vinningsgevinst. Både kjøper og selger tjener penger på bekostning av samfunnet. For eksempel en kjøper av ”svarte” tjenester, reduserer sine utgifter kontra å betale profesjonelle, og arbeidstaker ”tjener” på at de unnlater og betale

3.0 Økonomisk kriminalitet

skatt. I en undersøkelse utført av skattebetalerforeningen i 2007 viser det seg at 43 prosent synes det er greit å betale "svart", for å få utført arbeid hjemme eller på hytta. Det viser seg også at hele 37 % har kjøpt "svart" arbeid (Braaten, 2007). Utfordringen vil være å endre befolkningens holdninger. Det vil være essensielt å innføre strengere regler, men også gjøre samfunnet bevisste på disse reglene og det uetiske ved å benytte "svarte" tjenester.

3.7 Hvem begår økonomisk kriminalitet?

For å kunne begå økonomisk kriminalitet må lovbrøteren ha en stilling eller en posisjon som har makt og myndighet til å kunne begå denne type misligheter. Desto høyere stilling lovbrøteren har i bedriftshierarkiet, desto større skade kan dette gjøre for bedriften og interessenter i omgivelsene. Grunnlaget for dette er jo høyere stillingsinstruks i organisasjonsstrukturen den kriminelle har, dess større vil tilgangen på informasjon være. I undersøkelsen gjort av PwC er fordelingen slik: I 53 % av de alvorligste tilfellene er det rapportert om interne aktører, hvorav 16 % er toppledere og 12 % er mellomledere. I tillegg er det i 60 % av de rapporterte tilfellene eksterne parter involvert, av disse er 44 % utenlandske. Dette bekrefter at den økonomiske kriminaliteten er internasjonal. Av virksomhetene som rapporterte om de alvorligste hendelsene, mente 57 % at motivet var av økonomisk gevinst (Ulven, 2007).

Vi ser at individer som er i stand til å begå økonomisk kriminalitet, har viljen til å dra urettmessige fordeler. Dette gjelder på bekostning av både offentlig og privat næringsliv, samt medmennesker. Holdninger er sentralt når det kommer til hvem som begår denne type kriminalitet. Holdningsarbeid vil være en viktig faktor for å redusere forekomsten av økonomiske misligheter. Dette arbeidet vil gjøre seg gjeldende internt i virksomhetene, og tas opp i samfunnsdebatten. Hensikten vil være økt oppmerksomhet rundt holdninger tilknyttet økonomisk kriminalitet. Det vil gjøre at folk flest stiller kritiske spørsmål rundt de problemstillinger som utøvelse av økonomisk kriminalitet medfører. Et resultat av dette er økt vanskelighetsgrad for et individ å utføre misligheter. Holdningene vil bli skjerpet, og sannsynligheten for at stereotypien på en som ville ha begått økonomisk kriminalitet på grunn av "tvilsomme" holdninger, reduseres. Faren for å miste ansikt økes, og dette kan føre til en høyere terskel for å utføre økonomiske misligheter.

3.8 Ulike påvirkningsfaktorer til økonomisk kriminalitet

3.8.1 Grådighetskultur

Grådighetskultur velger vi å definere som en kultur der individene deler en felles oppfatning eller ønske om å oppnå fordeler til enhver pris. Dette selv om det vil være i strid med god forretningsskikk og gjeldene lovverk.

Kåre Willoch sier det slik: "Man bør tenke over mulige konsekvenser av lite etisk opptreden i næringslivet" (Røe Isaksen, 2008). Det er mye sannhet i dette. De som begår økonomisk kriminalitet er klar over konsekvensene, men tenker bare på sin egen nytte. Den skal være maksimal uansett hvor mye det skulle ødelegge for andre. La oss stille spørsmål om, hva mennesker er villig til å gjøre av grådighet? Det er allmenn viten at noen tar snarveier til berikelse, ved bruk av blant annet bedrageri.

Økonomisk kriminalitet er en form for grådighetskultur. Dette siden formålet med å begå nettopp denne typen kriminalitet er egenvinning. Når noen velger å utføre en handling med egenvinning som motiv, mener de ofte at dette er det eneste "rette" å gjøre, slik at man kan komme best mulig ut av en situasjon. Vi mener kjernen i økonomisk kriminalitet er grådighet, der etiske grenser overstrides. Den latinske betydningen av en "korrupt" person, er en som mangler integritet (Amundsen, 2005), som vil si en person som ikke står for det som blir utført. Dette viser at økonomisk kriminalitet og uetisk oppførsel henger sammen. Det kan for eksempel være misbruk av makt til egen fordel. Når det begås kriminalitet for å oppnå egenvinning, er det grådighet fra enkeltmennesket som råder. Vi har tidligere i oppgaven fastlått at en del av de som begår økonomisk kriminalitet er toppledere og mellomledere. Dette er individer som har blitt tildelt stor tillitt av selskapet og øvrige interessenter. Når det viser seg at denne tillitten er blitt misbrukt blir selskapet ekstra sårbart.

Hvordan og hva er det som driver mennesker til å begå denne type kriminalitet? Og hvilke forhold ved forretningskulturen er med å skape grobunn for dette? Kan det være drømmen om å bli en "Røkke" over natten uten å måtte arbeide beinhardt for det? Denne drømmen har i så fall skjovet bort noe veldig viktig, nemlig etikk og moral.

3.0 Økonomisk kriminalitet

Etikk er den norm som et individs vilje legger til grunn for sine ord og handlinger. Etikken er representert med de skrevne regler for hva som er rett og galt, og den bør gjenspeiles i utøvelsen. Moral viser hvilke handlinger som bør gjøres og skal være i samsvar med det som er nedfelt i etikken. Etikk og moral bør gå hånd i hånd. Det viser seg likevel at dette ikke alltid er tilfelle, siden det kan være store forskjeller knyttet opp mot de nedskrevne ord og praktiske beslutninger. Innenfor etikk har vi to motsetninger, egoismen versus altruismen. Hvor egoismen mener at en bør tjene penger på ens handlinger mens altruismen mener at andre skal tjene penger på ens handlinger (Gulden, 2003).

De mest elementære etiske prinsipper som, ”du skal ikke berike deg på andres bekostning”, ”du skal ikke utnytte innsideinformasjon” og ”du skal tåle dagens lys”, blir oversett. Folk vet forskjell på rett og galt. Problemet oppstår når gevinst og grådighet opphøyes til et ideal. Det etiske forfallet kommer når folk begynner å kalkulere personlig gevinst multiplisert med sannsynligheten for å bli oppdaget. Skillet er da ikke lenger mellom rett og galt, men mellom smart og dumt (Reve, 1999).

Grådighet er et internasjonalt problem. Internasjonal korrupsjon og grådighetskultur truer våre felles verdier, sier Eva Joly. Hun mener også at det beste forsvar for det seriøse arbeidsliv ligger i å styrke politiet og rettsapparatet (Halvorsen, 2003). Bekjempelsen av slik grådighetskultur er svært viktig, ganske enkelt fordi næringslivet ikke kan fungere uten tillit hos sine kunder, ansatte og eiere. Tilliten og kommunikasjonskanalene i samfunnet bør styrkes. Dette vil føre til mindre grådighet. Et tiltak kan rettes mot utdanningsinnholdet ved våre økonomiske og tekniske høyskoler, hvor i dag størstedelen av fremtidens bedriftsledere rekrutteres. Vi ønsker å trekke frem at det er innført en obligatorisk etikkdel i pensum for studentene ved Handelshøgskolen i Bodø.

I dagens samfunn ser vi en økende grad av grådighet i næringslivet. Det er greit dersom personer velger å handle med aksjer med sine egne inntekter, men når samme personer som er satt til å forvalte våre penger ved eksempelvis investeringer i aksjer, går det på tilliten løs. Her er ”Terra-kommunene” et godt eksempel, der kommunene valgte å investere kommunens fremtidige inntekter i høyrisiko hedgefond i USA. Det inntrykket vi da blir sittende inne med er at finansnæringen består av et nettverk av mennesker som er ute etter å berike hverandre.

3.8.2 Finanskrisen

I 2007 ble USA rammet av en finansiell krise, som senere skulle vise seg å bli spredd til hele verden (www.aftenposten.no). På dette tidspunktet var ordet subprime på alles lepper.

Subprime-lån defineres som tildeling av lån til mennesker som med mindre sannsynlighet kan tilbakebetale lånet. Ordet sub viser til en type mennesker med svak økonomi, herunder kommer de arbeidsledige og lavbetalte. (Lydersen, 2007). Det kan sies at subprime-lån er et utfall av at enkelte utlånsinstitusjoner har vært for raus med sine utlån.

De har dermed hatt utilstrekkelig kontroll av tilbakebetalingsevnen og sikkerheten til låntaker. Det vil si det gis lån til mennesker som ikke kvalifiserer seg til en lav lånerente. Dette kan kjennes igjen som lav inntekt, liten eller ingen egenkapital og betalingsanmerkninger. Dermed blir utfallet at denne kategorien låntakere får en høyere rente på sine lån, siden långiver tar en større risiko ved å utbetale lånet. Renten gjør det svært vanskelig for låntakerne å betjene lånet. I USA er ett av fem slike risikable lån, og utgjør 13 % av de totale boliglånene (Lydersen, 2007). Disse lånene har funnet sted på grunn av økende boligpriser. Det har blitt forsvart med, dersom låntakerne ikke har klart å betjene lånet med den høye renten, blir huset solgt slik at banken får tilbakebetalt lånet og vedkommende må kjøpe seg et rimeligere bosted.

Når boligmarkedet viste seg å stupe og renten i tillegg økte, fikk de som hadde slike lån et stort problem. De klarte ikke å betale lånet, og siden boligmarkedet sank så betydelig endte de opp med store tap på å selge boligene. Dermed tapte også bankene betydelig, og de ble stående med gjelden siden långiver må ta på seg kostnaden. Nettopp fordi eiendommene går på tvangssalg og bankene må avskrive store beløp. Siden andelen med slike såkalte subprime-lån var så høy ble det bare flere og flere som ble tvunget til å selge boligene sine. Som en effekt av høyere rente og et økende antall salgsvillige, stupte prisene på boligmarkedet. Dette er et stort problem som vil være vanskelig å komme seg ut av. Bankene har blitt tvunget til å innføre strengere krav til låntakere og renten har økt. Økonomien har kommet inn i en lavkonjunktur. Det vil si at forbruket er betydelig redusert på grunn av pengekniper, i tillegg har den høye renten og bankenes rutiner ført til vanskeligheter med å ta opp lån og holde økonomien i gang. Dermed stuper økonomien.

3.0 Økonomisk kriminalitet

Et lån som ikke blir tilbakebetalt resulterer i tap. Dersom bankene får slike store tap, kan det bli krise, noe som virkelig har vist seg. Konsekvensene blir at bankene ikke lengre kan fylle sin rolle, og utfallet blir en nedgang i investeringer og produksjon. Subprime-lån har absolutt vært en medvirkende årsak til finanskrisen.

Bankene har sine kilder som finansierer deres utlån, her inngår egenkapital eller aksjekapital, innskudd fra kundene og lån fra pengemarkedet, det vil si andre banker, rentefond og finansinstitusjoner. Som en konsekvens av finanskrisen har aktørene på det internasjonale finansmarkedet blitt nervøse for å låne ut penger til andre banker. Dette siden det nå er mer risikofylt enn før, som igjen vil føre til at bankene får en høyere rente (Nodeland og Bache, 2008). For å få stabilisert pengemarkedsrenten må redselen for å tape penger bli mindre. Når bankene mister sin likviditet får de etter hvert store problemer med å møte sine forpliktelser. Det er her vi trekker inn spørsmål om tillit. Carsten O. Five mener bankene må drive en sunnere finansiering. Her påpeker han også at finansiering fra egne innskudd er tryggere (O. Five, 2009).

I følge DnB NORs konsernøkonom er manglende likviditet og tillit en viktigere faktor til at banker går overende enn kredittap og redusert soliditet (Furunes, 2009.). Han tilføyer at det vi bør frykte mest er frykten selv.

Finanskrisen rammet Norge på fem forskjellige plan. Høyere pengemarkedsrente, hver tredje utlånskroner i norske banker hentes fra utlandet. Tilgangen på kreditt, tap i utenlandske finansinstitusjoner reduserer utlånskapasiteten. Etterspørselen etter norske varer og tjenester er blitt dempet, her kan olje nevnes som en faktor. Børsfall, før eide utlendinger anslagsvis 40 prosent av aksjene på Oslo Børs, på grunn av uroen har mange valgt å selge ut sine aksjer for så å trekke pengene hjem, utfallet blir at kronekursen synker. Sist men ikke minst påvirkes Norge av finanskrisen psykologisk gjennom nyhetsbildet. Det resulterer i at forbruket dempes og investeringer utsettes.

I Norge som i andre land har det blitt utformet en krisepakke fra staten. Denne medvirket til at likviditeten er økt og prisen noe senket. Krisepakken gir sterke forsikringer om at man om nødvendig vil iverksette ytterligere tiltak for å forhindre at norske banker går overende. Dermed har tilliten til bankene økt. Dette viser seg i form av avlyste renteøkninger og nedsettelse (Furunes, 2009).

3.8.3 Påvirker dette den økonomiske kriminaliteten

I en rapport av Riksrevisjonen slås det fast at Skatteetaten, Toll- og avgiftsetaten, Arbeids- og velferdsetaten og Politi- og påtalemyndighetens innsats mot økonomisk kriminalitet er svekket (Akerhaug, 2008). Dette kan føre til økt økonomisk kriminalitet også i den forstand at flere vanlige mennesker kan velge denne type kriminalitet som ny yrkesvei. Når det kommer til en ny yrkesvei så vil dette ramme eventuelt arbeidsledige som kanskje ikke ser noen annen utvei for å tjene penger. Det har i følge NAV vært en sterk økning i antall arbeidsledige. Hardest rammet er arbeidstakere innenfor bransjene bygg, anlegg og industri (Nordbø, 2008).

For å kunne forhindre en mulig økning i økonomisk kriminalitet må det igangsettes tiltak på dette området. Siden det trolig er blitt lettere å slippe unna, grunnet lavere risiko for å bli oppdaget, kan det tenkes at flere vil ta sjansen. Børskrakk gir krimbølge, i følge professor Petter Gottschalk (Akershaug, 2008). Han mener også at det kan bli vanskeligere for Økokrim og Kredittilsynet å holde øye med mistenkelige bevegelser i markedet. Dette i forhold til å oppdage for eksempel innsidehandel ved høy volatilitet på aksjer er et faktum. I konjunkturutsatte tider vil organiserte kriminelle oppdage nye muligheter. Mennesker kan oppleve økonomisk slit og psykisk utbrenthet. Det er da noe annet enn samvittigheten som driver mennesket, nemlig overlevelsesinstinktet, derfor konkluderes det med at finanskrisen kan bidra til økt økonomisk kriminalitet.

Det kan tenkes at oppmerksomheten per dags dato er mer rettet mot finanskrisen, enn å løse saker tilknyttet økonomisk kriminalitet. Dette kan skape grobunn for økt økonomisk kriminalitet.

3.9 Hva gjør bekjempelsen av denne type kriminalitet så viktig?

Samarbeid på tvers av virksomheter i ulike land, gir økte muligheter for økonomisk kriminalitet som tidligere nevnt. Dette siden risikoen øker, når en gruppe, for eksempel investorer ser potensialet til å tjene mye penger, ved å benytte seg av ulovlige snarveier. Det kan være å sette penger inn i skatteparadiser fremfor kontoer i hjemlandet. Det bør bemerkes

3.0 Økonomisk kriminalitet

at å plassere aktiva i skatteparadiser er i utgangspunktet lovlig, såfremt at de som står registrert med utenlandske kontoer rapporterer om dette til hjemlandets skattemyndigheter.

Verdensbankens målinger i 2005 viste at ikke-lovlige økonomiske transaksjoner er beregnet til 12.000 milliarder kroner årlig. Det er tilsvarende 5 % av verdensøkonomien (Ulven, 2007). Dette er midler som skulle vært opplyst om av de enkelte selskaper til de gjeldende lands skattemyndigheter, og som hadde gitt økt bidrag til fellesskapet. Oppdagelsesprosenten ved økonomisk kriminalitet er økende. Det kan skyldes at flere og flere tilfeller blir oppdaget grunnet høyere fokus på bekjempelsen, og/eller at grådighetskulturen blir stadig sterkere.

I tråd med bekjempelsen av økonomisk kriminalitet har det blitt etablert samarbeidsorganisasjoner. En av dem er EFTA som har sitt utspring fra tidligere EF, nåværende EU. EFTA (European Free Trade Association) er det europeiske frihandelsforbund. Dette er en handelsorganisasjon bestående av Norge, Sveits, Island og Liechtenstein (Bjerkebo, 2007-2009).

I undersøkelsen av PwC, ble det fastslått at det ikke er uvanlig at økonomisk kriminalitet blir oppdaget ved en tilfeldighet. Alle virksomheter vil stå ovenfor en kontinuerlig risiko for at denne type forbrytelser kan forekomme. De ansatte selv representerer den største medvirkende faktoren for at denne type kriminalitet kan inntreffe, og sannsynligheten øker med antall ansatte. Dersom økonomisk kriminalitet skal elimineres i så høy grad som mulig, er det viktig at bekjempelsen starter internt i hver enkelt bedrift. Det har vist seg at flere ansatte har varslet om mistanker om økonomiske mislighold. Dette vil bli nærmere beskrevet senere, med henvisning til saken som oppstod i advokatfirmaet BA-HR, høsten 2002.

Det blir hevdet at risikoen for økonomisk kriminalitet er konstant, og at den ikke vil la seg endre ved økt mediefokus og strengere straffer. Det vil likevel være nødvendig å sette fokus på å oppdage denne type forbrytelser og etablere sanksjoner for utførelse av økonomisk kriminelle handlinger. Siden økonomisk kriminalitet kan betegnes som mulighetens marked, er det sannsynlig at antall lovbrudd vil eskalere dersom forebyggende arbeid ikke er tilstede. Tiltak i bekjempelsen blir derfor svært viktig.

Ekstern revisjon, intern kontroll og etiske retningslinjer i enhver organisasjon vil være viktige og gode hjelpemidler i dette arbeidet. De vil ha en økende betydning grunnet

3.0 Økonomisk kriminalitet

internasjonaliseringen i samfunnet generelt, og spesielt for næringslivet. Det viser seg at dette arbeidet er med på å forebygge at kriminelle handlinger finner sted, samt at tiltakene er med på å avdekke eventuelle mislighold. Ulike tiltak vil gjøre seg gjeldende i de to ulike fasene.

Den første fasen går ut på å forhindre potensielle lovbrøyttere i å begå lovbrudd. Den andre fasen har som siktemål å etablere strengere sanksjoner for de som allerede har brutt loven. Det vil i den sammenheng være helt sentralt å finne de ulike problemene for å etablere de tiltakene som egner seg best for de to grupperingene. Holdningsdiskusjoner i offentlighetens lys, kan være et nyttig virkemiddel for å drive preventivt arbeid, da dette har som hensikt å forhindre at mulige lovbrøyttere blir kriminelle. For de kriminelle som allerede har utført sine handlinger, vil det være viktig med et sterkere tilsyn i regi av sentrale kontrollorganer.

3.9.1 Iversatte tiltak i tråd med bekjempelsen av økonomisk kriminalitet

Det finnes som tidligere nevnt mange forskjellige måter å utføre økonomisk kriminalitet på, i tillegg har vi sett at avdekkingsprosenten er lav. De kriminelle blir stadig mer kreative ved at de tar i bruk flere hjelpemidler for å begå økonomisk kriminalitet. For å lykkes i kampen mot denne type misligheter blir vi nødt til å ha et økt fokus på tiltak, som muliggjør forebygging. Norge er kjent for å være en velferdsstat oppbygd på folkets og næringslivets bidrag gjennom skatter og avgifter. Dette er et system basert på tillitt, der hver og en har ansvaret for å oppgi rett informasjon. På grunn av dette er det store muligheter for unndragelser. For å unngå ulovlige rapporteringer bør det være effektive kontrolltiltak og gode systemer for tilgang på informasjon. Dette vil også være med på å forhindre korrupsjon.

På det finansielle området har vi hvitvasking og verdipapirhandel som de mest brukte metoder. Innenfor hvitvasking har vi tyveri, ran, narkotikaomsetning, smugling og skatte- og avgiftsunndragelser. Mens vi innenfor verdipapirhandel har innsidehandel, bevisste lekkasjer og kursmanipulasjon. Her er det nødvendig med gode regnskapsregler og strenge reaksjoner i de saker hvor manipulasjon av informasjon er tilfellet.

Det har blitt igangsatt en rekke forebyggende tiltak etter hvert som den økonomiske kriminaliteten har utviklet seg. Herunder er blant annet valutaregisterloven, lov om formidling av mistenkelige forhold til politi- og påtalemyndighetene, tilleggsatt og straff ved brudd på

3.0 Økonomisk kriminalitet

opplysningsplikten etter ligningsloven. En forklaring av lovene følger nedenfor (www.regjeringen.no).

Formålet med valutaregisterloven er å bekjempe og forhindre feilaktig rapportering av skatt- og avgiftsbetaling. Denne loven omhandler opplysninger vedrørende valutaveksling og overføringer av betalingsmidler inn og ut av Norge. Transaksjoner mellom land/ grensekryssende transaksjoner er en økende trend (www.regjeringen.no). Derfor er det viktig å igangsette tiltak som kan være et verktøy for å unngå denne type kriminalitet. Her kommer opplysningsplikten til sentralskattekontoret for utenlandske saker inn. Hovedformålet med disse reglene er at skattemyndighetene skal skaffe seg en oversikt over utenlandske oppdragstakere og de arbeiderne som oppholder seg i Norge på midlertidig basis. De skal også kunne tilegne seg dette overblikket relativt raskt. Det blir dermed nødvendig med effektive lover og regler når det gjelder rapportering. Denne rapporteringen ble utvidet i 2004 som følge av EU/EØS-områdetets økning på ti nye medlemsland.

Skatte- og avgiftsmyndighetene innehar informasjon om mistanker også på de ikke-skattlige områdene. Eksempler på dette er underslag, utpressing og hvitvasking. Etter forespørsel fra Politi- og påtalemyndigheten skulle det bare rapporteres om mistanker på ikke-skattlige områder til politiet selv. Dette viste seg å være svært vanskelig, fordi det tok lenger tid enn det som var nødvendig. I dag er det slik at Skatte- og avgiftsmyndighetene kan henvende seg direkte til for eksempel Økokrim, dersom det skulle oppstå mistanker om forhold av en viss grovhet. De slipper å gå igjennom Politi- og påtalemyndighetene og unngår dermed et ledd, dette gjør prosessen mer tidsbesparende.

I tillegg til disse to lovene vil vi oppsummere loven om tilleggsskatt. Tilleggskattutvalget ble satt sammen i 2001. Dette utvalget kom senere frem til de lovene som ble innført i 2003. Hensikten med tilleggsskatt var å straffe de som unnlot å levere fullstendige og riktige opplysninger. Det ble i 2006 tilført endringer i denne loven. De gikk ut på at dersom noen skulle ilegges tilleggsskatt, skulle ikke dette være et hinder for senere straff.

3.9.2 Fremtidige utfordringer knyttet til økonomisk kriminalitet

Det vil være flere utfordringer tilknyttet økonomisk kriminalitet i fremtiden. De kriminelle benytter seg av teknikker og metoder som blir stadig vanskeligere for etterforskere å følge

3.0 Økonomisk kriminalitet

opp og oppklare. Et eksempel på dette er hvitvasking. Internett er en fremgangsmåte som kan være egnet for denne typen økonomisk kriminalitet. Forklaringen ligger i anonymitet, upersonlighet og manglende kontrollmekanismer i utføring av transaksjoner.

(Forskningsrådet, 2009). Utbredelsen av økonomisk kriminalitet foregår over landegrensene, som er med på å vanskeliggjøre overvåkingen og vil være med på å knytte større kostnader opp mot kontroll. Barrierene for hvilken lovgivning som skal gjelde og utfordringer knyttet til språk vil være større. Det vil være forskjeller fra land til land om hvor lovgrensene vil gå og forstås. Et internasjonalt samarbeid som vedlikeholdes vil være essensielt i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet.

Verden er nå inne i en langvarig finansiell krise. Dette gir et større spillerom for de kriminelle. En konsekvens av dette, vil trolig være at en rekke transaksjoner av uvanlig art vil finne sted. Det kan føre til at det blir enklere å skjule kriminelle handlinger. Et eksempel kan være at de sender ut en rekke e-poster og brev, i tillegg til å sende tekstmeldinger og ringe. For eksempel blir man bedt om å oppgi personlige opplysninger på grunn av bankoppdateringer (Andersen, 2008).

Denne type kriminalitet har en evne til å utvikle seg, det betyr at tiltakene må utvikles i tråd med dette. Det gjelder å følge opp de nye lovendringene, noe som nå har fått et sterkt fokus i regjeringen. I den vide forstand har FN-konvensjonen mot korrupsjon fra 2003, spilt en sentral rolle i arbeidet mot økonomisk kriminalitet. Det arbeides blant annet mot å få større åpenhet og økt samarbeid mellom landene (www.fn.no).

I 2005 ble det innført tverrfaglige "økoteam" i politidistriktene. Disse teamene ble støttet og fulgt opp med kompetansehevende tiltak. Dette for at politiet skulle ha noen til å håndtere avdekkingen av økonomisk kriminalitet, for å øke effektiviteten. Det vil bli satset mer på kontroll spesielt i bygg- og anleggsbransjen og på området import til Norge. Dagens finansielle situasjonsbilde har forsterket vårt behov for å sikre tilliten til offisiell finansiell informasjon.

Vi har i dette kapittelet klargjort hva som menes med økonomisk kriminalitet. Det har blitt gitt en beskrivelse av hvem som begår og hva som driver dem til dette. For å vise hvor viktig bekjempelsen er har vi belyst konsekvensene som økonomisk kriminalitet medfører.

4.0 Dagens situasjonsbilde.

Vi skal i dette kapitlet gi en kort innføring av norsk økonomisk historie og videre presentere dagens situasjonsbilde i Norge.

4.1 Norsk økonomisk historie

Etter at Norge løsrev seg fra Sverige i 1905, var landet preget av både oppgang og nedgangstider. I 1930 opplevde Norge den første økonomiske krisen etter frigjøringen fra Sverige. Da nådde den store krisen i verdensøkonomien Norge. Krisen hadde startet med krakket på Wall Street, New York i oktober 1929. Utgangspunktet for denne krisen var overproduksjon, som gjorde at mange produsenter ble sittende med store varelagre, samtidig som prisene falt så mye at det man kunne selge ikke ga fortjeneste. Dette medførte at mange bedrifter gikk konkurs eller ble nedbemannet, som igjen ga en høy arbeidsledighet. De lave prisene gjorde at fiskere og småbrukere kom i en gjeldskrise, siden de ikke klarte å betale lånene sine. De prøvde å øke produksjonen for å kompensere for prisfallet, men det hjalp ikke. Dette siden sosiale ordninger som arbeidsledighetstrygd ikke fantes på denne tiden. Dermed kom økonomien inn i en ond sirkel der kjøpekraften og etterspørselen fortsatte å falle, noe som gjorde at flere bedrifter gikk konkurs, og enda flere arbeidsplasser gikk tapt. Krisen ble løst etter at Arbeiderpartiet kom til makten og innførte krisetiltak utarbeidet av den velkjente økonomen John Maynard Keynes (Johansen, 2004).

Etter 2.verdenskrig besluttet Einar Gerhardsens andre regjering å innføre strenge reguleringer i norsk økonomi. Denne økonomien kunne minne om en planøkonomi. Etter hvert som frykten for en situasjon som den var etter første verdenskrig med overproduksjon la seg, dreide Norges økonomi i retningen av den blandingsøkonomien vi har i dag.

I 1965 delte de norske myndighetene ut de første utvinningstillatelsene til olje på norsk sokkel. De første lisensene gikk til Esso Exploration Norway Incorporated. Den første "letebrønnen" ble boret i 1966, og i 1967 ble den første oljen pumpet opp fra norsk undergrunn. Funnet var ikke stort, men det ga en smakebit på hva som var i vente. Først ble Ekofisk-feltet oppdaget i 1969, deretter fulgte Vestfeltene og Nord- Øst Frigg i 1974. Funnene av disse feltene er grunnlaget for Norges oljeeventyr. Oljen har gitt Norge enorme

4.0 Dagens situasjonsbilde.

inntekter i mer enn 40 år, og er den viktigste grunnen til landets rikdom og stabile økonomi. (Bjørndal, 2005).

Da bankvesenet ble liberalisert på 1980- tallet, økte gjeldsgraden i landet. Denne kraftige utlånsveksten måtte før eller senere skape problemer, og i 1987 og 1988 kom de første mindre bankene i vanskeligheter. De ble reddet av bankenes egne sikringsfond. De fleste trodde at krisen var over, men i 1990 var det klart at man hadde en bankkrise i Norge. Det viste seg at de store forretningsbankene Den Norske Bank, Kredittkassen og Fokus Bank hadde så store underskudd at bankenes egne sikringsfond ikke kunne berge dem. Da måtte staten inn med penger for å redde dem. Dette var den verste krisen i Norge siden krisene på 1920 og 1930- tallet (Johansen, 2005).

I 1997 karakteriserte Aftenposten den enorme veksten i IT-sektoren som landets nye økonomi. På verdensbasis ble det spådd 25 år med økonomisk vekst. Det hele startet godt med høy sysselsetting og en enorm oppgang på børsen, men i 2001 sprakk IT-boblen. Dette medførte mange konkurser og et stort fall på børsen som ga store tap for mange. Det er den siste alvorlige motgangen i norsk økonomi, siden dette har pilene pekt rett opp i Norge, helt til finanskrisen nådde landet i 2008 (Tronstad, 2001).

4.2 Norsk økonomi

Norge har siden slutten av 1940-årene sett på seg selv som en velferdsstat og lagt opp sin politikk etter dette. Vi har flere ganger toppet kåringen for det landet med høyest levestandard, (UNDPs Human Development Index) som er utarbeidet av FN. De store olje og gassfunnene i Nordsjøen har gjort Norge til ett av verdens rikeste land, og ett av verdens beste land å bo i (Aas og Hovind, 2003/2007). Rikdommen er relativt likt fordelt blant innbyggerne i Norge. Et offentlig helsevesen, offentlig skolevesen og gode sosiale ordninger er til stede for alle landets borgere. Dette er finansiert på skatt og avgiftsinntekter (www.ssb.no).

Norge er rik på naturressurser, som eksempel olje og fisk, og har et stort fokus på å ivareta disse. I tillegg til det har Norge fulgt etter i den vestlige industriutviklingen, som gjør at Norge har en velutviklet industri, og en åpen og eksportrettet økonomi (Aas og Hovind,

4.0 Dagens situasjonsbilde.

2003/2007). Pengene som kommer fra petroleumsindustrien plasseres i Statens pensjonsfond. Fondet bidrar til at flere generasjoner kan nyte godt av oljeinntektene. Avkastningen fra fondet vil da kunne bidra til å stabilisere norsk økonomi for kommende generasjoner. Fondet har investert i aksjer, derivater, obligasjoner og pengeplasseringer i mange land og valutaer. Norges Bank Investment Management forvalter fondet med interne forvaltere og ved kjøp av eksterne forvaltningstjenester (www.norges-bank.no).

Norsk pengepolitikk styres av Norges Bank og skal sikre en lav og stabil inflasjon. Målet er en årlig vekst i konsumprisindeksen på rundt 2,5 %. Renten skal bidra til å stabilisere sysselsettingen og produksjonen, slik at Norge fører en forsvarlig fremtidsrettet økonomisk politikk. (www.norges-bank.no). De siste årene har Norge opplevd en sterk økonomisk vekst, som har truet inflasjonsmålet til regjeringen. Det har gjort at renten har blitt satt jevnlig opp fra det lave rentenivået tidlig på 2000- tallet. Denne renteoppgangen stoppet da finanskrisen traff Norge i slutten av 3. kvartal i 2008, da vi fikk den første rentenedgangen siden år 2004.

Finanskrisen traff Norge for alvor i oktober 2008 (Eisentrager, 2008), men man hadde fått flere indikasjoner tidligere på at den var på vei. Både boligprisene og aksjemarkedet var fallende allerede før finanskrisen slo inn.

Hovedindeksen på Oslo børs var i slutten av mai 2008 på rundt 530 poeng, mens 1. september var den nede i cirka 425 poeng. Fallet var så vidt begynt. I løpet av september og oktober krakket børsen og falt ned til omtrent 220 poeng, før den igjen steg til rundt 250 poeng. I november 2008 nådde Oslo børs det som så langt er bunnen på omkring 180 poeng, noe som er et fall på cirka 67 %. Siden da har børsen hatt store svingninger, og beveget seg rundt 200 poeng. 13. mai 2009 sto børsen i 273 poeng (www.nordnet.no).

At finanskrisen traff Norge ble også gjenspeilet i styringsrenten. Ved høy økonomisk vekst beveger som regel renten seg oppover og ved dårligere tider faller rentene. Norges Bank hadde fra 11. august 2005 til 25. juni 2008 satt opp renten med 0,25 % hele 16 ganger. Rentetoppen ble nådd den 25. juni 2008, med en styringsrente på 6,75 %, og rentebanen signaliserte videre oppgang. Da problemene i norsk økonomi kom som følge av finanskrisen ble Norges Bank nødt til å ta helomvending og sette ned renten. Per 13. mai 2009 hadde renten blitt satt ned seks ganger, en rentenedgang på til sammen 4,25 % til 1,50 %. Dette er

4.0 Dagens situasjonsbilde.

det mange som er fornøyde med. Det er likevel ikke bare positivt, siden det er et signal om at Norge er i ferd med å gå inn i en periode med lavere økonomisk vekst (www.norges-bank.no).

Dette viser at selv et rikt land som Norge påvirkes i stor grad av konjunktorene i resten av verden. Fremtidsestimaterne sier at Norge som følge av den internasjonale finanskrisen kommer til å få en høyere arbeidsledighet (Berg-Rusten, 2008).

For å få en forståelse av hvordan situasjonen er i Norge per dags dato har vi i dette kapitlet illustrert norsk økonomisk historie og hvordan finanskrisen har satt sitt preg på norsk økonomi.

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

I dette kapitlet vil vi ta starte med å se nærmere på den globale forretningskulturen for videre å vise hva som er spesielt med den norske forretningskulturen.

5.1 Hva er kultur, – forretningskultur?

Ordet kultur benyttes ved flere anledninger og har ulike betydninger. Det blir anvendt for å beskrive hvordan ulike sammenhenger fungerer i ulike kontekster. For å få en bredere forståelse over av hva kultur er, blir en konkretisering av begrepet nødvendig. Kultur kan defineres som: ” *det komplekse hele som inkluderer kunnskap, tro, kunst, lover, moral, skikker og alle ferdigheter og vaner som folk har lært i egenskap av å være samfunnsmedlemmer*” (Moe).

Vi vil som tidligere nevnt fokusere på forretningskultur, og vil derfor ta utgangspunkt i hva som er vanlig praksis i norsk næringsliv. De særtrekkene som gjør seg gjeldende her til lands vil bli illustrert med eksempler, og det som er vanlig i andre land vil også bli tatt med. Dette fordi en sammenligning kan gjøre det lettere å se ulikhetene.

Utgangspunktet for vår teori vil være Henrik Ulvens bok ”internasjonal skikk og bruk”, av 2005. Den norske forretningskulturen vil bli senere underbygget av praktiske eksempler og saker fra media der dette faller naturlig inn.

5.2 Hvorfor vil det være kulturforskjeller?

Det vil alltid eksistere kulturforskjeller fra land til land. Dette gjenspeiles også i forretningskulturen. Det vil være større forskjeller mellom en forretningsutøvende i et land og en annen forretningsutøvende i samme stilling i et annet land, enn det er mellom en bankmann og snekker i ett og samme land. Dette skyldes de ulike normene og verdiene vi er oppvokst med og som er med på å påvirke våre fremtidige holdninger. Disse vil i hovedsak være svært like innenfor hvert land, men med noen nyanseforskjeller i ulike regioner. Dette er likevel så små ulikheter i den store sammenhengen og dermed vil en nærmere beskrivelse av dette falle utenfor oppgavens ramme. For å forstå kulturer og kulturforskjellene på en mer

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

ryddig og systematisk måte, er det blitt etablert flere kulturmodeller. Den trolig aller mest kjente, vil være Geert Hofstedes kulturmodell.

5.3 Hvordan forklare kulturforskjellene?

Geert Hofstede er organisasjonspsykolog fra Nederland som ble verdenskjent i 1980 da han lanserte resultatene fra en svært omfattende kulturundersøkelse. Han hadde sett nærmere på forretningskulturen i 50 land, der metoden for utførelse av undersøkelsen var intervju. Han ønsker å gi en forklaring på hvorfor kulturer varierer. Resultatene ble presentert i en indeks, under navnet Power Distance Index. Det viste seg at funnene var av en universell gyldighet, og konsistente over en lengre tidsepoke. Indeksen ble delt inn i fire del kategorier og viser de avstandene som er å finne mellom kulturer. De fire delene er:

- ◆ Maktdistanse
- ◆ Kollektivism
- ◆ Behovet for å unngå usikkerhet
- ◆ Maskulinitet/femininitet

De mest aktuelle samarbeidspartnere for norsk næringsliv, har stort sett de samme kjennetegnene ved forretningskulturen. I 2007 var Norges viktigste handelspartnere landene Sverige, Danmark, Storbritannia, Tyskland, Nederland og Frankrike (Austnes og Rolsdorph, 2007).

- Maktdistanse

Maktdistansen belyser nærmere hvordan samfunnsmedlemmer godtar fordelingen av makt i samfunnet. De som godtar strenge hierarki, der alle aktørene i et samfunn har sin plass, er land med stor maktdistanse. Dette er ikke tilfelle for Norge, vi er kjent for å ha en flat maktstruktur, der demokratiet er en viktig faktor i vårt velferdssystem. Folket har en stor innflytelse på det som skjer. En god dialog mellom de med og uten makt står sentralt.

- Kollektivism

Kollektivism spiller på hvordan man oppfatter grupper utenfor egen familie. I enkelte land er gruppelejaliteten stor, og man føler en sterk tilknytning til de miljøene man oppholder seg i.

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

Bedriften hvor man arbeider kan eksempelvis symbolisere en familie for arbeidstakere i sin ytterste betydning. Gruppesamhørigheten er en motiverende faktor for å prestere bedre. Asiatiske land er eksempler der kollektivismen stiller sterkt. I motsetning til dette står det hos andre sterkt at hver enkelt skal lykkes i sammenheng med egne verdier, enhver er ens egen lykkesmed. USA er det klassiske eksempelet på denne siden, Norge faller også inn her.

- Behovet for å unngå usikkerhet

Norge er et trygt land å bo i, vi har et sikkerhetsnett så om noen uventede eller uheldige hendelser skulle forekomme er vi likevel trygge. Behovet for å unngå usikkerhet er dermed ikke så sterkt og prioriteres ikke så høyt i forretningskulturen. Sammenligner vi oss mot land i Afrika, som har opplevd korrupte diktaturregimer, ser vi at behovet for å unngå usikkerhet straks blir sterkere.

- Maskulinitet/femininet

Maskulinitet og femininet viser til menneskelige egenskaper som henholdsvis materiell suksess, status på den ene siden og på den andre siden finner vi omsorg for andre, nøkternhet og livskvalitet. Undersøkelsen viste at i samfunn der mennene dominerte var kulturen preget av maskuline egenskaper. I kvinnedominerte samfunn var mentaliteten feministisk.

Videre bør Edward T. Halls kulturinndeling benyttes. Han er en anerkjent sosialantropolog fra USA, som ble kjent for studiet sitt der han påpekte at medlemmene i kulturer enten tilhører lavkontekstområder eller høykontekstområder. Kontekst viser hvordan et budskap blir fremstilt med bakenforliggende informasjon.

Skandinavia er, med den tysktalende delen av Sveits og Tyskland eksempler på lavkontekst land/områder. Dette på grunn av at vi foretrekker å gå rett på sak, vi stoler på hverandre og det som blir sagt. Veloverveide beslutninger, som baseres på detaljert bakgrunnsinformasjon foretrekkes. Partenes verbale utsagn i forretningslivet verdsettes høyt. For øvrig er det vanlig med et skapt skille mellom jobb og fritid.

På den andre siden finner vi høykontekst land/områder. Dette er en kultur som har en større geografisk utbredelse, og stormakter som Storbritannia, Russland, Kina og Japan er alle eksempler på land som hører til i denne grupperingen. I forretningslivet har det som blir sagt en sentral betydning, men det legges i tillegg vekt på sosial status, alder, kjønnsroller,

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

religion, tid, antrekk og så videre. Et helhetsbilde over situasjon må være til stede før beslutningen tas.

For at norske aktører skal lykkes i forretningssammenheng vil det være av sentral betydning å sette seg inn i det aktuelle lands forretningskultur. Anvendelse av basiskunnskaper knyttet til Edward T. Halls kulturinndeling kan være et godt steg på veien. Dette vil være med på å redusere faren for at store misforståelser kan oppstå. Det er likevel en forutsetning at det enkelte lands skikker og vaner tilegnes, siden Edward T. Halls fremstilling er for generell.

5.3.1 Utvikler vi oss mot en global kultur?

Det viser seg at likhetene mellom land og mennesker ikke har blitt eller vil bli noe mer like. Fellestrekkene vil imidlertid bli flere og flere. Dette ved at globaliseringen har medført at de samme varene og tjenestene distribueres verden over. Dette er likevel ikke med på å sette nye standarder ved forretningskulturer og personlig atferd på de involverte i nærings- og samfunnslivet. At fellestrekkene blir flere er ikke ensbetydende med at kulturene blir mer like, selv om omgivelsene blir mer sammenfallende.

5.4 Introduksjon til norsk forretningskultur.

Forretningskulturen er som nevnt tidligere, den kulturen som gjør seg gjeldende i bedriftene. Vi har tatt for oss den kulturen som fremtrer i det norske næringslivet, og vi vil se nærmere på hvilke forhold som kan skape grobunn for økonomisk kriminalitet. Dette ved å se nærmere på de fremgangsmåter som blir benyttet av organisasjonene. Her vil det finnes en del fellestrekk som er med på å skille oss fra øvrige forretningskulturer. Disse karaktertrekkene vil bli belyst med praktiske eksempler og sitater fra våre intervjuobjekter. Et sentralt til våre informanter var følgende: Hva mener du er det spesielle med norsk forretningskultur? Det viste seg at svarene var ganske like, og dette til tross for variasjon i deres karrierebakgrunn. Dette er med på å underbygge at det kan være sammenhenger som er med på å skille den norske forretningskulturen fra de andre forretningskulturene.

5.5 Hva er spesielle forhold ved norsk forretningskultur?

For å få en fullstendig og god beskrivelse av norsk forretningskultur, er det nødvendig med historiske tilbakeblikk for å forstå status quo. Norge har gjennom tidene hatt mer utfordringer

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

av lokal art enn av globale trusler. Vi har ikke vært påvirket av store folkevandringer og dette kan ha vært en medvirkende faktor til at vi har utviklet en sterk nasjonalpatriotisme.

Nordmenn ser gjerne på seg selv som best i verden. Dette gjenspeiles i forretningskulturen. Utenlandske aktører har imidlertid et noe annet bilde av oss og vi blir karakterisert på følgende måte: ”ofte er de naive og tar fakta for gitt uten å sjekke grundigere (...) Nordmenn mangler evnen til å selge seg internasjonalt (...). Deres risikovillighet og lyst på rask profitt blir også trukket frem” (Ulven, 2007:s.16-17).

Et viktig særtrekk ved den norske forretningskulturen er naivitet. De fleste av informantene vi har benyttet oss av i datainnsamlingen har påpekt dette. Vi tror det beste om de fleste, og blir sett på som svært godtroende og naive av utenlandske samarbeidsaktører. Det har trolig bakgrunn i at vi er kjent for å være ærlige og direkte i forhandlinger, og tenker at når vi er det er det vel en selvfølge at de andre også er det. Sånn er det ikke alltid, og det er en fare for at naiviteten kan misbrukes i regi av egen fordel av andre aktører, noe som kan være med på å skape grobunn for økonomisk kriminalitet.

Problemstillinger knyttet opp mot økonomisk kriminalitet har heller ikke blitt sett på som viktig, siden vi historisk sett har trodd det har vært noe som har rammet de sørlige landene i Europa og den tredje verden, jamfør intervju med PwC. Så når Norge innførte den svært så strenge korrupsjonslovgivningen i 2003, stod prinsippet om å være ”føre-var” sterkt. Finansskandaler ble avdekket i USA (Enron og Worldcom), men at det skulle forekomme her var lite trolig. Imidlertid viste det seg at situasjonen var lik her, og sak etter sak med økonomisk kriminalitet dukket opp. Finance Credit og Sponsorservice ble de mest kjente. I ettertid har øvrige undersøkelser, eksempelvis PwC - rapporten vist at vi har store utfordringer med å bli kvitt ulovlig økonomisk virksomhet i Norge. I den senere tid har dette ført til at problemene som økonomisk kriminalitet medfører er blitt satt på dagsorden, som kan redusere naiviteten og korrigerende tiltak kan innføres.

Korrupsjonslovgivningen sies å være en del strengere i Norge enn i andre land. Dette kan være med på å forklare hvorfor Norge har høye tall innenfor korrupsjon, men ikke alt siden korrupsjon bare er en av formene for økonomisk kriminalitet. Dette er blitt understreket i våre intervjuer, deriblant i samtalen med Kari Breirem. På den andre siden har det blitt hevdet at korrupsjonslovgivningen ble strengere i 2003, på grunn av at vi før den tid var ”snillere” mot de som begikk økonomisk kriminalitet, enn det som var tilfelle for de landene vi helst

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

sammenligner oss med. Etter 2003 ble lovgivningen likestilt med øvrige sammenlignbare land.

Risikovilligheten er sterk i det norske forretningslivet, grenser utvides og smutthull utnyttes. Ønsket om å tjene raske penger, er trolig sterkere i Norge enn i andre land. Risikovillighetens største fiende er kritiske spørsmål og strenge kontrollrutiner. Et økt fokus på å bekjempe økonomisk kriminalitet i senere tid, vil føre til lavere risikovillighet blant de som begår forbrytelser.

Kontakten mellom norsk næringsliv og det politiske samfunn er svært tett. Norge er et lite land sett i verdenssammenheng og et land der mange kjenner mange. Dette illustreres godt i forretningskulturen, der det eksisterer mange uformelle og ukjente nettverk bestående av ledere i næringslivet og det politiske liv. Dette kan være en fare for omverden, da de er med på å ta beslutninger som egner seg selv godt, men ikke egner seg for samfunnet. Det åpner mulighetene for nettverkskorruptjon, og faren vil trolig være høyere her til lands sammenlignet med andre land. Vi har heller ikke hatt som tradisjon å stille kritiske spørsmål til de som regjerer og de har med dette historisk sett fått gjort som de vil. Dette har imidlertid endret seg de senere år og ut fra dette har flere mislighetsforhold blitt avslørt.

Nettverksbygging er likevel ikke noe galt i seg selv, derimot kan det være en nyttig form for nye bekjentskaper og mest sannsynlig helt nødvendig for å overleve i dagens konkurransesamfunn. Dette under forutsetning at nettverkene som er bestående av tidligere nevnte ledere i privat og offentlig sektor er kjente. Slik at det skal være mulig for alle interessenter i saker å holde seg oppdaterte og komme med eventuelle ønskede innspill.

”Janteloven” som ble skrevet av Aksel Sandemose har påvirket norsk forretningskultur. Denne ”loven” legger til grunn enkelte bud man skal følge, der hensikten er at man ikke skal tro man er noe bedre enn andre. Dette kan ha vært en pådrivende faktor til den ganske så flate organisasjonsstrukturen som gjenspeiles i det norske næringslivet i dag. Det er vanlig at alle kan snakke sammen, fordi det er en lav grad av distanse mellom toppledelsen og arbeiderne i bedriftene. Om denne trenden vil vedvare, er heller usikkert. Norske bedrifter blir stadig større og ”internasjonalisert”. For å bedre kontakten med alle ansatte i en organisasjon blir det valgt representanter som fungerer som talerør og tillitsvalgte. Det kan med dette tenkes at

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

avstanden mellom arbeidere og ledelse blir større, og det vil ligne mer på den type kommunikasjon som er vanlig i de fleste andre land.

I Norge er det et skarpt skille mellom jobb og fritid. Sosiale begivenheter i arbeidssammenheng begrenses, og relaterer seg til noen årlige firmareiser og sosiale sammenkomster som eksempelvis julebord. Det er ikke vanlig å omgås kollegaer på fritiden. Dette fører sannsynligvis til en lavere tilhørighet blant de ansatte. Lojalitetsfølelsen til egen organisasjon blir ikke større. Sammenligner man med det som er vanlig i andre land, ser man at det er vanlig å dra med arbeidskollegaer ut på middag etter endt arbeidsdag. Skillet mellom arbeid og fritid er mindre. Hyppigere sosiale sammenkomster med jobben er blitt mer vanlig.

Vi ser av statistikken i PwC - rapporten at utbredelsen av økonomisk kriminalitet er større i Norge enn i eksempelvis Danmark, som er et land vi ofte sammenligner oss med. I media - debatten har temaet økonomisk kriminalitet i Norge blitt viet en økende grad av oppmerksomhet, jamfør det vi har nevnt tidligere. Dette gir følgelig økt fokus, og bekjempelsen og avdekkingen blir viktige prioriteringsområder for kontrollmyndighetene og flere tilfeller blir avdekket enn om forholdet var motsatt. Det ble i den sammenheng uttalt i vårt intervju med advokat Erling Grimstad, at oppmerksomheten rundt temaet økonomisk kriminalitet ikke tas opp til debatt i så stor grad i våre naboland Sverige og Danmark. Det kan med dette tenkes at mørketallene er enda større hos de enn hos oss. En konsekvens av dette kan være at utbredelsen og situasjonsbildet over den faktiske utøvelsen av brudd på kriminallovgivningen ikke er så stor som man burde anta ved et raskt syn på tallene.

5.6 Hvordan tilpasse den norske forretningskulturen med den internasjonale?

Skal den norske forretningskulturen tilpasse seg bedre den internasjonale, er det en rekke tiltak som kan settes i verk. Vi kjenner ikke til alle, men vil nevne kort de vi mener kan føre norske bedrifter på en bedre vei, som følgelig vil hindre forhold tilknyttet økonomisk kriminalitet.

Økt kunnskap vil nok være det viktigste. Det viser seg at norske bedrifter setter seg for lite inn i hva som er gjeldene praksis i utlandet. Vi tenker at alt er som det er hos oss, men sånn er det ikke. Regler om skikk og bruk vil variere fra land til land. Fokuseres dette på, vil internasjonale samarbeidsaktører etter hvert forstå at norske bedrifter ikke er så naive som de

5.0 Hva er det spesielle med norsk forretningskultur?

en gang var. Sannsynligheten for at norske bedrifter utsettes for uønskede handlinger vil med dette synke. Dette er ikke arbeid som er gjort over natten, men er et langsiktig arbeid rettet mot holdninger i organisasjonskulturen som vil ta lang tid å etablere. Det å endre holdninger ved internasjonale forhandlinger er ingen lett oppgave, desto viktigere vil det være at denne oppgaven settes på dagsorden så snart en virksomhet har bestemt seg for å ha internasjonale samarbeidsavtaler. Dette vil gjelde for de fleste norske virksomhetene i dag.

Et tiltak som er satt i gang, og som blir stadig viktigere er utarbeidelse av reguleringer knyttet til økonomisk kriminalitet. Norge har som nevnt vært et foregangsland når det kommer til korrupsjonslovgivningen. Det blir imidlertid viktig at lovgivningene på tvers av landegrensene samkjøres i høyest mulig grad. Dette for å redusere barrierene som oppstår når kriminelle operer på tvers av landegrenser, og utnytter at det som er lov i et land men som ikke er lov i et annet. Tendenser er at denne type kriminalitet blir mer avansert og nye virkemidler tas i bruk. Dette vil være en sentral oppgave å mestre for kontrollmyndighetene. Fremtidsutsiktene blir at det vil være en større utbredelse av internasjonal økonomisk kriminalitet.

Nye former for økonomisk kriminalitet vil trolig dukke opp og erstatte tidligere typer. Temaet økonomisk kriminalitet vil bli satt mer på dagsorden og hvilke konsekvenser denne type forbrytelser medfører vil gis mer oppmerksomhet. Utfordringene knyttet til økonomisk kriminalitet er med dette todelt. Fokuset på å bekjempe dette økes stadig, og sanksjonene blir tøffere, men på den andre siden viser det seg at denne type kriminelle er ofte to steg foran etterforskerne. Med dette menes at de har så inngående kjennskap til hvordan systemet fungerer, at det vil være vanskelig å oppdage det. Blant annet er det en vanskelig oppgave å avklare gjerningssted og finne tilstrekkelig bevismateriale for å få de kriminelle dømt.

Vi har i dette kapitlet sett på den globale forretningskulturen. Vi har også gitt et innblikk i særtrekk ved norsk forretningskultur, som vil være nyttig bakgrunnsinformasjon når vi skal diskutere grobunner for økonomisk kriminalitet i forbindelse med norsk forretningskultur senere i oppgaven.

6.0 Bakgrunn for lovendringer

Vi skal her vise at store økonomiskandaler og utarbeidelse av nye eller forbedrede lovverk har en tendens til å følge hverandre i tid. Vi har flere eksempler på det, internasjonalt er Enron og Worldcom skandalene de mest kjente. Etter disse amerikanske skandalene kom en forbedret lovgivning kalt SOX, som vi skal komme litt nærmere innpå senere i oppgaven. I Norge har vi hatt skandaler som Finance Credit og Sponsorservice som har bidratt til arbeid for å tette hull i norsk lovverk, og hindre at slike skandaler skal kunne skje igjen. Til slutt skal vi presentere Corporate Governance, som er en innføring i god selskapsledelse.

6.1 Enron skandalen

Enron var et amerikansk energikonsern som ble dannet i 1985, ved en sammenstilling av gasselskapene Houston Natural Gas og InterNorth. Ved en deregulering i den amerikanske energisektoren i 1990-årene vokste Enron seg større, og ble det ledende energikonsernet i USA. Ved årtusenskiftet var det et av landets største selskaper med en omsetning på cirka 100 milliarder dollar i året. De hadde rundt 20 000 ansatte i 40 land. Enron drev i hovedsak med handel og leveranse av gass og elektrisitet, men i tillegg drev de med handel av metaller, kull, papir, kjemikalier og tremasse.

I 2001 viste det seg at Enron hadde en gjeld på 65 milliarder dollar, det var mer enn selskapet klarte å betjene. Konsernet erklærte seg dermed konkurs, og etter den amerikanske konkurslovens paragraf 11 ville de ha beskyttelse mot sine kreditorer, som innebar at selskapet kunne fortsette driften mens det ble restrukturert.

Konkursen i Enron var en av de største og mest overraskende konkursene i USA. Det viste seg i ettertid at selskapet hadde hatt økonomiske problemer i flere år, men hadde dekket over det ved å plassere store gjeldsposter utenfor det ordinære regnskapet og gjennom transaksjoner med datterselskap. Slik klarte de å fremstå som et selskap med gode resultater og sunn økonomi, selv om sannheten var at de gikk med tap. Denne regnskapsmanipuleringen gjorde selskapet attraktivt for investorer og aksjekursene steg.

Revisjonsfirmaet Arthur Andersen hadde en dobbeltrolle i selskapet. De fungerte som både regnskapsrevisor og som rådgiver for Enron. Arthur Andersen var også tilknyttet

6.0 Bakgrunn for lovendringer

skandaleselskapet Worldcom, som vi vil komme tilbake til senere. Da dekkoperasjonen i Enron pågikk, solgte konsernledelsen sine aksjer i selskapet, mens de ansattes pensjonskapital forble i de samme aksjene etter konkursen.

I 2002 ble Enron konkursen etterforsket av Justisdepartementet i USA. I tillegg saksøkte en aksjonærgruppe flere direktører i Enron, revisjonsfirmaet Arthur Andersen og flere andre aktører som de mente hadde vært innblandet, deriblant storbanken Merrill Lynch. Det ble senere reist straffesak mot flere sentrale personer i selskapet. Blant annet ble Enrons finansdirektør Andrew Fastow dømt til 10 års fengsel og revisorselskapet Arthur Andersen ble dømt for å hindre etterforskningen av Enron ved å ha makulert saksdokumenter. Revisorselskapet ble senere oppløst (Bryhn).

6.2 Worldcom skandalen

Worldcom er et tidligere amerikansk telekommunikasjonsselskap, som ble opprettet i Mississippi i 1983. Da det ble opprettet het det Long Distance Discount Service (LDDS). I 1995 skiftet de navn til Worldcom. Etter navneskiftet vokste Worldcom seg stort i en voldsom fart gjennom fusjoner og oppkjøp. Worldcom var ved årtusensskiftet USAs nest største fjerntelefoniselskap og verdens største leverandør av internettjenester. De hadde en omsetning på 35 milliarder amerikanske dollar og 35 000 ansatte (<http://www.sn1.no/WorldCom>).

I 2002 startet problemene for alvor i Worldcom, som følge av at det amerikanske Kredittilsynet gikk til sak mot selskapet. De ble beskyldt for regnskapsmanipulasjon. Selskapet søkte da om beskyttelse mot sine kreditorer, i følge konkurslovens paragraf 11. Senere kom det frem at de hadde jukset med regnskapet, og fremstilt 11 milliarder dollar i driftsutgifter som langsiktige investeringer. Det gjorde at firmaets bokførte verdi økte, som også medførte høyere aksjekurs. Dette var den største konkursen i amerikansk historie og mye større enn konkursen i Enron i 2001. Worldcoms konsernsjef Bernie Ebbers ble dømt til 25 års fengsel for svindel og regnskapsjuks. Flere av de andre topplederne ble også dømt. Det som var igjen av Worldcom ble overtatt av Verizon i 2005 (Bryhn).

Worldcoms svindel og regnskapsjuks ble ikke bare skjebnesvanger for dem selv. Den ble også svært alvorlig for mange av deres konkurrenter som ikke skjønnte hvordan Worldcom klarte å oppnå så gode resultater. De kom frem til at det måtte skyldes at Worldcom drev mer

6.0 Bakgrunn for lovendringer

kostnadseffektivt enn dem, noe som gjorde at de begynte å si opp ansatte. Dette hjalp heller ikke, det førte bare til større problemer. Det man kan si er at Worldcoms regnskapsjuks og svindel ikke bare førte til alvorlige negative konsekvenser for dem selv og deres ansatte, men for hele USAs telekommunikasjonsbransje og alle deres kreditorer (CNBC - dokumentar).

6.3 Sarbanes- Oxley- Act

De to skandalene nevnt ovenfor fikk alvorlige følger for mange mennesker og for USA generelt. De er bakgrunnen for utarbeidelsen av et forbedret lovverk, SOX, fra 2002. Formålet med loven er å forsterke tilliten fra kapitalmarkedene til selskapenes finansielle rapporter. Loven omfatter alle børsnoterte selskaper i USA, eller selskaper som rapporterer til den amerikanske Securities and Exchange Commission (SEC). Noen sentrale elementer i denne lovgivningen er:

- ◆ Daglig leder og finansdirektør må bekrefte at de har gjennomgått regnskapene som er fremlagt, og at regnskapene gir et riktig bilde av selskapets finansielle stilling og resultat (section 302). De må også bekrefte at det er satt i verk gode interne kontrollrutiner, som sikrer at vesentlig informasjon blir kjent for selskapet (Section 404).
- ◆ Selskapene skal opprette en egen revisjonskomité, som skal bestå av styremedlemmer som er uavhengige av selskapet. Komiteens oppgaver er blant annet å velge revisor og kontrollere at revisor gjør arbeidet sitt på en tilfredsstillende måte.
- ◆ Regler for å beskytte varslere.
- ◆ Plikter primærinsidere har til å melde fra om kjøp og salg av selskapets aksjer.
- ◆ Revisor skal være uavhengig av selskapet (Moe- Helgesen m. fl., 2005).

6.0 Bakgrunn for lovendringer

De norske selskapene som blir berørt av SOX-lovgivningen skal gi en bekreftelse på Section 404 for første gang i årsregnskapet for 2006. Det innebærer:

- ◆ Det skal gis en beskrivelse av ansvaret lederne har for å opprette og ha tilfredsstillende kvalitet på intern kontroll i forhold til finansiell rapportering.
- ◆ Ledelsens evaluering av kontrollene.
- ◆ En redegjørelse av rammeverket som brukes for å vurdere selskapets interne kontroll (Moe- Helgesen m.fl., 2005).

6.4 Eurosox

Som følge av USAs SOX - lovgivning, og etter forslag fra flere EU land, vedtok EU våren 2006 to direktiver, som også gjelder for EØS. Disse direktivene er krav til regnskaps- og revisjonsrapportering og corporate governance. Eurosox er samlebetegnelsen på de to direktivene. Disse reglene skulle bli implementert i de nasjonale lovgivningene før 28. juni og 5. september 2008. EU ville ha mer fleksible krav enn USAs SOX lovgivning, derfor overlater direktivene i stor grad nasjonal lovgivning til å ta bestemmelsen om hvilket nivå denne type styrings og revisjonsregler skal legges på. Et viktig krav i direktiv 2006/43/EC er at selskaper med allmenn interesse skal ha en revisjonskomité som er uavhengig av ledelsen i selskapet. Deres oppgave er å overvåke selskapet, blant annet med hensyn på risikostyring og finansiell rapportering. Direktiv 2006/46/EC stiller krav til omtale av corporate governance - regler, som firmaet bruker i årsrapporten (Mo Fredriksen, 2007).

6.5 Utredninger i norsk lovverk

Som en konsekvens av internasjonale og nasjonale kriser, i tillegg til at det har blitt oppdaget smutthull og komplikasjoner, har Norge også arbeidet med å forbedre sitt lovverk de siste årene. Dette gjennom implementering av internasjonale konvensjoner, eller gjennom offentlige utredninger. Disse utredningene gjennomføres slik at det aktuelle departementet nedsetter et utvalg som undersøker ulike forhold i samfunnet. Slike utredninger kalles NOU.

6.0 Bakgrunn for lovendringer

NOU 2007:10 (24.8.2007) Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering

Et lovutvalg ble nedsatt for å vurdere tiltak mot hvitvasking, terrorfinansiering og manipulering av finansiell informasjon. Det skulle også legges frem forslag til en ny hvitvaskingslov. Forslagene skal bidra til gjennomføring av EØS - regler (tredje hvitvaskingsdirektiv), samt rettsendringer som ikke har bakgrunn i forpliktelser ovenfor EØS. Lovens formål er å forhindre profittmotivert kriminalitet og terrorfinansiering. Den skal rette seg mot å forebygge og avdekke transaksjoner med utbytte fra straffbare handlinger og terrorfinansiering. Lovens anvendelsesområde foreslås også at blir utvidet til å gjelde blant annet for tilbydere av virksomhetstjenester, i dette begrepet ligger også tjenester i forbindelse med opprettelse av selskaper (Normann m.fl., 2007).

Denne loven foreslår blant annet mer detaljerte krav til kundekontroll. Kravene til kundekontroll skal tilpasses risikoen for hvitvasking og terrorfinansiering bedre enn dagens hvitvaskingslov. I tillegg foreslås det videreføring av sentrale elementer som gjennomføring av kundekontroll og rapportering av mistenkelige transaksjoner til Økokrim. Loven forventes å tre i kraft 15.04.2009 (Kredittilsynet, 2009).

NOU 2008: 16, 19.9.2008 Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon.

Utvalget har som mål å foreslå regler for å gjennomføre direktiv 2006/46/EF. De skal også vurdere tiltak mot manipulering av finansiell informasjon. Det er gjennomført betydelige endringer i regelverket siden Økokrim sendte brev til Finansdepartementet og foreslo endringer i lovverk den 08.12.2004, og frem til lovutvalget ble oppnevnt. Det er både regelendringer og andre tiltak mot manipulering av finansiell informasjon. Det er også gjort tiltak som skal forhindre og synliggjøre slik manipulering. De mener det er viktig å gi disse tiltakene tid til å virke før man bedømmer om de har hatt en effekt.

På grunn av det har utvalget vært tilbakeholdent når det gjelder forslag til regelverksendringer. Fokuset har heller vært på å finne tiltak som kan gi bedre informasjonstilgang og enklere etterlevelse. Det er en forståelse av at det kreves en systemmessig tilnærming for å hindre finansielle misligheter. Det er også underforstått at

6.0 Bakgrunn for lovendringer

mulighetene og insentivene for å begå slike misligheter i stor grad ligger hos eierne eller ansatte i ledende stillinger og tillitsvalgte.

I denne utredningen er det kommet frem flere forslag til utbedringer, blant annet noen som omhandler daglig leders plass i styret, revisors rolle i forhold til styret, endringer i aksjelovens bestemmelser om granskning og problemet med visse typer resultatbaserte lederlønninger i forhold til finansielle misligheter. Et annet viktig tiltak for å forebygge regnskapsmanipulasjon er åpenhet i transaksjoner mellom nærstående, i følge utvalget. De foreslår dermed et krav til noter i regnskapet for transaksjoner mellom nærstående parter (Normann m.fl., 2008).

NOU 2009:4 24.2.2009, Tiltak mot skatteunndragelser

Dette utvalget ble nedsatt for å skjerpe kampen mot skatteunndragelser. Det skal gjøres ved en gjennomgang av det nåværende regelverket og den praksis som ligger til grunn for å avdekke skatteunndragelser. De skal i hovedsak gjennomgå regler for opplysning og kontroll, og komme med forslag til regelendringer og andre tiltak på dette området (Mo, 2009).

6.6 Corporate Governance

6.6.1 Hva er corporate governance?

Corporate governance er oversatt til norsk som eierstyring og selskapsledelse, og dreier seg om hvordan styret skal oppføre seg i styringen av en bedrift, og hva som er god og dårlig styring.

Corporate Governance har ingen direkte norsk oversettelse og har heller ikke en enhetlig definisjon. Vi vil presentere to definisjoner. Begreper som ”styrings- og kontrollmekanismer, selskapsstyring, selskapsledelse, aksjonærpolitikk og styreskikk” er benyttet i forskjellige sammenhenger uten helt å dekke betydningsinnholdet. I snever forstand handler corporate governance om eierstyring og å gjøre styrene ansvarlige for aksjonærene (Oslo Børs).

”De mål et selskap styres etter, og de overordnede prinsipper og strukturer som regulerer samspillet mellom ledelsesorganer og selskapets eiere, som andre som direkte berøres av selskapets disposisjoner og virksomhet. Interessenter omfatter blant annet medarbeidere,

6.0 Bakgrunn for lovendringer

kreditorer, leverandører, kunder og lokalsamfunnet” (Abrahamsen, 2007:16). Den vanlige oppfatningen av corporate governance er forholdet mellom eier, styret og ledelsen og hvordan de opptrer sammen. Corporate governance er altså prinsipper for hvordan et selskap bør styres og organiseres, og hvilke interesser organiseringen skal fokusere på.

Det finnes flere årsaker til at selskaper har blitt mer opptatt av corporate governance. Det er økende grad av selskaper som skiller eierskap og ledelse, som vil si at det ikke er eierne som står for den daglige ledelsen. Selskapene har økt kravet til ansvarlig drift. Dette innebærer at selskapene i større grad må opptre etisk riktig og moralsk forsvarlig overfor samfunnet. En annen årsak til at corporate governance har blitt så viktig, er at det har forekommet en rekke skandaler i Norge hvor ledelsen har beriket seg på bekostning av selskapets eiere (Noreng, 2004).

I midten av 70-årene kom corporate governance diskusjonen frem som en reaksjon fra aksjonærer på at ledere i store amerikanske selskaper hindret selskapskontroll i å fungere i markedet (Huse & Schøning, 2005). De siste årene har det vært diskusjoner omkring hvilke prinsipper et selskap bør ledes etter. Denne debatten oppstod som en reaksjon etter press fra det stadig utbredte institusjonelle eierskap, samtidig med en rekke finansskandaler på slutten av 1980-tallet rettet oppmerksomhet til temaet (Abrahamsen, 2007).

Vi har i dag en raskt økende globalisering av markeder og kapital. Det sies at tillit er den viktigste faktoren i et effektivt markedssystem. Gjennom de siste 10 årene har vi hatt en rekke finansskandaler. Enron-saken har trolig betydd mye for styrer og styringen. Denne saken gjorde at tilliten til næringslivet sank betraktelig. Det ble da aktuelt å innføre et styringssystem, og da kom corporate governance inn i bildet.

6.6.2 Finance Credit-saken

I norsk næringsliv var det ikke mye fokus på økonomiske misligheter før Finance credit-saken dukket opp i 2002. Finance credit-saken, er en retts- og konkursak i forbindelse med det norske finanskonsernet Finance Credit. Det ble grunnlagt midt i 1990-årene av gründerne, Torgeir Stensrud og Trond G. Kristoffersen. Selskapets hovedvirksomhetsområde var oppkjøp av utestående fordringer fra andre selskaper, som så ble inndrevet av Finance Credit. Når selskapet i 2002 viste seg å gå konkurs, ble de to gründerne anklaget for bedrageri og for å ha manipulert regnskapene i selskapet. Finance Credit hadde på dette tidspunktet tatt opp rundt

6.0 Bakgrunn for lovendringer

1,4 milliarder i lån fra flere norske banker. Deriblant Nordlandsbanken og Sparebank 1 - alliansen. I tillegg måtte revisorfirmaet Klynveld, Peat, Marwick og Goerdeler (heretter forkortet KPMG) tåle kvass kritikk for sin tilknytning til saken (Bryhn)

Dette var en sak som medførte konsekvenser for svært mange. Selskapets gründere ble siktet, Nordlandsbanken mistet sin selvstendighet, andre banker har lidd store tap. Revisorfirmaet KPMG havnet i Økokrims søkelys, flere forretningsadvokater har fått svekket anseelse, og saken har utløst debatt om etikk og moral i næringslivet (Bryhn).

6.6.3 Norsk eierstyring og selskapsledelse

Det har blitt utviklet en anbefaling utarbeidet av Norsk utvalg for eierstyring og selskapsledelse. Hensikten er at den skal bidra til å belyse rollefordelingen mellom aksjeeiere, styret og daglig ledelse utover det som følger av lovgivningen. Den norske anbefalingen som følger gjelder først og fremst selskaper som er notert på Oslo Børs/Axess, siden de er forpliktet til å gi en bekreftelse i årsrapporten på etterlevelse av denne anbefalingen, eller en forklaring på eventuelle avvik (NUES, 2007).

Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse.
1. Redegjørelse for eierstyring og selskapsledelse
2. Virksomhet
3. Selskapskapital og utbytte
4. Likebehandling av aksjeeiere og transaksjoner med nærstående
5. Fri omsettelighet
6. Generalforsamling
7. Valgkomité
8. Bedriftsforsamling og styrets sammensetning og uavhengighet
9. Styrets arbeid
10. Risikostyring og intern kontroll
11. Godtgjørelse til styret
12. Godtgjørelse til ledende ansatte
13. Informasjon og kommunikasjon
14. Overtakelse
15. Revisor

Tabell 6-1 Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse (Nues, 2007).

Vi vil videre kommentere punkt 10 i denne anbefalingen, som omhandler risikostyring og intern kontroll.

3.6.4 Risikostyring og intern kontroll

Styret skal påse at selskapet har god intern kontroll og hensiktsmessige systemer for risikostyring i forhold til omfanget og arten av selskapets virksomhet. Internkontrollen og systemene bør også omfatte selskapets verdigrunnlag og etiske retningslinjer. Styret bør årlig forta en gjennomgang av selskapets viktigste risikoområder og den interne kontroll. Styret bør i årsrapporten gi en beskrivelse av hovedelementene i selskapets interne kontroll og risikostyringssystemer knyttet til dets finansielle rapportering.

Figur 6-1 (NUES, 2007).

6.0 Bakgrunn for lovendringer

Punkt 10 i norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse uttrykker at selskapenes interne kontroll bør omfatte selskapets verdigrunnlag og etiske retningslinjer (NUES, 2007).

Innarbeidede etiske retningslinjer kan bidra til at det oppstår færre kritikkverdige forhold og dermed også et redusert behov for varsling. Ved å forbedre styringen oppnår virksomheter en mer åpenhet "top-down" og med dette en mer åpen kultur samt skaper det mer tillit.

Vi har i dette kapittelet illustrert flere store økonomiskandaler og vist hvilke følger dette har hatt for internasjonal lovgivning i forhold til selskapsledelse.

7 Resultatene fra intervjuene

I denne delen vil vi presentere de hovedfunnene som har vist seg være gjeldende gjennom flere intervju. Det har vist seg i vår datainnsamling, at selv om informantene har vist en bredde innenfor utdanning og senere karrierevalg, har de likevel bidratt med mange like svar, men også noen ulike. De viktigste fellestrekkene følger nedenfor, med henvisninger til hvem som sa hva. Resultatene vil bli videre drøftet senere i oppgaven.

Holdninger til økonomisk kriminalitet i Norge og norsk forretningskultur:

Anders Berg Olsen mener økonomisk kriminalitet i Norge sees på som uakseptabelt, og blir fremsatt mer og mer avskyelig og sosialt uakseptabelt i media. Han er imidlertid litt bekymret over en undersøkelse som viser at en stor andel unge synes det er greit å svindle forsikringsselskapene. Det viser seg også at flere godtar litt juks fra privatpersoner, som triksing i forhold til skatt og svart arbeid.

I forretningskulturen har han et inntrykk av at det er ryddig, men enkelte bransjer som utelivsbransjen og bygg og anleggsbransjen sliter mer enn andre. Ellers mener han at holdningene til dette problemet er sunn i Norge. Henrik Ulven har samme oppfatning om at holdningene til økonomisk kriminalitet er gode, og har forbedret seg mye de siste årene. Både Henrik Ulven og Rune Grundkjøn mener dette har en sterk sammenheng med at ryktet til en bedrift har mye å si i Norge. Kjetil Aakre fra Skatteetaten mener også at holdningene er gode, men det finnes bransjer der det enda er litt problemer. Bransjene han sikter til er utelivsbransjen, drosjenæringen, bygg- og anleggsbransjen og fiskeri. Carl August Fleischer mener at holdningene i norsk forretningskultur ikke er gode, når personer som har vært involvert i saker som BA-HR-saken kan fortsette med ubetinget suksess. Det vitner om en usunn tillit og respekt for maktpersoner og autoriteter i Norge.

Naivitet i norsk forretningskultur:

Troen på de som leder oss er sterk i Norge, vi tror det beste om de vi omgås. Vi har stor tillit til dem, og det stilles ikke kritiske spørsmål. Ledere vet hva de gjør, og vi følger deres veier. Naiviteten råder mange steder i forretningslivet. Dette gjelder også i forhold til samarbeidsaktører i tilknytning til internasjonale forhandlinger. Nordmenn blir sett på som

naive. Dette kan gjøre oss mer utsatt for økonomisk kriminalitet. Punktet naivitet i norsk forretningskultur underbygges av Carl August Fleischer, Henrik Ulven, Erling Grimstad og Kari Breirem. Det viser seg likevel at arbeidet med å eliminere de naive holdningene er bedret, og det mye takket være en høy medie- og samfunnsinteresse. Utfordringene knyttet til naivitet kan med dette reduseres noe.

Strengere korrupsjonslovgivning:

Et sentralt spørsmål i vår datainnsamling, var om vår korrupsjonslov fra 2003 er strengere enn de lover som er gjeldende for de land vi sammenligner oss med. De fleste av informantene hadde ikke tilstrekkelig lovkunnskap for å uttale seg om andre land. Tidligere statsadvokat, nå en del av granskningsenheten ved PwC, Tor Henning Rustan Knudsen, mente at norsk lov har kommet noen steg lenger og er noe strengere. Dette kunne være med på å forklare hvorfor utbredelsen av økonomisk kriminalitet er høyere i Norge. Erling Grimstad som tidligere arbeidet i Økokrim, samt Ellen Kittelsbye som nå arbeider i Økokrim sa seg enig i dette. Jussprofessor Carl August Fleischer mener imidlertid ikke det samme. Han tror ikke at norsk korrupsjonslov er noe strengere, uten å ha undersøkt dette nærmere. Han mener at OBOS-Hegnar saken fungerte som en deterrent mot å beskyldte noen for korrupsjon. Rettspraksis i denne saken gjorde at man i flere år trodde man måtte ha utallige beviser, også på gjenytelsen i en korrupsjonssak for å kunne dømme noen.

Varslere i norsk næringsliv:

Erling Grimstad mener varslere i norsk næringsliv har hatt det svært vanskelig tidligere, men de har nå fått et bedre rettsvern blant annet gjennom den forbedrede arbeidsmiljøloven. Tidligere kunne varslere bli offer for gjengjeldelse og ekskludering fra arbeidslivet, men det forbedrede rettsvernet har forandret dette i positiv retning. Holdningen til varslere i norsk forretningsliv har også blitt forbedret, som følge av at flere innser at å si fra om feil som blir begått kan redde bedriften fra konkurs eller avvikling. Rune Grundkjøn i Kredittilsynet har samme oppfatning som Erling Grimstad, men mener fremdeles ikke varslere blir fullt godtatt i virksomheter der det er litt grums. Kari Breirem mener at bedriftskulturer generelt i Norge må bli mer åpne, og forstå at når feil begås har man en plikt å si ifra. Slike feil kan ryddes opp i internt i bedriftene. Hun mener varslerne ikke lenger burde bli stemplet som syndebukker. Carl August Fleischer mener rettsvernet i Norge er blitt bedre når det kommer til varslerne.

Han mener derimot det er noe fundamentalt galt med holdningene og bedriftskulturen i Norge når bakmennene i BA-HR og Røkke skal kunne fortsette å ha suksess i næringslivet uten en skramme. Det ble heller ikke reagert fra Advokatforbundet mot BA-HR etter denne saken, men varslerne Kari Breirem og Thor Erik Johansen var det helt greit å aksjonere mot.

Nettverkskorupsjon:

Norge er et lite land. Det er tett kontakt mellom det private og offentlige næringslivet. Dette muliggjøre nære nettverk, siden det alltid vil være folk som kjenner hverandre. Dette åpner for en ny type økonomisk kriminalitet, nettverkskorupsjon. Dette er tilfelle når nettverkene gjøres ukjente for allmennheten og beslutninger som skal tas i det åpne tas i det skjulte, i følge Kari Breirem. Det vil være vanskelig å få saker opp i dagens lys, når man kjenner noen som har begått kriminelle handlinger i eget eller andres nettverk, sier Erling Grimstad. Han mener også at det offentlige ofte prøver å dekke over når deres ansatte tyr til lovbrudd. Dette mener han er uheldig og stiller seg kritisk til Statens Personalhåndbok sine retningslinjer for hvordan man skal håndtere saker som innebærer underslag, korupsjon, tyveri, bedrageri og utroskap i statstjenesten. Han reagerer sterkest på punkt 6 i disse retningslinjene.

Injurieloven:

Carl August Fleischer mener at muligheten for å bli dømt for injurier i Norge er større enn i andre land. Dette begrunner han med at Norge flere ganger har blitt dømt av den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (EMD), for brudd på ytringsfriheten. Det er ikke bare injuriersøksmål, men også trusler om injurier som kan gjøre at saker ikke kommer opp til etterforskning. Det gjør at injurieloven fungerer som en beskyttelse for de ”korrupte”. Erling Grimstad sa derimot at han hadde snakket med en del varslere uten få inntrykk av at injurietrusselen var en bekymring. Tor Henning Rustan Knudsen fra PwC sa at dette ble veldig teoretisk og at han ikke hadde hørt om noen som hadde blitt dømt for injurier i Norge på mange år.

Er Norge så ille som undersøkelsen viser i forhold til andre land:

Tor Henning Rustan Knudsen som arbeider i PwC mener at det går frem av undersøkelsen de har gjort at Norge er verre enn vest- europeiske land når det kommer til økonomisk kriminalitet. Anders Berg Olsen er derimot litt kritisk til rapporten, ikke nødvendigvis fordi han tror den gir galt inntrykk av Norge, men heller at det har blitt intervjuet for få bedrifter til at man kan generalisere ut fra den. Erling Grimstad mener Norge ikke er verre enn for eksempel våre naboland. Han mener heller resultatene i rapporten viser en klar tendens, nemlig at vi i Norge er bedre til å få ting frem i lyset, til å kontrollere og til å avdekke økonomisk kriminalitet enn eksempelvis våre naboland Sverige og Danmark. Grimstad mener de har en lang vei å gå før de kommer dit Norge er i dag. Henrik Ulven poengterte at terskelen for å begå økonomisk kriminalitet er lavere i Norge enn i andre land. Eksempler han viste til var diverse gaver som golfmedlemskap og lakseturer. Det vil si at noe som blir akseptert i Norge nødvendigvis ikke vil bli akseptert i andre land, det kan gi utslag på statistikken.

Knapphet på ressurser:

Alle vi har intervjuet uttrykker sin bekymring over at Økokrim og politiet har stor mangel på ressurser som gjør at svært få saker blir etterforsket. Dette gir grobunn for økonomisk kriminalitet, siden muligheten for å bli tatt er lav.

Medias rolle i BA-HR-saken

Media fulgte opp BA-HR-saken svært nøye. Det gikk så langt at avisen, Dagbladet, ble beskyldt for å ha "drept" Tore Tønne, men det skal i den sammenheng sies at Dagbladet med et unntak presenterte fakta hele veien. Derimot presenterte ikke Aftenposten alltid fakta. Dette ble presisert av Kari Breirem som var varsleren i saken. I hennes bok "*På BA-HR bakke*", har hun en avisanalyse som gir en nærmere beskrivelse av medias rolle. Der presiserer hun at oppmerksomheten ble ledet bort fra hva saken egentlig dreide seg om. Det skal sies at det ikke bare er pressen som har regien men også meningsytrerne. Aftenposten produserte langt færre faktiske opplysninger. I tillegg gikk de langt ved deres karikaturtegning av Tore Tønne avbildet i en tønne. Tore Tønne ble et medieoffer. Imidlertid var det flere som hadde det tungt, Kari Breirem måtte tåle mye og hadde det tøft. Det kan stilles spørsmål om Kari

7 Resultatene fra intervjuene

Breirem ikke ble underlagt normale varsomhetskriterier. I denne saken ble det fremstilt mye som hadde uriktigheter i seg som senere ble korrigert. Pressens dekning av Tønne-saken avfødte også et kuriøst forslag om å lansere en stiftelse både for å hjelpe medieofre og for å drive medieforskning. Dette prosjektet viste seg senere å legges dødt. Tønne-saken utløste en pressestorm, men den var forbausende kortvarig. Det kan stilles spørsmål om hvorfor det senere er skrevet så lite om denne saken. Kari Breirem mener den frie pressen ble kneblet i forhold til det saken egentlig handlet om, nemlig det uheldige samrøret mellom politikere og næringslivsaktører.

På generell basis har følgende kommet frem:

Vi tror at det er en positiv utvikling, på grunn av mer media - dekning i slike saker. Folk får vite mer om hva som egentlig skjer. Det har skapt frykt i en del bedrifter om at økonomisk kriminalitet kan skje hos dem og har dermed satt i gang arbeid for å demme opp for det. Det har bidratt til holdningsskapende arbeid. Statoil- Hydro er et godt eksempel på dette. De krever også av leverandørene sine at de følger samme regler. Vi er virkelig på riktig vei i følge Erling Grimstad. Samtidig presiserer PwC at en trend i Norge er at økonomisk kriminalitet ikke aksepteres av opinionen. Anders Berg Olsen, mener at holdningene i Norge gir et bilde av at økonomisk kriminalitet er uakseptabelt. Det fremstilles mer og mer som avskyelig i media og er ikke sosialt akseptabelt.

Utenlandske aktører:

Når det gjelder utenlandske aktører på det norske markedet, har vi fått flere synspunkter. En pådriver for de utenlandske aktørene, er politiets ressursmangler. Oslo politidistrikt har henlagt cirka 60 % av alle anmeldte straffesaker som omhandler økonomisk kriminalitet. De henlegger også en rekke saker på grunn av bevisets stilling. Det kommer svært få saker frem for rettsapparatet, politiet mener dette kommer av manglende ressurser. Det er da enkelt for politiet å velge bort saker som krever internasjonalt samarbeid, fordi arbeidet er tidskrevende og vanskelig, slike saker tar som regel flere år. Hvis man i en økonomisk straffesak skal innhente beviser i utlandet må man sende en rettsanmodning. Før man gjør det må man sjekke om Norge har avtaler med de aktuelle landene. De forskjellige land har forskjellige avtaler med Norge.

7 Resultatene fra intervjuene

I Norge sendes det svært sjelden rettsanmodninger, og hvis det sendes er det stort sett bare rettsanmodninger fremmet fra Økokrim. Det er et stort problem at saken stopper opp før man begynner å utforme rettsanmodning, og man legger saken til side eller avgjør saken uten at man prøver å hente bevis utenfor Norge. Det er flere saker der det kan ta ett år fra man sender rettsanmodningen til man får svar. Dette er tidkrevende og ressurskrevende, blant annet fordi motparten som man skal hente bevis fra stiller med egne advokater og prøver å hindre oss i å hente informasjon. Man kan dermed slippe lett unna dersom man som utenlandsk aktør begår økonomisk kriminalitet i Norge, mener Erling Grimstad. På den annen side skal det sies at dersom en utlending utøver økonomisk kriminalitet i Norge, gjør lovene det mulig for oss å stille vedkommende for norsk rett. Anders Berg Olsen mener Norge har en lovgivning som strekker seg langt. Utfordringen med utenlandske aktører er ressursmangler, og veien til rettsvesenet.

I dette kapitlet har vi presentert resultatene fra våre intervjuer. De viktigste resultatene vil bli drøftet videre i kapittel 8.

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

Økonomisk kriminalitet er mulighetens marked. Dersom muligheten for å unnslippe straff ved å utføre økonomiske misligheter er tilstede, vil flere forsøke å begå denne type kriminalitet. Dette sees på som grobunner for økonomisk kriminalitet.

8.1 Utgangspunkt

Vi vil ta utgangspunkt i BA-HR-saken for å utdype aktuelle forhold ved norsk forretningskultur. Kilden er i hovedsak intervjuet vårt med tidligere direktør i advokatselskapet BA-HR, Kari Breirem, (se appendix C) og hennes beretninger gjennom boken "På BA-HR bakke". Reliabiliteten til disse utsagnene vil som nevnt i metoddelen bli sett på som troverdige og tilfredsstillende våre krav til kildene. Paralleller vil bli trukket til Siemens-saken. Dette for å illustrere at det finnes flere saker av samme type, som er med på å forsterke aktualiteten.

8.2 BA-HR-saken

BA-HR-saken gikk i korte trekk ut på at daværende direktør Kari Breirem mottok en faktura pålydende 1,5 millioner kroner hos partner Øyvind Eriksen i BA-HR. Denne skulle dekke et suksesshonorar fra selskapet Aker RGI til helseminister Tore Tønne i Tønne Consult AS. Kjell Inge Røkke var konserndirektør i Aker RGI, og var en sentral og viktig klient for advokatfirmaet BA-HR. Kari Breirem godtok ikke fakturaen og meldte fra om dette til styreleder i selskapet. Samtidig som hun forstod at dette kom til å bli en større sak enn antatt, engasjerte hun advokat Thor-Erik Johansen. De hadde en avtale om at den anliggende saken i BA-HR (forholdene rundt fakturaen) skulle løses internt i selskapet. Dette løftet ble i midlertidig ikke holdt, og Thor-Erik Johansen leverte dokumentene til Økokrim.

Straks saken ble kjent hos dem, var mediekjøret i gang. Kari Breirem suspenderes etter hvert fra sin stilling som direktør i BA-HR. Det ble gjennom saken rettet et sterkt fokus mot BA-HR som selskap, og etter hvert Kari Breirem som person, samt Tore Tønne. BA-HR og Kjell Inge Røkke uttaler på sine pressekonferanser to ulike syn på saken. BA-HR sier at Tore Tønne var en konsulent for Kjell Inge Røkke, dette motsies av Kjell Inge Røkke selv. Rett før jul ble Tore Tønne funnet død, dagen etter at han fikk tiltalen grovt uaktsomt bedrageri av

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

Økokrim. Dette medførte ytterligere spekulasjoner og flere kjente ledere innenfor det politiske og juridiske liv meldte sin interesse for saken i offentlighetens lys. Deriblant Kjell Magne Bondevik og Jens Ulltveit- Moe, de viste alle en sterk sympati for Tore Tønne. Et forlik oppnås etter hvert mellom BA-HR og Kari Breirem. Det innkalles senere til rettssak, men allerede etter første dag blir saken henlagt. Kari Breirem som var et sentralt vitne, fikk aldri gitt sine vitneforklaringer. I tillegg fikk Økokrim aldri muligheten til å si hva det hele egentlig dreide seg om. For nærmere uttalelser knyttet til dette, henviser vi til tidslinjen over BA-HR saken, som er å finne i appendix A.

Erling Grimstad sier så sent som i 2006 i et portrettintervju i Dagens Næringsliv, at saken var en helt annen enn slik den ble fremstilt i media, og at han ved flere anledninger hadde lyst å si hva det egentlig gjaldt. Det kan tenkes at det var flere som ville ha tapt mye når det kommer til omdømme, dersom alle fakta ble presentert. Den hele og fulle sannheten vil trolig aldri komme frem. Hvorfor er det slik? Det kan ha bakgrunn i for tette bånd mellom offentlige organer og næringslivet. Disse relasjonene kan medføre at sannheten i saker som inneholder økonomiske kriminalitet, ikke kommer tilstrekkelig frem og derfor forblir uavklarte. Det er et forhold som kan skape grobunn for økonomisk kriminalitet.

8.3 Siemens- saken.

En annen varsler-sak er der daværende økonomiansvarlig i Siemens Norge, Per-Yngve Monsen varslet konsernledelsen i Tyskland i 2005. Han oppdaget skjult fortjeneste i regnskapet. Han hadde mistanker om at det forelå svindel i det norske datterselskapet.

Dette er også en sak som har fått mye oppmerksomhet i likhet med BA-HR saken. Den bekrefter at økonomisk kriminalitet ikke bare begrenser seg til nasjonale virksomheter. Det ble store medieoppslag, og en av overskriftene var: "Siemens dømt for å ha lurert Forsvaret" (NTB, 2005).

Konsekvensen for Per-Yngve Monsen ble at han mistet jobben, etter å ha avslørt at Forsvaret ble overfakturert, med en sum på 60 millioner kroner. Dette i tilknytning til IKT- kontrakter med en verdi på 1,3 milliarder kroner. For de lovbrudd som ble begått, mottok Siemens et forelegg fra Økokrim på ni millioner kroner. De nektet å betale. Siktelsen var først rettet mot

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

tolv ansatte, men ble senere redusert til ni ansatte (Schjetne, 2008). Per-Yngve Monsen mottok en erstatning på kroner 1,5 millioner kroner, grunnet en usaklig oppsigelse. Ytterligere ble det fastsatt av Oslo tingrett at Siemens handlet i strid med forretningsprinsippet ”redelighet og god tro”.

8.4 Naivitet i norsk forretningskultur.

”Det er ikke noe problem for oss”, er et vanlig utsagn blant ledere i norske bedrifter (Berg Olsen, 2009). Denne påstanden gjentas jevnlig når ledere deltar på seminarer, som viser hvordan deres bedrift og bransje best mulig kan håndtere bekjempelsen av økonomisk kriminalitet. Dette samsvarer med utsagnet fra et alumnitreff for tidligere BA-HR-ansatte, der åpningstalen av børsdirektør Andersen hadde følgende konklusjon: ” *Norsk næringsliv er så hederlig*” (Breirem, 2007, s.44). Faren for at ens egen bedrift skal ta del eller utsettes for økonomiske misligheter sees på som fraværende. Likevel viser statistikk fra PwC at i løpet av de to siste årene, har 41,6 % av alle norske virksomheter opplevd økonomisk kriminalitet. Dette står dermed sterkt i kontrast til hva bedriftsledere tror. Denne holdningen kan medføre at interne kontroller blir nedprioritert, noe som gir større muligheter for utøvere av denne type kriminalitet. Det øker sannsynligheten for å unnsnippe, og vil gjøre at flere prøver å ”lure systemet” for å tilegne seg utilbørlige fordeler.

Det er ikke alle saker som blir oppklart. Som tidligere nevnt har vi satt BA-HR-saken som en ramme for å forstå de forhold som er med på å danne grobunn for økonomisk kriminalitet ved norsk forretningskultur. Hva som egentlig skjedde i den saken ble aldri avklart, blant annet grunnet en henlagt retts sak og at Økokrim aldri fikk muligheten til å si hva det hele egentlig dreide seg om. For nærmere uttalelser knyttet til dette, henviser vi til tidslinjen over BA-HR-saken som er å finne i appendix A.

BA-HR-saken er en god illustrasjon på naiviteten i forretningskulturen. BA-HR var et svært anerkjent selskap med dyktige forretningsadvokater. Deres gode tjenester gjorde at de tiltrakk seg store og mektige klienter, deriblant Aker og investoren Kjell Inge Røkke. Han var trolig en av de viktigste klientene til BA-HR, uttalte Kari Breirem til oss. Det har utviklet seg en forutsetning i norsk forretningsliv, om at autoriteter vet hva de gjør og handler i god tro. Vi tar for gitt at alle handlinger er gjort korrekt, og kritiske spørsmål blir dermed ikke stilt. Denne

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

tilliten setter en stopper for avdekking av økonomisk kriminalitet. Vi kan ikke godta at ”sånn er det bare”, vi må få kunnskap om hvorfor det er som det er. Spørsmål skal stilles, og det er først da man kan starte og snakke om en lavere utbredelse av økonomisk kriminalitet.

Det var akkurat det som skjedde i BA-HR-saken. Kari Breirem mottok en faktura, som hun synes det var noe feil med. Hun stilte spørsmål og krevde å få se fakturagrunnlaget. Når hun fikk se dette la hun merke til at noe ikke stemte. Det ble starten på en lang sak. Hun fikk svar på noen av spørsmålene, men den dag i dag har både hun og øvrige interessenter ubesvarte spørsmål. Det viste seg i dette tilfelle at den tilliten som advokatene hadde opparbeidet ikke var så rettferdig likevel. De omstendighetene i tilknytning til fakturaen mente hun var økonomisk kriminalitet. Hun skjønnte tidlig at dette trolig var tilfellet, og derfor signerte verken hun eller økonomisjefen fakturaen. Partnerne bak oppdraget fikk selv ansvaret for dette. I henhold til denne saken bekreftes det at man ikke kan stole blindt på autoriteter, troen på de bør bli mer realistisk. I de fleste tilfeller av økonomisk kriminalitet, skjer handlinger som regel med viten og vilje. Man bør ikke godta rasjonaliseringer av typen ”jeg visste ikke hva jeg gjorde”. Dette kan selvfølgelig være tilfelle i noen saker, men det er trolig mer unntaket enn regelen, sier Carl August Fleischer.

Vi vil kort nevne et annet eksempel på at naiviteten og autoritetstroen i norsk næringsliv er sterk. Saken mellom den norske stat og Kjell Inge Røkke i forbindelse med de omstridte Aker transaksjonene. Sommeren 2007 kjøpte den norske stat en betydelig andel aksjer i Aker Solutions ASA, for å forhindre at selskapet ble solgt til utenlandske aktører. I april 2009 oppstod en konflikt mellom Kjell Inge Røkke og den norske stat. Dette ved at delvis statseide Aker Solutions ASA hadde kjøpt Akers eierandeler i Aker Oilfield Services, Aker Deepwater, Odim og Midsund Bruk. Aker Solutions ASA betalte 1.391 millioner kroner for disse aksjepostene. Det ga Aker ASA en regnskapsmessig gevinst på 478 millioner kroner. Markedet og flere analytikere reagerte raskt på denne transaksjonen og aksjekursen til Aker Solutions ASA falt. Staten hevdet at de ikke hadde fått tilstrekkelig informasjon om denne transaksjonen, og mente at transaksjonen ikke var gjennomført etter prinsippene om god selskapsledelse. De følte seg lurt av Kjell Inge Røkke. Det ble hevdet at Kjell Inge Røkke hadde kvittet seg med selskaper han ikke ønsket, og til en høy pris. Taperne ble i følge regjeringen staten og norske skattebetalere (Takla, 2009). Det spesielle med denne saken er at den norske stat har valgt å samarbeide med en næringslivsaktør, som tidligere har vært innblandet i en rekke omstridte saker, som omhandler økonomisk kriminalitet. Vi vil ikke

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

påstå at Kjell Inge Røkke har handlet i strid med loven, men regjeringens rolle i denne saken vitner om utilstrekkelig kontroll. Det vil være naivt å tro at en investor som Kjell Inge Røkke skal stå til ansvar for norske skattebetalere. Denne autoritetstroen gjør at kritiske spørsmål unngås og kontrollen uteblir, som igjen fører økte muligheter for utøvelse av økonomisk kriminalitet. Det gjør at maktpersoner kan skaffe seg urettmessige fordeler.

Det viser seg at naiviteten er blitt noe redusert i forhold til tidligere år, og vi er på vei mot et sunnere samfunn. Dette støttes av både Erling Grimstad og Ellen Kittelsbye. Stadig flere tilfeller av økonomisk kriminalitet avdekkes og løses. Kritiske spørsmål blir stilt og holdningsarbeid er igangsatt. Det blir på den andre siden hevdet at det er stadig mer økonomisk kriminalitet, siden vi i økende grad handler med land der eksempelvis bedrageri er vanlig i næringslivet. Temaet er blitt mer vanlig i dagens samfunn, konsekvensene for hver enkelt har blitt tydeligere og oppmerksomheten mot dette øker. Dette er med på å bidra til en høyere interesse for at forhold som dette ikke skal forekomme og terskelen for å si fra kan bli lavere. Utfallet er at flere saker blir tatt frem i dagslyset og anmeldt. At varslere som Kari Breirem og Per-Yngve Monsen har stått frem og fortalt sine historier kan bidra til å redusere barrieren for å stå frem å varsle om kritikkverdige forhold. Kari Breirem har selv opplevd og blitt kontaktet, når potensielle varslere har søkt råd om hvordan de skal gå frem.

Når det kommer til holdningsarbeid og bekjempelsen av økonomisk kriminalitet er dette en utfordring som absolutt bør settes på dagsorden hos den enkelte bedrift. Det finnes en rekke selskaper som bistår i det arbeidet. Blant dem er advokatfirmaet G-Partner, med Erling Grimstad i spissen. I tillegg finnes det store internasjonale selskaper som eksempelvis Transparency International. De har en egen avdeling for Norge, som retter seg mot Norge og norske forhold i inn og – utland.

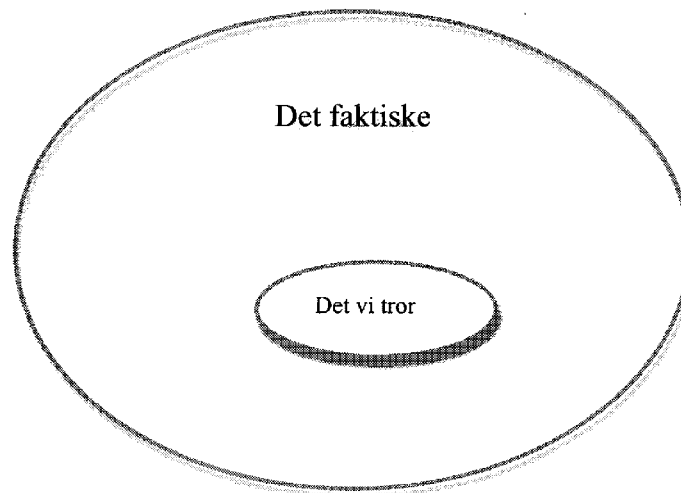
Hovedfokuset hos dem er å bekjempe korrupsjon, og i dette arbeidet er det flere selskaper som bidrar. En fullstendig oversikt er å finne på deres hjemmeside (www.transparency.no). Der ser man at arbeidet mot korrupsjon har bedret seg i Norge, men at det vil være en utfordring å hindre videre fall på internasjonale korrupsjonsindekser. Norge har falt fra 8. plass i 2007 til 14.plass i 2008, i følge Erling Grimstad. Totalt er 180 land representert i indeksen. Dette er en trend som må snus, og i dette arbeidet spiller Transparency Norge en sentral rolle i samarbeid med sine medlemsorganisasjoner. Arbeidet er sterkt rettet mot å

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

avsløre ulovlige forbindelser i næringslivet, og mellom næringslivet og politikere. De skjulte nettverkene kan treffe beslutninger som angår oss alle, og ikke nødvendigvis i en positiv retning. Faren for nettverkskorupsjon kan med dette være tilstede.

8.5 PwC-rapport, perception index.

Dersom vi studerer PwC-rapporten angående økonomisk kriminalitet i Norge, fra 2007 kan vi notere oss følgende resultater. Det stilles spørsmål til bedriftene om hvor stor sannsynlighet de tror det er for at de blir utsatt for økonomisk kriminalitet de neste to årene. Utfra dette fremkommer det at rundt 40 % av de spurte mener det er svært lite sannsynlig, mens bare rundt 3 % mener det er svært sannsynlig. Samme undersøkelse ble utført i 2005, da svarte 24 % at det var sannsynlig og 11 % at det ikke var sannsynlig. Dette bekrefter vår naive holdning til økonomisk kriminalitet. Grunnen til det er at hvis vi sammenligner disse resultatene opp mot de virkelige, ser vi at det er et stort gap. De faktiske resultatene som fremkommer i rapporten er at cirka halvparten av bedriftene blir rammet av en form for økonomisk kriminalitet i løpet av en toårs-periode.

Figur 8-5: Egenillustrasjon

Denne figuren gir oss et bilde av hvilke holdninger vi har til økonomisk kriminalitet, ”det skjer ikke oss”. Det bør også bemerkes at resten av verden hadde et stort gap i likhet med Norge. Slike holdninger kan føre til at man ser forbi økonomisk kriminalitet, i den forstand at man ikke sjekker opp saker som kanskje burde ha vært sjekket opp. Eller kanskje man godkjenner manipulerte fakturaer fordi ledelsen sier at den skal utbetales, og legger dermed

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

sin tillit til at de ikke gjør noe galt. I så fall kan det være en grobunn for den stadig økende utbredelsen av økonomisk kriminalitet.

Nordmenn synes det er skremmende å score så høyt på kriminalstatistikker. Vi liker å tro vi er bedre enn andre land. Vi mener det er en skummel fallgrube som kan føre til at hendelser ikke blir oppfattet og vi setter for mye tillit til eventuelle kritikkverdige forhold. Videre vil vi presentere noen bemerkninger vi har gjort oss ved forarbeidet til korrupsjonsloven 2003.

Før de nye straffebestemmelsene mot korrupsjon kom i Norge i 2003, var korrupsjon et fremmedord. Man mente at faren ved korrupsjon ikke var rettet mot det norske næringslivet, siden her var alt trygt og godt. All virksomhet var drevet med redelighet og god tro. Korrupsjon var kun noe som fantes i de mindre utviklede landene, og i de sørlige deler av Europa. Overraskelsen ble stor da loven trådte i kraft. Flere selskaper ble avslørt for å ha bedrevet korrupsjon, deriblant Nedre Romerrike Vannverk AS.

Forarbeidet til korrupsjonsloven.

Odelstingspreposisjon nummer 78 (2002-2003): Om lov om endringer i straffeloven m.v.

Sitatet fra forarbeidene er som følger:

“Korrupsjon er et stort problem i mange land, også i Europa. I Norge har det bare i liten grad vært avdekket korrupsjon, men det kan ikke utelukkes at også vårt land har et større korrupsjonsproblem enn man til nå har lagt til grunn.”

Det presiseres at økonomisk kriminalitet er større enn det vi trodde. Dette forsterker troverdigheten til resultatene fra undersøkelsen utført av PwC. Samtidig kommer det også frem i sitatet, at andre land har større problemer innenfor korrupsjon enn det vi har. Dette støtter vår teori om at vi nordmenn tror vi er bedre enn andre. Dette sitatet viser at Norge ikke har tatt korrupsjon på alvor, i samsvar med de forhold som vi har drøftet tidligere. Det viser at naiviteten er tilstedeværende i norsk forretningskultur og er med å skape grobunn for økonomisk kriminalitet.

8.6 Varmlerens rolle i norsk forretningskultur.

I mange arbeidskontrakter står det beskrevet at alle arbeidstakere har en plikt og rett til å varsle fra om forhold som virker mistenkelige i egen organisasjon. En åpen og god dialog mellom alle ansatte er viktig. Bemerkninger som tar sikte på å bedre forholdene i organisasjonen bør tas i mot med åpne armer.

Det viser seg imidlertid at dette ikke er tilfelle i den norske forretningskulturen. Varmlerne har fått et annet stempel, de blir sett på som syndeblukker og blir med dette å regne som uroelementer. Det har vist seg at ærlige og rederlige arbeidere ønsker å oppfylle sin plikt om å si fra, og tror at de vil bli mottatt med ett klapp på skulderen eller lignende, heller blir møtt med mobbing og utestengelse fra arbeidsmiljøet. Kari Breirem, opplevde i BA-HR-saken, at møter ble flyttet uten at hun fikk beskjed, hennes ord og meninger ble totalt oversett. Skal utbredelsen av økonomisk kriminalitet reduseres, er det helt sentralt at varmlere blir tatt på alvor og får et sterkere rettsvern. Selv har hun uttalt i et intervju til Dagbladet den 18.januar 2003 at hun ikke unner sin verste fiende å oppleve det hun selv opplevde (Haugstad, 2003).

Synet på varmlere i den norske forretningskulturen på, henger trolig sammen med det tidligere nevnte forholdet, naivitet. Kritiske spørsmål kan sees på som frekkhet og unngås dermed. Det blir med dette en konsekvens at varmlere blir sett ned på, siden man ikke skal si noe i mot eller varsle når de "store guttene" har gjort noe mistenkelig. Terskelen er stor og vond, for å si fra. Dette siden eksempler fra forretningslivet har vist at det er de som sier fra, er de som får det tøffest i etterkant.

I den fornyede "arbeidsmiljøloven, kapittel 2 og 3" av 2005, ble rettsreglene forsterket for å beskytte varmlere. Arbeidstakere har en rett til å varsle om det skulle foreligge kritikkverdige forhold. Dette kan tenkes å gjøre det lettere i fremtiden å si fra når noe synes å være galt. Belønning til de som sier fra, er i strid med loven, jamfør § 2-4 og § 2-5. Det er i tillegg til dette arbeidsgivers plikt å legge forhold til rette for varmling, se § 3-6 (Flock og Stuevold Lassen, 2008). Hvor seriøst denne oppgaven tas, kan nok likevel variere i stor grad. Det viser seg som nevnt ovenfor at varmlere ikke er de som blir høyest verdsatt i en organisasjon.

På den andre siden skriver ansatte under på en taushetserklæring når de begynner i nytt arbeid. Dette innebærer at all fortrolig informasjon som en arbeidstaker gjør seg kjent med i sitt

8.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk forretningskultur

virke skal holdes konfidensielt. Når det kommer til varsling viser det seg at meldingen først forekommer internt, og i noen tilfeller foregår varslingen eksternt når det ikke hjelper med intern varsling. Dermed blir spørsmålet hvor langt skal taushetsplikten gå? Oppdager en ansatt at virksomheten opererer med ulovligheter, ville det da ikke være naturlig å si fra? Det å si fra vil være med på å forhindre økonomisk kriminalitet.

Ut fra Kari Breirems og Per-Yngve Monsens erfaringer med varsling, ser vi at varslere har møtt mye motgang. Disse sakene har satt sine spor i næringslivet. De har muligens ført til et redusert antall varslere, på grunn av frykten for konsekvensene ved å stå frem. Dette kan gjøre at færre saker blir rapportert, og dermed gir grobunn for økonomisk kriminalitet. En sunn organisasjonskultur med åpen dialog, med fokus på at feil skal avsløres og forbedringer skal forekomme, bør derfor være det sentrale målet til enhver organisasjon.

I dette kapitlet har vi drøftet hvordan naivitet og varslersens svake stilling i norsk forretningskultur kan ha innvirkning på økonomisk kriminalitet.

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

Når vi spurte våre intervjuobjekter hvilke forhold i norsk lovgivning som kunne gi grobunn for økonomisk kriminalitet, mente de fleste at det norske lovverket var godt. Carl August Fleischer mente at norsk korrupsjonslovgivning og injurielovgivning ga grobunn for økonomisk kriminalitet, se appendix H.

9.1 Norsk korrupsjonslovgivning og rettspraksis

Carl August Fleischer mente at en utrolig feil av Høyesterett i OBOS- Hegnar saken fra 1979 har skapt grobunn for økonomisk kriminalitet i Norge. Han hevder videre at ved å se på Høyesterettsdommen, går det klart frem at Høyesterett ikke engang visste hva korrupsjon var. Det var en klar feiltolkning av loven som har vært grunnlag for rettspraksis i flere år etterpå. De hadde i Høyesterett tilsidesatt tidligere tolkninger og rettspraksis i denne type saker, og laget en ny forståelse av begrepet korrupsjon, se appendix H.

9.1.1 OBOS- Hegnar saken.

Oslo Bolig og Sparelag (heretter forkortet OBOS) er et boligbyggelag som ble stiftet i Oslo i 1929. Det hadde som formål å skaffe medlemmer, bolig, forvaltning av boligselskaper og tilby medlemmene boligrelaterte tjenester. Per 2005 hadde de cirka 200 000 medlemmer, en omsetning på nesten to milliarder kroner og 700 ansatte. OBOS- bladet kommer ut ni ganger i året. OBOS og deres datterselskaper forvalter til sammen cirka 107 700 boliger. Nå er OBOS landets største boligbyggelag eid av medlemmer (Det store norske leksikon).

Trygve Hegnar er en kjent investor, han er også eier og redaktør av Finansavisen og Kapital. I tillegg er han et kjent ansikt i mediedebatter med økonomisk innhold. Tvisten mellom han og OBOS, gikk på at Kapital hadde gått ut og beskyldt OBOS for en del alvorlige forhold. I Kapital nummer 20 fra 1976, var hovedoppslaget ”Korrupsjon og smøring for leveranser til OBOS”. Denne saken ble forfulgt i senere utgaver av Kapital. De skrev at det var et betydelig omfang av korrupsjon og smøring i OBOS. Det ble i tillegg insinuert at det de hadde oppdaget kunne være ”toppen av isfjellet”. De skrev videre at korrupsjonen i OBOS var så alvorlig at det ikke fantes formildende omstendigheter. Dette har ført til millioner i unødvendige kostnader for OBOS beboere. Det ble også fremmet beskyldninger om at et

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

entreprenørselskap har gjort mindre reparasjoner for personer i ledersjiktet i OBOS. I tillegg ble det betalt en bilreparasjon for en OBOS ansatt, som Kapital karakteriserte som smøring. En av de mest støtende uttalelsene til Kapital i denne saken var imidlertid: ””70-årenes smøreturer” Julebord på Kielfergen: Kjøkkenvei til OBOS leveranser? 20- OBOS folk på tur ” (Rt-1976-1606 OBOS-dommen). Med denne uttalelsen insinuerer Kapital at selskapet Ringside som leverer kjøkken tok med OBOS - ansatte på smøretur for å påvirke dem til å handle kjøkken hos dem.

Disse artiklene i Kapital, medførte at Trygve Hegnar ble dømt i Oslo byrett etter straffelovens § 246 og § 247 til 30 dagers betinget fengsel, og skadeerstatning til OBOS og flere sentrale skikkelser i selskapet. I tillegg til det måtte han betale saksomkostningene. Ti utsagn som ble publisert i Kapital ble mortifisert etter straffeloven § 251, nummer 1. Det vil si at uttalelsen erklæres død og maktesløs. Trygve Hegnar anket over saksbehandlingen, lovanvendelsen og straffeutmålingen til Høyesterett. Høyesterett frifant han for to uttalelser for straff, men ikke for mortifikasjon. Når det gjaldt beskyldninger om smøring ble Trygve Hegnar frikjent fra både straff og mortifikasjon, siden Høyesterett var uenig med byretten i at smøring krevde gjenytelse. Resten av anken ble forkastet, byrettens kjennelse ble stående og Trygve Hegnar ble dømt for injurier (Rt-1979-1606 OBOS-dommen).

I følge Carl August Fleischer har denne dommen fungert som en sterk advarsel mot å beskyldne noen for korrupsjon, dersom man ikke hadde klare beviser på at også gjenytelsen hadde funnet sted. Gjenytelsen er svært vanskelig å bevise. OBOS reddet seg for eksempel med at det ikke kunne bevises at de hadde kjøpt mer kjøkken fra Ringside AS enn de ellers ville gjort, uavhengig av turen med Kiel- ferga. De hadde altså mottatt det man kan kalle en smøretur, men hevdet at det ikke var blitt gitt noe tilbake, se appendix H.

Det viser at det var forholdsvis enkelt å vri seg unna en korrupsjonsanklage, hvis definisjonen på korrupsjon er som Høyesterett la til grunn i OBOS- Hegnar saken fra 1979, siden korrupsjon krevde gjenytelse. Hvis man vil skjule at en leverandør er bestemt på forhånd, er det mulig å be om tilbud på samme arbeidet bare fra firmaer som man vet ikke er konkurransedyktige. Det kan gjøres ved å sende ut forespørsler til firmaer med for kort tidsfrist slik at de ikke rekker å svare eller med en geografisk beliggenhet som gjør at de blir dyrere enn motstanderen. På en slik måte fremstiller man at det har foregått en konkurranse,

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

selv om det var bestemt på forhånd hvem som skulle få kontrakten. Det er derfor mulig å skjule sin påvirkning av eventuelle smøreturer.

Det gjør at bevisbyrden for gjenytelse blir vanskelig, og gjør det vanskelig å få noen dømt for korrupsjon, i følge Carl August Fleischer. Hvis denne dommen har fungert som en deterrent og synliggjort kravet om gjenytelse for å få noen dømt for korrupsjon, har det gitt muligheter til å slippe unna med økonomisk kriminalitet. Noen av våre intervjuobjekter ga inntrykk av at det viktigste med den nye korrupsjonsloven av 2003, var at den var strengere i form av at gjenytelsen ikke måtte bevises. Dersom denne oppfatningen om bevisbyrden er utbredt illustrerer det hva OBOS-Hegnar dommen fra 1979 har hatt å si for norsk rettspraksis på dette området. I følge Erling Grimstad og Carl August Fleischer har lovens bestemmelse hele tiden vært at gjenytelsen ikke måtte bevises for å dømme noen for korrupsjon. Det går klart frem ved at endringene i korrupsjonsloven fra 2003 ikke sier noe om gjenytelse. Det fordi lovteksten alltid har sagt at det ikke kreves motytelse for å dømme noen for korrupsjon, se appendix G. Det viser Høyesteretts feil fra 1979, i følge Carl August Fleischer. Det er dermed klart at så lenge det er en oppfatning av at det kreves gjenytelse for å få noen dømt for korrupsjon vil det være grobunn for økonomisk kriminalitet. Siden mulighetene for å slippe unna med det øker, se appendix H.

Frem til 2003 var som tidligere omtalt korrupsjon ikke nevnt som begrep i straffeloven. Flere paragrafer satte derimot forbud mot bestikkelse av offentlige tjenestemenn. Det var i praksis straffelovens bestemmelser, § 275 og § 276 som ble brukt og som fremdeles brukes, i saker som gjelder fra før 4. juli 2003. Disse paragrafene omtales som ”straffelovens økonomiske utroskapsbestemmelser” (Gedde-Dahl m.fl., 2008).

I 1999 sluttet Norge seg til Europas strafferettslige konvensjon mot korrupsjon. Konvensjonen pålegger landene som er medlem å ha forholdsmessige, effektive og forebyggende straffetiltak. Det innebærer bestemmelser om forebyggende tiltak og tvinger medlemslandene til å kriminalisere korruperte handlinger, og midler som stammer fra korrupsjon må tilbakeføres. Norge ratifiserte denne konvensjonen i 2006, tre år etter at vi hadde fornyet og skjerpet straffebestemmelsene i forhold til korrupsjon.

Ved forbedringen av korrupsjonsloven av 4. juli 2003, kom ordet korrupsjon inn i straffeloven, i en egen korrupsjonsparagraf, § 276 a-c. Før den forbedrede korrupsjonsloven

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

var det flere kriminelle handlinger som var umulig å domfelle, de ble nå kriminalisert. Det trengs for eksempel ikke bevises at formålet med en bestikkelse er å påvirke en annen, det er nok at den er egnet til å gjøre det (Gedde-Dahl m.fl., 2008).

Andre viktige endringer de nye korrupsjonsbestemmelsene innebar var:

- ◆ Man fikk en klarere straffebestemmelse mot korrupsjon.
- ◆ Ulovlige forhold i mellom to næringslivsaktører kan dømmes for korrupsjon. Tidligere gjaldt bestemmelsene bare ulovlige transaksjoner mellom offentlige og private aktører.
- ◆ Bestikkelser av nordmenn eller norske selskaper i utlandet ble likestilt med korrupsjon i Norge.
- ◆ Straffene ble strengere.
- ◆ Påvirkningshandel ble kriminalisert, for å ramme lobbyvirksomhet spesielt.

(Gedde-Dahl m.fl., 2008)

Etter 2003 har Norge fått en lovgivning mot korrupsjon som er strengere enn mange av de landene vi sammenligner oss med, i følge Erling Grimstad. Blant annet har Norge tatt korrupsjonslovgivningen ett steg lengre med at man også kan dømmes for korrupsjon mellom næringslivsaktører. Lovendringen i 2003 og endringen i rettspraksis i senere tid i forhold til bevisbyrde når det kommer til gjenytelser, gjør at Norge viser at de har tatt korrupsjon på alvor. Det gjør at mulighetene for å slippe unna med korrupsjon sannsynligvis blir mindre, og dermed kan det hende at færre prøver å kjøpe seg til utilbørlige fordeler, se appendix G.

9.2 StatoilHydro og Gjøa-feltet.

Gjøa er et olje- og gassfelt som ligger i den nordlige delen av Nordsjøen. Feltet ble oppdaget i 1989, og det skal der i følge beregninger ligge 82 millioner fat olje og kondensat og 40 milliarder kubikkmeter gass. Gjøa regnes i dag som det største prosjektet i Nordsjøen, og utvinningen forventes å starte i 2010. Det ble en konflikt mellom StatoilHydro og Sogn og Fjordane fylkeskommune når det gjaldt krafttilknytningspunkt for Gjøa-feltet.

StatoilHydro hadde fått konsesjon fra Norges vassdrags- og energidirektorat til å hente kraft fra Mongstad i Hordaland. Denne konsesjonen anket Sogn og Fjordane fylkeskommune til

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

Olje- og energidepartementet, de mente at strømkabelen skulle gå fra Lutelandet i Sogn og Fjordane. StatoilHydro på den annen side mente at det ville føre til flere år med forsinkelser og milliarder i kostnadsøkninger dersom denne anken skulle bli tatt til følge.

Departementet fikk en politisk problemstilling som ankeinstans. De skulle ta hensyn til Stortingets krav om lokale ringvirkninger for utbyggingen, samt at de ønsket at Gjøa-utbyggingen skulle fortsette uten forsinkelser og ekstraavgifter for utbyggerne. Departementet avholdt møter med partene. Resultatet av dette møtet ble at StatoilHydro bandt seg til en avtale på vegne av dem selv og de andre rettighetshaverne i Gjøa-feltet, der de forpliktet seg til å gi 121 millioner kroner til lokale infrastrukturiltak som vei, dypvannskai og transformatorstasjon på Lutelandet. I avtalen med Sogn og Fjordane fylkeskommune står det: ”En forutsetning for denne avtalen er at samtlige klager på Norges vassdrags- og energidirektorats vedtak ”Forsyning av Gjøa-feltet med kraft fra Mongstad ” blir trukket”. Denne avtalen har fått kritikk fra flere hold, og kritikken bunner i at det minner om politisk korrupsjon og bestikkelser. StatoilHydro får kritikk for å ha kjøpt seg fri eller bestukket lokalpolitikere for å ha trukket anken, og fått hjelp til dette av departementet. Per 23.03.09 har kontroll og konstitusjonskomiteen grepet fatt i saken ved å stille en rekke kritiske spørsmål i to brev. Den ene av Fremskrittspartiets medlemmer i denne komiteen vil ikke bruke begrepet korrupsjon om denne saken enda (Harbo, 2009).

Enkelte vil hevde at det er den mest fornuftige løsningen med tanke på samfunnsmessige kostnader. Hordaland får sine inntekter ved at Gjøa- kraften hentes fra Mongstad. Sogn og Fjordane får penger fra StatoilHydro til å gjennomføre prosjekter som ikke har noe med oljeutbyggingen å gjøre, i tillegg vil det sannsynligvis bidra til arbeidsplasser i Sogn og Fjordane. StatoilHydro unngår de ekstra kostnadene som en utsettelse ville medført.

Uansett hvilket grunnlag denne avgjørelsen er tatt på, går det klart frem at StatoilHydro har kjøpt seg ut av en anke som ville medført en utsettelse for utbyggerne og ekstrakostnader for StatoilHydro. Det kan også se ut til at Olje- og Energidepartementet og Sogn og Fjordane fylkeskommune har vært med på å forhandle frem denne avtalen. Denne avtalen har sikret StatoilHydro og Sogn og Fjordane fylkeskommune fordeler de muligens ikke skulle hatt. Dette er politisk kjøpslåing som kan minne om bestikkelser og dermed korrupsjon, med lokalpolitikere, et viktig forvaltningsdepartement og et av Norges største selskaper, som aktive deltagere.

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

Denne saken viser at poenget til Carl August Fleischer om en for stor respekt og tillit til autoritetspersoner og organisasjoner er relevant. Om det er StatoilHydro som har foreslått denne avtalen eller om det er Sogn og Fjordane fylkeskommune som har krevd denne avtalen for å trekke anken spiller ingen rolle. En slik ”hestehandel” burde få konsekvenser. Dersom den ikke gjør det, fortsetter vi å la offentlige instanser og maktorganisasjoner få fritt spillerom uten ekstern kontroll og et regelverk å forholde seg til. Denne tilliten og respekten for makthavere gjør at de kan fortsette å strekke grensene. Det kan etter hvert føre til mer økonomisk kriminalitet og skade norsk næringsliv.

9.3 Skjuling av økonomisk kriminalitet i det offentlige.

Erling Grimstad mener det offentlige i Norge har en tendens til å feie saker som angår økonomisk kriminalitet under teppet. Det mener han er en negativ utvikling og er ikke sikker på hva som er grunnen til dette. Han mener en bestemmelse i Statens personalhåndbok, som kan beskytte statsansatte mot politietterforskning dersom det er mistanker om økonomisk kriminalitet, kan være en grunn til dette.

Statens personalhåndbok er en bok med retningslinjer, regulativbestemmelser og lovforklaringer som gjelder statens ansatte. De retningslinjene som Erling Grimstad er kritisk til når det kommer til økonomisk kriminalitet, er retningslinjene for hvordan man skal behandle saker som omhandler underslag, korrupsjon, tyveri, bedrageri og utroskap i statstjenesten. Han er spesielt kritisk til punkt seks i disse retningslinjene som sier: ”*Den mistenkte bør få mulighet til å gjøre opp for seg økonomisk. Ved en eventuell avtale om tilbakebetaling bør det søkes oppnådd tvangsgrunnlag etter tvangsfullbyrdelsesloven § 7-2(a). Hvorvidt minnelig avtale om betalingsordning kan resultere i at påtalebegjæring ikke fremsettes, må vurderes konkret bl.a. ut fra forholdets grovhet og den oppofrelse mistenkte viser for å reparere den voldte skade, se for øvrig pkt. 7 (Fornyings- og administrasjonsdepartementet, Statens Personalhåndbok, 2009).*”

Dette punktet betyr i praksis at eksempelvis en statsansatt som blir med en leverandør på golfturne, en ”såkalt smøretur”, kan slippe etterforskning og påtale ved å tilbakebetale et minnelig beløp. Det kan for eksempel være flybilletten til reisedestinasjonen. Det kan være

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

hindringen som gjør at alvorlige og omfattende korrupsjonssaker ikke blir avslørt, ifølge Erling Grimstad.

Vi ser at det går frem i punkt seks at en slik betalingsordning må vurderes i henhold til forholdets grovhet og hvilken innsats mistenkte legger ned for å gjøre opp for seg. Det vil da si at tilstrekkelig grove forhold blir rapportert. Det finnes imidlertid årsaker både for og mot at også de mindre grove forseelsene burde etterforskes. Det som taler mot etterforskning av såkalte mindre forseelser, er at det koster i form av tid og penger. En viktig grunn til å etterforske slike saker er at det kan være bare en liten del av et større nettverk av korrupsjon.

I eksemplet vi nevnte ovenfor kan det være den statsansatte som har vært delaktig i tidligere uheldige forhold i tilknytning til misbruk av sin rolle. Det kan også være at den statsansatte gjorde en feil uten å tenke seg om, mens leverandøren bruker smøreturer eller bestikklser som strategi for å skaffe seg kontakter. Sjansen for at de har lyktes med dette tidligere er tilstede og da finnes det sannsynligvis utro tjenere i andre bedrifter eller forvaltningsorganer.

På denne måten kan de mindre grove forseelsene som den statsansatte har fått betalt seg ut av og sluppet påtale og etterforskning for, gi ringvirkninger i form av at omfattende økonomisk kriminalitet eller alvorlige korrupsjonssaker ikke blir etterforsket og dermed ikke oppklart. Som vi tidligere har nevnt er økonomisk kriminalitet mulighetenes marked, når da Statens personalhåndbok gir slike muligheter til å komme seg unna med kriminelle handlinger, kan det gi grobunn for økonomisk kriminalitet. Hvis man tenker seg om ser man at tilbakebetalingen den offentlige tjenestemannen gjør er en bestikkelse i seg selv, for å unngå etterforskning. I det offentlige kan det se ut som om dette er tillatt.

At det offentlige har slike muligheter til å skjule kriminelle forhold og får lov til å hemmeligholde slike forhold for kontrollmyndigheter som politiet og Kripos synes vi er merkelig. Dette vitner igjen om en for stor tillit til makthavere, autoriteter og de som skal forvalte Norge på best mulig måte.

9.4 Norsk injurielovgivning

Norsk injurielovgivning finner man i kapittel 13 i Straffeloven av 22.05.1902, under ærekrenkelser. Denne loven innebærer at man kan straffes for å fremme beskyldninger som krenker andre personer. Denne straffen kan innebære bøter eller under skjærpede omstendigheter kan det også medføre fengselsstraff. Hvis man imidlertid kan bevise at disse beskyldningene er sanne kan man slippe straff. Selv om bevis føres kan beskyldningen medføre straff, dersom den er fremsatt uten noen god grunn, eller den er utilbørlig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på, eller av andre grunner (Flock og Stuvold Lassen, 2008).

Carl August Fleischer er kritisk til norsk injurielovgivning, og mener den fungerer som en beskyttelse for de korruperte, se appendix H. De øvrige informantene våre anså ikke injurielovgivningen som noe problem. Det finnes imidlertid en del saker i Norge der noen er blitt dømt for injurier. Blant annet ble Trygve Hegnar dømt i OBOS- Hegnar saken fra 1979, som tidligere nevnt i besvarelsen. Selv om Trygve Hegnar kunne vise til at OBOS- ansatte i ledersjiktet mottok gaver og andre fordeler fra leverandører og entreprenører, kunne han ikke bevise at OBOS ga noe mer tilbake enn de ellers ville gjort. Derfor ble han dømt for injurier. Det går også frem av dommen at OBOS hadde brukt metoder som var helt naturlig å stille spørsmål til, i følge Carl August Fleischer.

Carl August Fleischer mente videre at injuriersaken mellom tidligere Orkla-leder Tom Vidar Rygh og Tønsberg Blad var interessant å se på, samt saken mellom Bergens Tidende og Jon Erik Røv. Tvisten mellom Tom Vidar Rygh og Tønsberg Blad dreide seg om en artikkel i Tønsberg Blad, der de hevdet at Tom Vidar Rygh stod på en liste over personer i Tjøme kommune som ikke overholdt boplikten knyttet til eiendom (Hertzberg, 2007). En stund etter ble Rygh fjernet fra listen som han hadde havnet på ved en feiltagelse, dette omtalte avisen, men ikke tilstrekkelig i forhold til at de injurierende påstandene ble rettet opp mente Rygh (Hertzberg, 2007). Rygh krevde da oppreisning og mortifikasjon for ærekrenkende utsagn i avisen Tønsberg Blad om at han ikke hadde etterlevd boplikten i Tjøme kommune i henhold til § 247 i straffeloven (Rt-2003-928 Rygh-dommen, 2003). I tingretten ble avisen frikjent, men den ble dømt i lagmannsretten. Bergens Tidene ble senere også dømt i Høyesterett i 2003, der en samlet Høyesterett kom frem til at avisen hadde fremsatt en usann injurierende beskyldning om faktiske forhold, og at ytringen ikke var vernet av artikkel 10 i den

9.0 Utdypelse av praktiske case knyttet opp mot norsk lovgivning

Europeiske Menneskerettighetsdomstolen (heretter forkortet EMD) som omhandler ytringsfrihet (Rt-2003-928 Rygh-dommen, 2003).

Dommen fra Høyesterett i saken mellom Tom Vidar Rygh og Tønsberg Blad, ble opphevet av EMD, der fikk Tønsberg Blad fullt medhold. Tønsberg Blad vant mot den norske stat, og ble dermed tilkjent 2,3 millioner kroner i forskjellige kompensasjoner fra staten. EMD mente Høyesterettsdommen i Norge var et brudd på ytringsfriheten (Mossin, 2007).

Norge har riktignok ikke blitt dømt for brudd på ytringsfriheten i saker som dreier seg om økonomisk kriminalitet i EMD, men den norske stat har blitt dømt fire ganger for andre forhold som innebærer brudd på ytringsfriheten. Vi er aldri blitt dømt for brudd på ærekrenkelsesreglene (Løwe, 2008). Dette viser at det skal mindre til for å bli dømt for injurier i Norge enn det som legges til grunn av EMD. Saken mellom Tønsberg Blad og Tom Vidar Rygh et godt eksempel på dette. Det er bare Carl August Fleischer av våre informanter som mener at norsk injurielovgivning er en grobunn for økonomisk kriminalitet. Det til tross for at de andre informantene har blitt konfrontert med denne uttalelsen. Vi vil derfor ikke hevde at det er en viktig faktor som bidrar til økonomiske misligheter.

I følge Carl August Fleischer er det ikke domfellelsene som er det sentrale her, men truslene om injurier fra den krenkede part som kan føre til at potensielle varslere ikke står frem eller medieoppslag uteblir. Det kan føre til at store saker med økonomiske misligheter ikke ser dagens lys, og dermed ikke blir etterforsket. De som ofte fremmer slike trusler er personer med mye penger og makt. Derfor vil det være lettere for en varsler å feie saken under teppet enn å stå frem med det man vet, siden man risikerer store summer i saksomkostninger og oppreisning.

Når det gjelder trusler om injurier, er det vanskelig å finne eksempler på slike hendelser, siden truslene ofte har stoppet de eventuelle sakene fra å komme i medias søkelys. I denne sammenheng vil vi nevne en sak som er interessant. I 2007 insinuerte Dagens Næringsliv at investoren Arne Fredly drev med innsidehandel i Ericsson-aksjen, gjennom å hevde at han traff påfallende godt på en del aksjehandler. I mars 2009 dementerte de og beklaget det de hadde skrevet. De hadde ingen beviser på innsidehandel, bare at Arne Fredlys timing i flere handler hadde vært svært gunstig. Det er underlig at en så seriøs avis som Dagens Næringsliv skriver dette, når de ikke kan bevise det, for så å trekke det tilbake. Kan denne beklagelsen

skyldes at avisen har angret seg eller har de blitt kontaktet av Arne Fredly? Vi vil presisere at vi ikke med dette beskylder Arne Fredly for å ha gjort noe ulovlig, men stiller spørsmål til om han følte seg krenket og dermed truet Dagens Næringsliv med injuriersøksmål (Bjerkan, 2009).

Vi har ikke entydig nok informasjon til å kunne konkludere med at trusler om injurier som følge av norsk injurielovgivning gir en grobunn for økonomisk kriminalitet. Det vi imidlertid kan si er at norsk rett ofte dømmer til fordel for de som beskyldes for økonomisk kriminalitet i injuriersaker. Det kan skape frykt for økonomiske tap fra potensielle varslere, og gjøre at de unngår å varsle. Dermed blir færre saker etterforsket og gir mulighet for at enkelte aktører kan ta i bruk ulovlige midler uten å bli tatt. Dette kan også gi grobunn for økonomisk kriminalitet. Det er i denne sammenheng viktig å huske at injurielovgivningen ikke bare skal beskytte varsleren, men også fornærmede mot å bli urettmessig beskyldt for noe ulovlig. Slike beskyldninger kan være svært skadelige, derfor blir bedømmelsen av injuriersaker en avveining mellom ytringsfrihet og rettssikkerhet for den enkelte.

Som vi ser i dette kapittelet om norsk lovgivning og rettspraksis har OBOS-Hegnar dommen fra 1979 fungert som en advarsel mot å beskyldre noen for korrupsjon. Statens personalhåndbok og norsk injurielovgivning bidrar til å forhindre at saker som involverer økonomisk kriminalitet ser dagens lys. Dette er sentrale forhold ved norsk lovgivning som gir grobunn for økonomisk kriminalitet.

10 Konklusjon

Vi har kommet frem til flere forhold ved norsk forretningskultur og lovgivning som gir grobunner for økonomisk kriminalitet. Norge fremstår ikke som et foregangsland, i følge statistikker når det kommer til utbredelsen av økonomiske misligheter.

Naiviteten viser seg å være blant de sentrale problemene i Norge. Vi har vanskelig for å tro at økonomisk kriminalitet forekommer i norske bedrifter, og i tillegg er troen på autoritetspersoner sterk. Det gir muligheter for tette nettverk og av den grunn kan korrupsjon internt i nettverkene forekomme. Dette er med på å skape grobunn for økonomisk kriminalitet.

Varslere har tradisjonelt sett blitt oppfattet som sydebukker. Det finnes flere eksempler på at varslere har fått vanskeligheter i arbeidssituasjonen sin etter at de har varslet i selskapet. Det har sannsynligvis gjort at potensielle varslere ikke har stått frem. Det medfører at færre saker blir etterforsket og mulighetene for å unnsnippe blir større. Dette kan gi grobunn for økonomisk kriminalitet, siden flere våger å utøve denne type kriminalitet. Det bør bemerkes at lovendringer har i den senere tid gitt varslere bedre vilkår. I tillegg til at befolkningen er mer bevisste på de etiske normene.

Forhold i norsk lovgivning som kan ha gitt grobunner for økonomisk kriminalitet er korrupsjons- og injurielovgivningen. Norge stiller i dag med en streng korrupsjonslovgivning i forhold til andre land, etter at bestemmelsene fra 2003 trådte i kraft. Som følge av OBOS-Hegnar dommen fra 1979 hadde rettspraksis i Norge gjort at muligheten for å unnsnippe korrupsjonsdom var vesentlig høyere siden beviskravet for gjenytelsen var større. Statens personalhåndbok sine regler gjør at offentlige ansatte kan skjule økonomiske misligheter. Dette gjør at potensielle store saker innenfor økonomisk kriminalitet i offentlig sektor ikke blir etterforsket. Vi har merket oss at injurielovgivningen i Norge kan fungere som en beskyttelse for de som begår korrupsjon. Siden vi har motstridende informasjon ønsker vi ikke å konkludere med at den har bidratt til en høyere utbredelse av økonomisk kriminalitet.

Alle disse forholdene innenfor norsk lovgivning og forretningskultur kan være med på å skape grobunn for økonomisk kriminalitet. På grunn av subjektive vurderinger og manglende statistikk knyttet direkte til vår problemstilling, kan ikke oppgaven gi noe fasitsvar.

11.0 Refleksjoner

Vi vil dele våre refleksjoner inn i to deler. En prosessmessig del, som viser hvordan arbeidet har fungert og om noe kunne vært gjort annerledes. En fagmessig del, der vi reflekterer over hva vi har tilegnet oss av kunnskap og hvordan vi tror utviklingen i forhold til økonomisk kriminalitet blir i fremtiden. Avslutningsvis vil vi se på hva vi kunne tenkte oss å undersøke videre i en eventuell masteroppgave.

11.1 Prosessmessige refleksjoner

Vi startet oppgaven vår med en vid problemstilling. Likevel hadde vi det klart for oss fra dag en, at vårt forskningsspørsmål skulle innsnevres etter hvert. Vi visste at under arbeidsprosessen kom føringer til å dukke opp, som ville bidra til å tydeliggjøre hvilken retning oppgaven vår skulle ta. Vi valgte derfor en problemstilling som gjorde det mulig å se nærmere på økonomisk kriminalitet på et bredt og generelt grunnlag.

I vår første problemstilling tok vi utgangspunkt i å sammenligne Norge opp mot de resterende EFTA-landene, i forhold til økonomisk kriminalitet. Grunnen til at vi valgte EFTA-landene var at Norge var medlem, og vi trodde det ville forenkle informasjonsinnhenting. Det er trolig ikke store forskjeller mellom disse landene, men alle har særpreg ved deres økonomiske virkelighetsoppfatning og samtidsbilde, som det ville vært spennende for oss å se nærmere på.

I det vi skulle starte informasjonsinnhenting, rådførte vi oss med advokater og jusstudenter, eksempelvis Carl August Fleischer. De mente vi ville møte på problemer dersom vi skulle innhente data om forretningskulturer og lovarbeider i de ulike landene, fordi dette krever eksperter på straffelovgivning i hvert enkelt land. I tillegg fikk vi tilbakemelding fra de ambassadene vi kontaktet, om at de hadde mer enn nok med både finanskrisen og bankkrisen i henholdsvis Island og Sveits. Vi ble videre henvist til Konkurransetilsynet og Islands svar på Økokrim, der fikk vi beskjed om at de ikke hadde mulighet til å hjelpe oss, på grunn av ressursmangler. Siden utfallet med denne problemstillingen ville blitt en upresis oppgave, valgte vi å endre den fra å konsentrere oss om EFTA-landene til kun å fokusere på Norge.

11.0 Refleksjoner

Utfallet ble vår nåværende problemstilling:

Er det noen forhold ved den norske forretningskulturen og lovgivningen som gir grobunn for økonomisk kriminalitet?

Dette viste seg å være en mer håndterlig problemstilling som kunne gi oss mer presise svar ved hjelp av våre informanter. Det vil trekkes paralleller mot utlandet for å gi en bedre forståelse av dagens situasjonsbilde i Norge. Vi vil da kunne bruke statistikk for å se hvor vi ligger i forhold til land vi ønsker å sammenligne oss med, samt at det vil gi en indikasjon på forskjeller i forretningskultur. Etter hvert som det ble gjort endringer i problemstillingen, ble det gjort tilpasninger rettet mot innholdet i teoridelen.

En metode for vår datainnsamling ble kvalitative intervjuer. Vi innhentet ni informanter, som besitter spesialkompetanse innenfor sitt virke. Disse informantene har blitt presentert i vår metodedel, og er blant de beste i Norge på sitt område, innenfor vår valgte problemstilling. Vi har i tillegg fått kontakt med Trygve Hegnar per e-post, der han presiserte at OBOS-Hegnar dommen var svært relevant for vår problemstilling. Dette samsvarer med Carl August Fleischers utsagn. Utover dette har vi ikke fått ytterligere kontakt med Trygve Hegnar. Vi har gjort forsøk på å komme i kontakt med Eva Joly, men har ikke lyktes. Dette kan skyldes hennes rolle som spesialrådgiver for Island etter at finanskrisen brøt ut. Hun er den eneste kilden vi ønsket å prate med, men som vi ikke har kommet i kontakt med. Vi mener derfor at vi har vært heldige med tanke på at vi har fått kontakt med våre informanter og de har vært svært samarbeidsvillige. Våre informanter er høyt profilerte personer som gjør at det blir en utfordring å få et intervju med dem, i slike tilfeller vil det derfor være viktig å ha flere potensielle informanter i bakhånd.

Etter at datainnsamlingen var over, merket vi oss at det var flere vi kunne tatt kontakt med. Eksempelvis generalsekretær i Transparency International, avdeling Norge, Jan Borgen. Dette siden han er kunnskapsrik når det kommer til utbredelsen av økonomisk kriminalitet i Norge og i utlandet. Det har vært aktuelt å få kontakt med varsleren i Siemens, Per-Yngve Monsen, for dypere forståelse av en varslers utfordringer. Vi hadde også kunnet kontaktet Politi- og justisdepartementet og finansdepartementet, men valgte å ikke gjøre dette. Dette siden vår erfaring med offentlige organer innenfor vårt tema, er noe mer tilbakeholdne med informasjon, med unntak av Økokrim. Videre kunne vi tatt kontakt med Lars Stoltenberg som

11.0 Refleksjoner

er førsteadvokat i Økokrim og leder for korrupsjonsteamet. Han kunne ha bidratt med informasjon vedrørende norsk lovgivning, vi valgte likevel ikke å gjøre dette, siden vi allerede hadde flere gode informanter.

Vi har bemerket oss at personlig intervjuer er å foretrekke, men telefonintervju har også vært et svært godt alternativ. Vi har også hatt tre intervju ved hjelp av e-post, dette viste seg å gi mindre utfyllende informasjon. En grunn til dette er at mulighetene for oppfølgingsspørsmål er bedre ved bruk av muntlige intervjuer.

Skriftlig kilder vi kunne ha brukt som ville ha gitt en videre innføring i emnet er:

- Eva Joly: *Er det en slik verden vi vil ha?*
- Marit Halvorsen og Mette Nygård: *Korrupsjon og statsmakt (s.283)*
- Per Yngve Monsen, *Mulvarp i Siemens.*
- Torstein Hjellum, *Politisk korrupsjon som demokratisk problem.*

For fullstendig kildehenvisning vises det til referanselisten ved slutten av oppgaven

Det er en stor fordel å starte tidlig med informasjonsinnhenting og være bevisste i forhold til hva man ønsker å få besvart. Dette gjelder spesielt hvis man skal kontakte personer med annen geografisk lokalisering og som har mye på agendaen. Vi hadde satt av fire uker på informasjonsinnhenting, men endte opp med å bruke seks uker. Siden vi startet prosessen på et tidlig tidspunkt ble ikke dette et problem.

Vi startet vår prosess med bacheloroppgaven 9. desember 2008, da som to gruppemedlemmer. Tema for oppgaven dukket allerede opp tidlig høst 2008, da oppstarten av profileringskurset regnskap og økonomistyring fant sted. Den ble ytterligere forsterket ved at kurset i etikk og regnskap ga mersmak. Vi kontaktet derfor vår foreleser i etikk og regnskap som bekreftet at det var nok informasjon å hente i det tema vi ønsket å fordype oss i. Etter vi fikk klarsignal utarbeidet vi en grov disposisjon med problemstilling og gjorde oss refleksjoner om det videre arbeidet. Etter jul ble gruppen utvidet med et gruppemedlem, vi var nå tre medlemmer. Vanligvis er det anbefalt å være to personer bak en slik oppgave. Vi ble derfor frarådet og

11.0 Refleksjoner

være tre personer og gjort oppmerksom på de utfordringene det kunne by på. Til tross for dette fikk vi godkjent gruppen.

Vi var fra starten av oppmerksom på hvilke utfordringer det kunne medføre. For gruppen var det svært viktig at vi alle hadde like ambisjoner. Ettersom problemstillingen viste seg å bli forandret flere ganger, medførte dette utfordringer for oss som gruppe, i forhold til hvilke vei valg vi skulle ta for å nå vårt mål. Vi stiller med tre ulike personligheter, samt alle har sterke meninger. Dette har vært grunnlaget for flere diskusjoner, men har også vært med på å berike vår besvarelse. Vi har alle kommet med forbedringer til problemstillingen. Vi har hele tiden fokusert på å ha en åpen dialog hvor hver og en har ytret sine meninger. Videre har vi fokusert på å ha et godt klima i gruppen, ved eksempelvis sosiale sammenkomster hvor vi har koblet litt av. Erfaringen vår med å være tre personer som arbeider med samme oppgave har vært svært positiv. Vi har sammen gjennom samtaler og diskusjoner kommet frem til nye sider i forhold til vår besvarelse. Ved å få avdekket flere forhold enn dersom vi hadde vært to gruppemedlemmer. Vi føler også at vi har utfylt hverandre godt ved at vi har ulike sterke sider.

11.2 Fagmessige refleksjoner

Dette har vært en omfattende oppgave. Det er skrevet mye om økonomisk kriminalitet, men lite av det vi ønsker å sette fokus på. Dette nødvendiggjorde behovet for kvalitative intervjuer. Våre informanter presiserte at de ønsker å lese vår besvarelse, det synes vi er svært positivt. Vi håper det kan være fordi de mener det er en original og svært dagsaktuell problemstilling. De verdsetter høyt at studenter engasjerer seg innenfor emnet økonomisk kriminalitet.

Som følge av finanskrisen tror vi samfunnet har blitt mer oppmerksom på etiske og moralske utfordringer knyttet til økonomisk kriminalitet. Det er i kriser folk ser skadevirkningene av denne type kriminalitet og ser at det påvirker alle i samfunnet. Det vil sannsynligvis føre til økt oppmerksomhet rundt emnet noe som igjen fører til mindre muligheter for økonomiske mislighold. Vi vil sannsynligvis se at holdningsarbeidet forsterkes i bedrifter i forhold til denne type kriminalitet. Dette gjør det lettere for varslere når det gjelder å si i fra om kritikkverdige forhold.

11.0 Refleksjoner

Strengere korrupsjonslovgivning samt et bedre klima for varslere og kontoinnsyn i skatteparadiser, er faktorer som trolig vil bidra til et større antall avsløringer og dermed ett lavere antall kriminelle. Eksempelvis har sveitsiske banker nylig åpnet for innsyn i kundeforhold. Det vil i den sammenheng være spennende å se om nabolandet Liechtenstein følger etter og om dette er starten på en ny trend for fremstå som mer etisk i næringslivet.

Økonomisk kriminalitet regnes som mulighetens marked, og mindre muligheter vil sannsynligvis medføre redusert kriminalitet. Vi ser at internett har åpnet muligheter for nye metoder for å begå økonomisk kriminalitet. Aktører opptrer ved å benytte seg av internett på tvers av landegrensene. Kriminelle kan befinne seg i Norge, men samtidig utføre økonomisk kriminalitet alene eller i samarbeid med andre, for eksempel i Kina. Ettersom det fremkommer fra informanter at det er tydelig ressursmangler i politiet og Økokrim, mener vi at for å bekjempe fremtidens utfordringer i forhold til økonomisk kriminalitet må disse ressursene forsterkes. Samtidig mener vi at det internasjonale samarbeidet må forbedres for å forebygge økonomisk kriminalitet gjennom internett.

Da vi startet arbeidet med bacheloroppgaven hadde vi mange spørsmål vi ønsket svar på angående økonomisk kriminalitet. Når disse spørsmålene nå er besvart oppdager vi at det er enda flere spørsmål som vi ønsker besvart, fordi økt kunnskap rundt temaet har gitt grobunn for nye problemstillinger.

Vi ser også at den opprinnelige problemstillingen vi startet med, egner seg bedre i en masteroppgave eller en eventuell doktorgradavhandling. Dette i følge de eksperter vi har hatt kontakt med. Vi hadde et stort tema med interessante perspektiver som kunne blitt undersøkt videre i dybden. Derfor kunne vi ha brukt mer tid på hvert emne vi har valgt. Eksempelvis kunne en masteroppgave kun ha dreid seg om BA-HR-saken og et perspektiv fra varslers side. Ved å se nærmere på forretningskultur og varsling som et fenomen. Vi kunne valgt og skrive om corporate governance og styrets ansvar med å avdekke og bekjempe økonomisk kriminalitet. Et annet alternativ kunne vært å utføre kvantitative undersøkelser, når det gjelder intern kontroll i ulike bedrifter, for å underbygge våre påstander om naivitet i norsk forretningskultur. Dette for å se hvordan de stiller seg til de utfordringer som gjøres gjeldende i dagens og fremtidens situasjon. Vi har i vår undersøkelse gått dypt i problemstillingen, men det finnes alltid muligheter for å gå dypere. Dette ved å utføre kvantitative undersøkelser som

11.0 Refleksjoner

bygger opp under kvalitative data. Vi har valgt å ha fokus på å utføre en kvalitativ undersøkelse for å gi en bredere forståelse av problemstillingen. Dersom tidsaspektet ikke hadde hatt betydning, ville vi etter all sannsynlighet valgt å underbygge forskningen med en kvantitativ undersøkelse.

Vi har gjennom denne oppgaven fått mye kunnskap om økonomisk kriminalitet. I tillegg har vi lært mye om gruppearbeid og oppgaveskriving som en prosess over en lengre tidsperiode. Oppgavens tema har vist seg å være svært interessant, og det vi har lært kommer til å bli viktig i vår videre karriere. Det har gitt oss et etisk og moralsk grunnlag som vi vil få nytte av i fremtiden, og en kritisk sans som vil bedre våre beslutninger. Samtidig føler vi oss bedre rustet for å gjennomføre en masteroppgave.

Det er enkelte internettkilder der vi ikke har klart å finne forfatteren av artikkelen på, da nyhetsbyrået Norsk Telegrambyrå (heretter forkortet NTB) ikke visste hvem som hadde skrevet artikkelen. I disse tilfellene står NTB som kilde. Det har også vært enkelte kilder som har vært vanskelig å finne publikasjonsdato til, et eksempel på dette er Det store norske leksikon.

Vi har denne delen av oppgaven reflektert over gjennomføringen av oppgaven, hvilke fremtidssyn vi har i forhold til økonomisk kriminalitet og om det er noe vi kunne tenkt oss å forske videre på i en eventuell masteroppgave.

Referanseliste

Aas og Hovind: "Generell informasjon", 2003/2007.

Nedlastet 26.01.2009.

<http://www.norsk.dk/facts/living/general/general.htm>

Abrahamsen, Håvard S. (Red.): "Corporate governance – Din guide for ansvarlig eierstyring og selskapsledelse", 2007.

Nedlastet 25.03.2009

[http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishings.nsf/docid/A4BDDDD5F57E462A780256F2A003AB785/\\$File/Corporate_Governance_07.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishings.nsf/docid/A4BDDDD5F57E462A780256F2A003AB785/$File/Corporate_Governance_07.pdf)

Aftenposten

Nedlastet 26.01.09

<http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2664644.ece>

Akerhaug, Lars, 08.11.2008: "Forsker: Finanskrisen vil gi krimbølge. –Nøden lærer tyven å stjele", 2008.

Nedlastet 26.01.2009.

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=533694>

Amundsen, Inge, nov. 2005: "Definisjoner av korrupsjon", 2005.

Nedlastet 07.02.2009.

http://www.norad.no/default.asp?V_ITEM_ID=3570

Andersen, Mads, 06.12.2008: "Økokrim advarer mot finanskrisemafia", 2008.

Nedlastet 28.01.2009.

<http://www.vg.no/nyheter/innenriks/artikkel.php?artid=549180>

Befring, Edvard: "Forskningsmetode- med etikk og statistikk".

Det Norske Samlaget, Oslo, 2002.

Berg-Rusten, Ole, 26.01.2009: "Varsler økt arbeidsledighet", 2009.

Nedlastet 05.02.2009.

<http://aftenbladet.no/innenriks/article978454.ece>

Bjerkan, John Kaare, 11.03.2009: "DN må beklage på forsiden".

Nedlastet 20.04.2009

<http://www.nrk.no/nyheter/1.6520129>

Bjerkebo, Elin: "This is EFTA", 2007-2009.

Nedlastet 06.01.2009

<http://www.efta.int/content/about-efta/publications/this-is-efta>

Bjørndal, Bente, 17.08.2005: "40 år med norsk oljeeventyr", 2005.

Nedlastet 25.01.2009.

<http://www.offshore.no/nyheter/sak.aspx?Id=11195>

Referanseliste

Braaten, Knut, 04.07.2007: ”*Sjokkrappport om svart arbeid*”, 2007.

Nedlastet 02.02.2009.

<http://arkiv.nettavisen.no/Nyhet/244980/Sjokkrappport+om+svart+arbeid.html>

Breirem, Kari: ”*På BA-HR bakke, en varslers historie*”.

Bazar Forlag AS, Oslo, 2007.

Bryhn, Rolf: ”*Enron Corporation*”, ”*WorldCom*”, *Finance Credit-saken*”.

Nedlastet 22.02.2009

http://www.snl.no/Enron_Corporation

<http://www.snl.no/WorldCom>

http://www.snl.no/Finance_Creditsaken?gclid=CJSFtMi6zZkCFRSRZgodSiUDvA

Bryman & Bell: ”*Business research methods*”.

Oxford University Press (2nd edition), Oxford, 2007.

CNBC, 27.01.2007: ”*The Big Lie: Inside the Rise and Fraud of Worldcom*” 2007

Nedlastet 20.03.2009

<http://video.google.com/videoplay?docid=6560803301631269691>

De Forente Nasjoners norske hjemmeside

Nedlastet 14.01.2009

http://www.fn.no/land_og_statistikk

http://www.fn.no/layout/set/print/nyheter/artikkelarkiv/oekonomi_og_handel/til_kamp_mot_korrupsjon

Eisentrager, Stian, 29.09.2008: ”*Staavi: Finanskrisen har kommet til Norge*”, 2008.

Nedlastet 02.02.2009.

<http://www1.vg.no/pub/vgart.php?artid=517302>

Ellingsen, Dag og Sky, Vibeke, 16.06.2005: ”*Virksomheter og økonomisk kriminalitet*”, 2005

Nedlastet 15.01.2009

<http://www.ssb.no/ssp/utg/200503/02/>

Finansdepartementet: ”*Økonomisk kriminalitet – skatteområdet*”, 2009.

Nedlastet 12.01.2009

http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/tema/Norsk_ekonomi/okonomisk-kriminalitet-2/okonomisk-kriminalitet---skatteområdet.html?id=444332&epslanguage=NO

Fleischer, Carl August: ”*Korrupsjonskultur, kameraderi og tillitssvik i Norge*”.

Koloritt Forlag AS, Oslo, 2006.

Flock, Hans og Stuevold Lassen, Birger: ”*Norges Lover*”, 1687-2008 (studentutgave).

Det juridiske fakultet ved Universitet i Oslo, Oslo.

Five, Carsten O.: ”*Hva betyr finanskrisen for deg, norske bedrifter og Norge?*”.

Nettverksdagen ved Handelshøgskolen i Bodø, 25.03.2009.

Referanseliste

Fornyings- og administrasjonsdepartementet: *“Retningslinjer for behandling av saker som underslag, korrupsjon, tyveri, bedrageri og utroskap i statstjenesten”*, Statens Personallhåndbok, 2009.

Nedlastet 28.03.2009

<http://www.sph.dep.no/Statens-Personalhandbok-2009/10Administrative-bestemmelser-og-kg/lres/1019Retningslinjer-for-behandling-av-saker-om-underslag-korrupsjon-tyveri-bedrageri-og-utroskap-i-statstjenesten/#SPH-10.19>

Forskningsrådet

Nedlastet 15.01.2009

<http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?cid=1088005939542&pagename=oekrim%2FPage%2FHovedSide&site=oekrim>

Furunes Nils: Økonomiske utsikter: - konsekvenser av finanskrisen”.

Nettverksdagen ved Handelshøgskolen i Bodø, 25.03.2009.

Gedde-Dahl, Siri, Magnussen, Alf Endre og Hafstad, Anne: *Korrupsjon i Norge* Kagge Forlag AS, Oslo 2008.

Gulden, Bror Petter: *Etikk, moral og revisjon, teori, analyse og handlingsvalg.*

DNR forlaget, Oslo, 2003.

Halvorsen, Irene, 13.10.2003: *”Grådighet er et internasjonalt problem”*, 2003

Nedlastet 10.03.2009.

<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article97821.ece>

Harbo, Hilde, 22.03.2009: *“Droppet anke, fikk kai”*, 2009.

Nedlastet: 29.03.2009

<http://e24.no/naeringsliv/article2991241.ece?service=print>

Haugstad, Tormod, 18.01.2003: *”Jeg unner ikke min verste fiende det jeg har opplevd”*, 2003

Nedlastet 02.03.2009

<http://www.dagbladet.no/nyheter/2003/01/18/359024.html>

Hertzberg, Tone, 01.03.2007: *”Tønsberg Blad vant Rygh-sak”*, 2007.

Nedlastet 15.04.2009

<http://www.dn.no/forsiden/etterBors/article1037899.ece>

Huse, Morten og Schøning, Margrethe: *” Corporate governance og prosessorientert styrearbeid : evaluering av konsernstyret i Tine BA”*, 2005.

Isaksen, Torbjørn Røe, 26.10.2008: *”Grådighet og kapitalisme”*, 2008.

Nedlastet 06.03.2009

<http://www.minerva.as/?vis=artikkel&fid=3018&id=2610200808414714641&magasin=ja>

Jacobsen, Dag Ingvar: *”Hvordan gjennomføre undersøkelser?: Innføring i samfunnsvitenskaplig metode”*, Høyskoleforlaget, Kristiansand, 2000.

Referanseliste

Johannessen, Asbjørn med flere: ”*Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*”. Abstrakt forlag, AS, Oslo, 2004.

Johansen, Per Kristian, 07.06.2005 og 29.04.2005: ”*Oppgangstider og nedgangstider*”, ”*Jappetid, bankkrise og ny EU-avstemning*”, 2005

Nedlastet 25.01.2009

http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4789202.html

http://www.nrk.no/underholdning/store_norske/4704274.html

Johannessen, Asbjørn, Kristoffersen, Line og Tufte, Per Arne: ”*Forskningsmetode for økonomisk-administrative fag*”, (2. utgave), Abstrakt forlag, Oslo, 2004

Justis og politidepartementet: ”*Økonomisk kriminalitet*”, 2009.

Nedlastet 10.01.2009

http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/tema/Korrupsjon_og_hvitvasking/Okonomisk-kriminalitet.html?id=418106

Kittelsbye, Ellen S: ”*Økokrims trendrapport*”, 2008

Nedlastet fra internett, 10. 02.2009

<http://www.hvitvasking.no/upload/Økokrims%20Trendrapport%202008-2009.pdf>

Kredittilsynet, 13.10.2008: ”*Ny lov om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering med tilhørende forskrifter forventes å tre i kraft 15. april 2009*”, 2009

Nedlastet 28.03.2009

<http://www.kredittilsynet.no/wbch3.exe?ce=21154>

Kvamme, Helge (Red.): ”*Economic crime, people, culture and controls*”, (PwC-rapport), 2007

Nedlastet, 09.01.2009:

[http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishings.nsf/docid/1290EF305F812800802573700049F73E/\\$File/GECS_Norge07.pdf](http://www.pwc.com/extweb/pwcpublishings.nsf/docid/1290EF305F812800802573700049F73E/$File/GECS_Norge07.pdf)

Lund, Kenneth, 21.03.2009: ”*Rømmer sveitsiske banker*”, 2009.

Nedlastet fra internett, 23.03.2009.

<http://www.dn.no/forsiden/utenriks/article1635753.ece>

Lydersen, Trond, 22.08.2007: ”*Derfor taper du på fattige amerikanere*”, 2007.

Nedlastet 26.01.2009.

<http://e24.no/boers-og-finans/article1929425.ece>

Løwe, Kristine, 02.09.2008: ”*Avviser injuriekritikk fra Presse-Norge*”, 2008.

Nedlastet 22.04.2009

<http://www.journalisten.no/story/54106>

Mo, Ellen, 24.02.2009: ”*Tiltak mot skatteunndragelse*”, 2009.

Nedlastet 29.03.2009

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2009/nou-2009-04.html?id=547064>

Referanseliste

Mo Fredriksen, Preben: ”EuroSox!”, 2007.

Nedlastet 29.03.2009

<http://www.foyen.no/upload/F%C3%98YENS%20dokumentarkiv/Eurosox.pdf>

Moe, Bjarne: ”Hva er kultur?”

Nedlastet 18.03.2009

<http://www.norskkultur.net/hvaer.htm>

Moe-Helgesen, Eli, Raa Bamrud, Helene og Jensen, Leif Arne: ”Sarbanes-Oxley Act”, 2004.

Nedlastet 28.03.2009

<http://www.pwc.com/Extweb/service.nsf/docid/3A6A9A46BFA79FAE80256E6A004EF313>

Mossin, Bjørn Åge, 01.03.2007: ”Tønsberg Blad vant i Strasbourg”, 2007

Nedlastet 20.04.2009

<http://www.journalisten.no/node/3425>

Nodeland og Bache, 31.10.2008: ”Derfor kutter ikke banken renten”, 2008.

Nedlastet 27.03.2009

<http://www.vg.no/dinepenger/artikkel.php?artid=523521>

Nordbø, Linda, 30.10.2008: ”Arbeidsledigheten stiger kraftig”, 2008

Nedlastet 26.01.2009.

<http://www.nettavisen.no/okonomi/article2348014.ece>

Nordnet, 13.05.2009: ”Markedsoversikt Norge”.

Nedlastet 13.05.2009.

<https://www.nordnet.no/mux/web/marknaden/marknadsoversikt/marknadsoversiktNO.html>

Noreng, Stein Ragnar: ”Corporate governance - styret og dets gode hjelpere”.

Magma nr.1, 2004.

Norges Bank, 22.06.2006 og 02.07.2008: ”Bakgrunn” og ”Målet for pengepolitikken”, henholdsvis 2006 og 2008.

Lastet ned 02.02.2009

http://www.norges-bank.no/templates/article___41441.aspx

http://www.norges-bank.no/templates/article___68667.aspx

Norges Bank, 06.05.2009: ”Oversikt over rentemøter og endringer i styringsrenten”, 2009

Nedlastet 13.05.2009

http://www.norges-bank.no/templates/article___67652.aspx

Normann, Kristin, 24.08.2007 og 19.09.2008: ”Om tiltak mot hvitvasking og terrorfinansiering”, ”Om foretaksstyring og tiltak mot manipulering av finansiell informasjon” fra henholdsvis 2007 og 2008.

Nedlastet 28.03.2009

<http://www.regjeringen.no/pages/2002050/PDFS/NOU200720070010000DDDPDFS.pdf>

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2008/nou-2008-16.html?id=526814>

Referanseliste

Norsk regnskapsstiftelse, 12.05.2006: ”*IFRS på norsk*”, 2006.

Nedlastet 16.01.2009.

<http://www.regnskapsstiftelsen.no/default.aspx?did=9148448>

NTB, 13.10.2008: ”*Kraftig økokrim-økning i Oslo*”, 2009.

Nedlastet 12.01.2009

<http://www.dn.no/forsiden/politikkSamfunn/article1538034.ece>

NTB, 30.09.2005: ”*Siemens dømt for å ha lurt forsvaret*”, 2005.

Nedlastet 25.03.2009

<http://www.dn.no/forsiden/article605878.ece>

NUES: Norsk anbefaling for eierstyring og selskapsledelse, 2007.

Nedlastet 15.03.2009

http://www.nues.no/www/Norsk_anbefaling_for_eierstyring_og_selskapsledelse/10_Risikostyring_og_intern_kontroll/

Nystad, Øystein: ”*Kompendium i Etikk og regnskap*”, kap. 5: Korrupsjon og fløyteblåsing. Senter for økologisk økonomi og etikk, Handelshøgskolen i Bodø, Bodø, høsten 2008.

Olsen, Anders Berg: ”*Økonomisk kriminalitet, avdekking, gransking og forebygging*”.

Universitetsforlaget AS, Oslo, 2007.

+ ”*Ulike former for økonomisk kriminalitet*”, gjesteforelesning i kriminaløkonomi ved Handelshøgskolen i Bodø, 23.mars 2009.

Oslo Børs: ”*Hva er corporate governance?*”

Nedlastet 25.03.2009

<http://www.oslobors.no/ob/hvaercg>

Pwc-hjemmesider: ”*Om oss*”

Nedlastet 09.01. 2009

<http://www.pwc.com/extweb/aboutus.nsf/docid/6E67DE8997BB9A7D80256F260043FA8D>

Retts Tidende, 15.12.1979: ”*OBOS-dommen*”, 1979

Nedlastet 05.04.2009

<http://websir.lovddata.no/cgi-lex/wiftzok?bas=hrsiv+hasiv+husiv+hrstr+hastr+hustr+hkom&emne1=Rt-1979-1606&button=S%F8k&sok=fast>

Retts Tidende, 01.07.2003: ”*Rygh-dommen*”, 2003

Nedlastet 05.04.2009

<http://websir.lovddata.no/cgi-lex/wiftzok?bas=hrsiv+hasiv+husiv+hrstr+hastr+hustr+hkom&emne1=Rt-2003-928&button=S%F8k&sok=fast>

Reve, Torger: ”*En duft av kvinner: tanker om ledelse og næringsliv i det 21. århundre*”

Tano Aschehoug, Oslo, 1999

Referanseliste

Ringdal, Kristen: ”*Enhet og mangfold, samfunnsvitenskaplig forskning og kvantitativ metode*”. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen, 2007

Rolsdorph, Nina og Austnes, Kamilla 05.03.2007: ”*EU- Norges viktigste handelspartner*”, 2007

Nedlastet 10.03.2009

http://www.ssb.no/magasinet/slik_lever_vi/art-2007-03-05-01.html

Sander, Kjetil, 23.08.2004: ”*Inndeling av data*”, ”*Former for sekundærdata*”, 2004.

Nedlastet 04.03.2009.

<http://www.kunnskapssenteret.com/articles/2485/1/Hva-er-data/Hva-er-data.html>

<http://www.kunnskapssenteret.com/articles/2519/1/Former-for-sekundaerdata/Former-for-sekundaerdata.html>

Schjetne, Steinar, 08.02.2008: ”*Siemens vil ha forsvarssaken prøvd for retten*”, 2008

Nedlastet 25.03.2009

<http://www.abcnyheter.no/node/60550>

Statistisk sentralbyrå: ”*Nasjonalregnskap*”, 2009.

Nedlastet 26.01.2009.

<http://www.ssb.no/regnskap>

Takla, Einar, 14.04.2009: ”*Alt om Aker-saken*”, 2009

Nedlastet 15.04.2009

<http://www.dn.no/forsiden/borsMarked/article1649237.ece>

Trochim, William M.K., 20.10.2006: ”*Kriterier for kvantitativ og kvalitativ forskning*”, 2006

Nedlastet 05.03.2009

<http://www.socialresearchmethods.net/kb/qualval.php>

Tronstad, Ole-Christian, 29.03.2001: ”*Fortsatt plass i it-boblen*”, 2001.

Nedlastet 25.01.2009.

<http://www.dagbladet.no/dinside/2001/03/29/250066.html>

Ulven, Henrik: ”*Internasjonal skikk og bruk*”.

Findexa Forlag AS, Oslo 2007.

Forslag til videre fordypning av emnet:

- Joly, Eva: ”*Er det en slik verden vi vil ha?*” Aschehoug forlag, Oslo, 2005.
- Monsen, Per-Yngve: ”*Muldvarp i Siemens*”. Spartacus forlag, Oslo, 2008.
- Hjellum, Torstein: ”*Politisk korrupsjon som demokratisk problem*”. Cappelen akademisk forlag, Oslo, 2007.

APPENDIX

APPENDIX A

Hendelsesforløpet i BA-HR-saken

For å opparbeide seg en mer systematisk oversikt over hva som skjedde når i BA-HR-saken, har vi ved hjelp av en tidslinje prøvd og angi de mest sentrale hovedpunktene nedenfor. Bakgrunnen for hendelsesforløpet er biografien til Kari Breirem, ”På BA-HR-bakke” fra 2007. Sidehenvisningene er følgelig til den boken. For å gjøre helhetsbildet komplett anbefaler vi lesing av hele boken, slik at man får med seg alle detaljene som til syvende og sist er med å utgjøre den totale helhet. Kari Breirems egne erfaringer er med i boken, men faller utenfor vår vinkling av saken.

2002

- 8.oktober: Breirem ønsker ikke å signere på en faktura som hun mottar av Øyvind Eriksen. Idet han overleverte fakturaen til henne sa han: ”Hei du. Ta denne fakturaen og utbetal den til Tore Tønne. (...) Det er egentlig Aker RGI som skylder Tønne penger, men den skal utbetales av oss fordi Tønnes inhabilitet må skjules. (...) Dette har Anders Eckhoff funnet på. Tønnes rolle i overtagelsen av Kværner skal skjules.” (side 30). Øyvind Eriksen er Røkkes representant for juridiske tjenester i BA-HR.
- 10.oktober: Ringdal rapporterer om kostnadsutviklingen i e-post. (side 33-34)
- 11.oktober: Reed sier at kostnadsstrukturen er en skandale og retter misstillit mot Breirem.
- 30.oktober: Breirem mister ansvarsområder i ledelsen.
- 2.november: Breirem avsettes på Losby Gods i et selskapsmøte.
- 14.november: Breirem varsler styreleder Ringdal om fakturaen hun blir anklaget for.
- 20.november: Breirem suspenderes fra sin stilling som direktør i BA-HR.
- 21.november: Økokrim er på hjemmebesøk hos Kari Breirem, avhør foreligger.
Uken etter møter Breirem Eva Joly.
- 3.desember: Hege Breirem, juridisk sekretær på deltid hos BA-HR, (Karis datter) beskyldes av personal – og IT-ansvarlig å ha gitt et notat til Dagbladet.

APPENDIX

- 4. desember: *"Eksstatsråd hjalp Røkke. Fikk 1,5 mill. kroner for seks ukers jobb"*. Dette var fremsiden på Dagbladet. (side 70).
- 6. desember: Førstesiden i Dagbladet: *"Tønne skylder Røkke 3 millioner kroner."*
Det henvises til et internt BA-HR dokument. (side 73)
- 7. desember: *"Tønne kan bli politianmeldt"* (Dagbladets førsteside) (side 73).
- 11. desember: Selve fakturaen er førstesideoppslag i Dagbladet. (side 77).
Dagens Næringsliv: *"Anmelder kollega"*. (side 71).
Økokrim har mottatt en politianmeldelse fra BA-HR på Breirem, den returneres til Oslo Politidistrikt.
- 12. desember: Økokrim ber BA-HR om at Breirem fritas for taushetsplikten, dette avises med utgangspunkt i straffelovens § 144.
- 14. desember: Aftenpostens hovedoppslag: *"Maktkamp i BA-HR utløste saken."*
Kari Breirems navn blir offentliggjort.
Breirems advokat Johansen har handlet i strid med avtalen og har levert "hemmelige" dokumenter til Økokrim. (side 80).
- 17. desember: På Røkkes pressekonferanse: *"Tønne ingen konsulent for AKER"*.
På BA-HRs pressekonferanse: *"Etter initiativ fra Aker RGI engasjerte Tønne seg i arbeidet med å få avklart eiersituasjonen i og finansieringen av Kværner"*. (begge sitat fra side 118).
- 18. desember: Dagbladet skriver at Breirem nektet å skrive under en faktura.
- 20. desember: Økokrim kontakter Tønnes advokat. Tore Tønne mottar tiltalen: grovt uaktsomt bedrageri.
- 21. desember: Tore Tønne funnet død.
Advokat Eriksen ilegges en bot på kroner 50.000 for fakturaforfalskning.
- 23. desember: NHO-president Jens Ulltveit - Moe hevder i Dagens Næringsliv at Dagbladet har tatt livet av Tore Tønne.
- Norsk Presseforbund setter ned et utvalg for å granske dekningen av saken. (side 98).

2003

- 8. januar: "Politikernes dag".

Gjennom intervjuer i Dagbladet ytrer Thorbjørn Jagland, Inge Lønning, John Alvheim og Carl Ivar Hagen støtte til Tore Tønne.

APPENDIX

Erling Grimstad (nestleder i Økokrim) uttaler samme dag i Dagens Næringsliv at han utelukker ikke at mektige krefter i samfunnet ønsker å svekke Økokrim og han er overrasket over at mange som ikke kjenner til forholdene ved saken uttaler seg. (side 100-101).

- 15.januar: Jens Stoltenberg som representerer Inkvisjonen spør i Aftenposten: "*Hvem gransker granskerne?*" (side 102).
- 16.januar: Breirem er i intervju med Dagbladet (portrett)
Pressemelding fra BA-HR samme dag: Breirem avskjediges.
- 17.januar: Breirems egen pressekonferanse.
NRK, TV2 og NTB med de største landsdekkende avisene er til stede.
- 18.januar. Sterk mediedekning
- 19.januar: Kåre Valebrokk til Aftenposten: "*Det kan se ut som vi står overfor et klassisk dilemma. Hvor går grensen mellom plikten til å være lojal mot sin bedrift og plikten til å blåse i offentlighetsfløyten fordi bedriften er i ferd med å begå en grov kritikkverdig handling?*" (side 109).
- 20.januar. BA-HR holder pressekonferanse. Til stede er Rolf Johan Ringdal, Helge Olav Bugge og Ole Lund. (side 109).
- 23.januar. BA-HR behandler forlik med Hege Breirem, avtalen er rimelig. (side 121).
Forklaringsmøte mellom BA-HR og Advokatsforeningens hovedstyre.
Professor Viggo Hagstrøm uttaler til Dagens Næringsliv: "*vi taler ikke egentlig om juss, men om dekkoperasjoner.*" (side 116).
- 24.januar: Et forlik oppnås mellom Kari Breirem og BA-HR.
- 29.januar: Kari Breirem forteller til Per Edgar Kokkevold (Presseforbundets generalsekretær) at nå synes hun saken har gått for langt i mediene. Toppen av mediedekningen er nådd, og medieomtalen starter å avta.
- 11.mai: "*Økokrim fryktet at noen skulle sende torpedoer på Kari Breirem i forbindelse med BA-HR-saken.*". (Førstesideoppslag i Dagens Næringsliv). Kari Breirem har fortalt om sin frykt under saken. (side 139).
Dagen etter viser jussprofessor Carl August Fleischer medforståelse for hennes frykt under artikkelen med følgende tittel: "*BA-HR-direktør var i livsfare*" i Dagbladet. (side 140).

APPENDIX

- 30.juni: Kari Breirem mottar innkalling som vitne i den planlagte rettssaken, hun skal vitne den 12.august (dag 2 i rettssaken). 9 andre advokater i BA-HR står på vitnelisten, samt Kjell Inge Røkke og Bjørn Rune Gjelsten.
- 11. august: Den planlagte rettssaken mot BA-HR avlyses (side 155). Riksadvokat Tor-Aksel Busch beslutter at advokat Eriksen skal få betale boten.

2004

- Mars: Pressens SKUP-konferanse i Tønsberg. Erling Grimstad (førstestatsadvokat i Økokrim) sier at: ” *Advokatfirmaet BA-HR, toppolitikere som Kjell Magne Bondevik og Jens Stoltenberg og en næringslivsleder som Kjell Inge Røkke stod frem og presenterte et bilde av saken som var et helt annet enn jeg kjenner fra Økokrims etterforskning.* ” (side 204)
- Juni: En handlingsplan mot økonomisk kriminalitet lanseres av regjeringen.

2005

- Sensommeren: Kari Breirem får jobben som direktør i Borgarting lagmannsrett.

2006

- Mars: Portrettintervju med Grimstad i Dagens Næringsliv. Han har følgende uttalelse: ”*Vi fikk aldri lagt frem de bevis og funn vi hadde. Så ble det spekulasjoner som gikk i helt feil retninger. Jeg var så langt fra, sier Grimstad og viser en bitte liten glippe mellom peke- og tommelfingeren; - 100 ganger å ta bladet fra munnen og fortelle hva det dreide seg om.* ” (side 204).

APPENDIX B

Intervju med Henrik Ulven, 02.03.2009

Vi har i oppgaven vår beskrevet en del om forretningskulturer generelt og Norge spesielt. For å underbygge dette tok vi utgangspunkt i Henrik Ulvens bok om internasjonal skikk og bruk av 2007. Noen spørsmål stod likevel ubesvarte og vi trengte flere svar som kunne gi oss en mer nyansert beskrivelse av forretningskulturer knyttet opp mot økonomisk kriminalitet. Det var med dette et naturlig valg og kontakte forfatteren selv, Henrik Ulven. Med mer enn 15 års erfaring innenfor forretningsområdene kommunikasjon og markedsføring, og diplomingeniørutdannelse og bedriftsøkonom skulle han stå godt rustet til å svare på våre spørsmål.

1. I boken ”Internasjonal Skikk og bruk” står det at utlendinger mener nordmenn har høy risikovillighet og lyst på rask profitt, er dette noe som er spesielt for Norge eller gjelder det for flere vest - europeiske land?

Generelt sett er norsk forretningsmentalitet mer direkte og profittorientert. Ønske om rask profitt går ofte på bekostning av å bygge langsiktige relasjoner (sosialt nettverk et cetera). Dette kan skyldes at vi historisk sett selger mest råvarer som ofte har en internasjonal markedspris, mens salg av høyteknologi, merkevarer et cetera krever mer relasjoner, importører, oppfølging og så videre. Unntaket er fisk der langsiktighet og tillit er meget viktig. Imponerende hvilke bånd som finnes for eksempel mellom klippfiskleverandører på vestlandet og italienske importører. Det finnes kortsiktige profittjegere i alle land og bildet har endret seg etter åpningen mot Øst-Europa.

2. Kan en slik risikovillighet og lyst på rask profitt gjøre at nordmenn tar i bruk ulovlige midler i form av økonomisk kriminalitet for å nå sine mål?

Dette har jeg dårlig grunnlag for å kunne uttale meg sikkert om. Jeg tror heller korrupsjon i dag skjer mer i langsiktige relasjoner enn i kortsiktige. De fleste vil nok kjenne sine relasjoner godt for å begi seg ut på slikt ettersom straffen er alvorlig.

3. Vi blir også beskrevet som ærlige og til å stole på, hvordan henger dette sammen med at vi har en høyere økonomisk kriminalitet enn snittet av landene i Vest- Europa?

Det har med statistikk å gjøre. Det er jo fortsatt forsvinnende liten andel som driver økonomisk kriminalitet. Det store tyngdepunktet blir oppfattet som høymoralske og troverdige forretningspartnere.

4. Vil økonomisk kriminalitet ha best grobunn i kollektivistiske eller individualistiske miljøer? Hvor vil du plassere norsk forretningskultur i forhold til disse begrepene?

Jeg vil heller tro at det er en sterkere korrelasjon mellom økonomisk kriminalitet (korrupsjon) og bransjer. Særlig utsatt er oljeindustrien, store statlige virksomheter med monopol situasjoner, våpenindustri et cetera.

Jeg tror begge miljøer kan være like utsatt. Det kommer mer an på hvor transparent dette er. I kollektive miljøer kan det også utvikle seg uheldige kulturer dersom det ikke er tilstrekkelig kontroll. Individuelle systemer uten gode rutiner er nok mest utsatt.

5. Er Norge et samfunn som legger vekt på maskulinitet eller femininitet? Hvordan kan det ha effekt på økonomisk kriminalitet?

Jeg vil nok si at vi i Norge legger vekt på, transparente, tolerante og åpne relasjoner, hvis du med det mener feminine. Dette er nok mindre forenlig med korrupsjon. Men samtidig har vi en stor grad av lavere individuell beslutningsmyndighet (for eksempel sammenliknet med franske, japanske med flere). Korrupsjon og økonomisk kriminalitet følger ofte beslutningstagere på alle nivåer.

6. Kan religiøs overbevisning og tro ha en effekt på økonomisk kriminalitet?

Det kan jeg ikke uttale meg sikkert om.

7. Norge er ikke med i EU, kan det ha noe å si for økonomisk kriminalitet?

Tviler jeg på.

8. Hvordan er nordmenns generelle holdning til økonomisk kriminalitet?

Nordmenns holdning til økonomisk kriminalitet er god etter min oppfatning. Man skal også være klar over at grensen for økonomisk kriminalitet i Norge ofte kan være strengere enn i andre land og at dette påvirker statistikken. Det vil si enkelte gaver, lakseturer, golfmedlemskap et cetera som ikke er akseptabelt her aksepteres i andre land, noe som tilsynelatende gjør nordmenn mer kriminelle.

9. Hvorfor har vi en slik holdning til økonomisk kriminalitet?

Jeg tror norsk kultur i stor grad har vært basert på gjensidig tillitt. Et lite samfunn der du er “død” hvis du ikke har et respektabelt rykte. Vi har lånt av hverandre, med vil alltid forsøke å gjøre opp. Vi liker ikke å stå i gjeld til noen. Vi kan til tider være naive og tro at alle andre er slik som oss. Denne iboende nøkternheten og rettferdigheten slår nok ut. Men mye har endret seg i Norge de siste 20 årene.

Eksempel: I en undersøkelse som ble gjort for ca 20 år siden skåret Norge meget høyt (95 %) på et spørsmål som gjaldt om du som medpassasjer ville vitne mot sjåføren som var din venn dersom han ble utsatt for en bilulykke og hadde skyld. Da jeg stilte dette spørsmålet for 3 måneder siden på Oslo Markedshøyskole var det ikke en elev som ville vitnet mot sin venn (sjåføren). “Man hjelper jo en venn som har problemer”, “ Skaden har jo skjedd likevel og det hjelper jo ikke med mer straff ” var noen av argumentene. Det er nok mye som er i endring også innen moral.

10. Er det andre spesielle særtrekk i norsk kultur/forretningskultur kontra vest europeiske land som kan ha innvirkning på den økonomisk kriminaliteten?

Besvart tidligere.

11. Hvilke signaler sender det ut når to tidligere statsministere er under etterforskning for bedrageri av Økokrim?

Det viser at alle mennesker er utsatt og at ingen må bestemme sin egen lønn.

12. Kan det stemme at vi nordmenn ser på det som mer alvorlig at kjendiser begår økonomisk kriminalitet enn at for eksempel naboen arbeider svart?

Det vil nok bli oppfattet mer alvorlig hvis politikere og personer i ledende stillinger begår økonomisk kriminalitet.

APPENDIX C**Intervju med Kari Breirem, 04.03.2009**

I anledning av Høgskolen i Bodø sitt varslingsseminar den 4.mars 2009, var jurist Kari Breirem invitert til skolen for å holde et foredrag om varling for ansatte og studenter. Hun er mest kjent for å være varsleren i det hun helst omtaler som Røkke-saken. Dette var en sak som hadde et sterkt mediefokus i slutten av år 2002. Kari Breirem hadde en lang yrkeskarriere før dette skjedde, blant annet som byråsjef i kommunaldepartementet, administrerende direktør i Sjøfartsdirektoratet til og senere bli direktør i advokatfirmaet BA-HR. I dag er hun direktør ved Borgarting lagmannsrett i Oslo. Vi fikk i forkant av varslingsseminaret en god samtale med henne.

1. Kan du forklare med egne ord hovedtrekkene i BA-HR-saken?

Det hele startet med at jeg fikk en faktura på kontorpulten sin på hele 1,5 millioner kroner, eksklusiv merverdiavgift. Dette var en faktura mellom Kjell Inge Røkke sitt firma Aker RGI og daværende helseminister Tore Tønne i Tønne Consult. Beløpet var delutbetaling av suksesshonorar ved overtakelse av Kværner.. Dette beløpet måtte utbetales gjennom BA-HR for å skjule Tønnes aktiviteter i saken samtidig som han var medlem av regjeringen. Partnerne hadde klient ansvaret, der Kjell Inge Røkke var klienten for BA-HR i denne saken, og jeg var direktør og hadde bl.a. ansvaret for budsjett, regnskap og dermed for vår regnskapsførsel. Det beløpet BA-HR skulle betale til Tønne Consult hadde BAHHR fått betalt fra Aker RGI for et fiktivt prosjekt. Da jeg ba om de underliggende dokumentene til dette ”prosjektet” oppdager jeg at disse var konstruert for å stemme med det beløpet som skulle utbetales Tønne Consult. Man hadde arbeidet 50 timer pr. døgn og hadde tatt timepriser for partnere/fullmektiger på kr 9500/5000 mot vanlig på dette tidspunktet, kr 2500. Å be om å få den underliggende fakturaen, dvs. den som var sendt til Aker REGI for å få inn pengene som igjen skulle utbetales til Tønne Consult, var utøvelsen ikke populært. Jeg kunne ikke signere fakturaen fra Tønne Consult, da jeg skjønnte at dette enten kunne være brudd på regnskapslov eller dokumentforfalskning i beste fall, eller korrupsjon i verste fall. Jeg sa derfor at vi ikke kunne foreta utbetalingen på denne måten, at jeg ikke skrive under.

2. Hvorfor ble advokatfirmaet BA-HR blandet inn i forholdet mellom Røkke og Tønne?

Kjell Inge Røkke var en svært viktig klient for BA-HR, Man ønsket å beholde ham som klient Derfor ønsket de ansvarlige partnerne i saken, å bistå Røkke også med dette. Dette skulle altså gjøres ved at det såg ut for at BA-HR hadde hatt et oppdrag for Tore Tønne. De ønsket dermed å risikere et rykte for å tilfredsstille klientens behov til enhver tid, især denne klienten. Det er enkeltsaker som dette som viser gjerne hvorfor advokater kan handle som det gjør. En nærmere generell beskrivelse for hvorfor de valgte å gjøre dette, kan lesing av boken til juristen Erlend Efskind: *"Der hvor jorden henger i en snor"*. Dette er en roman som noen synspunkter/svar på hvorfor mye av grådighetskulturen som er å finne på advokatkontorer rundt om i Norge foreligger.

3. Hva er i hovedsak ulovlig med transaksjonen mellom Tore Tønne og Kjell Inge Røkke?

Det som i hovedsak er at Tore Tønne var inhabil i sin samhandling med Kjell Inge Røkke i forbindelse med sistnevntes overtakelse av Kværner samtidig som Tore Tønne satt i regjeringen. Han fungerte med andre ord som rådgiver for Røkke og samtidig som han satt i regjeringen. t BA-HR skulle hjelpe til med transaksjonen, ved å dekke over forbindelsene dem i mellom.

4. Hvilken rolle synes du media spiller ved tilfeller som BA-HR-saken? Hva burde vært annerledes?

Media fulgte opp saken svært nøye og stilte mange viktige spørsmål. Etter Tønne sin død ble media, og da spesielt Dagbladet beskyldt for å ha "drept" Tønne. Jeg ønsket ikke å kommentere saken til tross for stor pågang og uttalte meg derfor ikke til media. i tiden da saken pågikk. Senere i sin bok "på BA-HR-bakke", har Kari Breirem forklart en del myter. I avisanalysen i boken er en nærmere beskrivelse av medias rolle nærmere beskrevet.

5. Hva ble konsekvensene for de ansvarlige i BA-HR?

Partner Øyvind Eriksen ble ilagt en bot på kr 50 000 og fortsatte å arbeide i BA-HR inntil desember 2008, da han ble ansatt som adm.dir. og konsernsjef i Aker ASA som er eid av Kjell Inge Røkke Både advokatfirmaet BA-HR og Øyvind Eriksen fikk meg skarp kritikk fra Tilsynsutvalget for advokatvirksomhet. Tiltalen mot Tore Tønne som var grov uaktsomt utroskap, ble henlagt ved hans død. Forelegget på kr 50 000 som BAR ikke betalte innen fristen medførte at det ble berammet rettssak som skulle startet 11.august 2003. Denne ble ikke noe av fordi Riksadvokaten påla Økokrim å henlegge saken. Dette førte til at

rettsapparatet har aldri vurdert saken, det vil si den er ikke realitetsbehandlet. Den andre partneren i saken, Anders Eckhoff arbeider fortsatt som partner i BA-HR.

7. Hva mener du er de viktigste særtrekkene ved norsk forretningskultur?

Norge er et lite land, mange kjenner hverandre gjennom studier etc. Det kan derfor lett oppstå tette nettverk. Det er samtidig viktig at næringsliv og politikk samhandler for å få et best mulig utvikling, men når denne samhandlingen blir for tett, foregår i det skjulte og at noen får spesielle fordeler som følge av nettverkene at det er uheldig. Dette åpner for muligheter innenfor nettverkskorupsjon. Det bør bemerkes at faren med nettverk er ikke tilstede så lenge som at de holdes åpne. Vi har en forretningskultur, der ønsket om å tjene mye penger er et viktig parameter på menneskers lykke og velstand. Milton Friedmann har påvirket næringslivslederne med sine meninger. Flere næringslivsledere i Norge lever fremdeles etter hans holdninger, der størst mulig frihet bør gis til næringslivet og med minst mulig innflytelse fra offentlige myndigheter. Finanspolitikken har måtte vike for pengepolitikken. Det virker som at tankene rundt bedriftens samfunnsansvar er hyppigst brukt i festtaler og ikke i den daglige utøvelsen av virksomheten.

8. Hvilke utfordringer er de mest sentrale i fremtidens bekjempelse av økonomisk kriminalitet?

Vi må ha et lovverk som fungerer også i den forstand at samfunnet har ressurser til å gjennomføre etterforskning med eventuell etterfølgende rettssaker. Vi ser i dag at Økokrim i flere sammenhenger har måttet avvise saker fordi de ikke har tilstrekkelige ressurser. Samtidig må vi skape bedriftskulturer som ikke aksepterer at ulovligheter foregår, med andre ord bedrifter som tar samfunnsansvar. Bekjempelse av korrupsjon gir mer rettferdige konkurransevilkår, bidra til at flere må følge samfunnets spilleregler

9. Hvilke tiltak bør iverksettes for å sikre et bedre rettsvern rundt varslerne?

Utgangspunktet må være at vi legge til rette for en bedriftskultur der trygghet og åpenhet er en fremherskende faktor. Vi må signalisere hvor viktig er for virksomheten at kritikkverdige og ulovlige forhold ikke skal forekomme. Samtidig som det må ryddes opp på en adekvat måte dersom det skulle forekomme kritikkverdige/ulovlige forhold i en virksomhet. Det er et lederansvar å ta den som varsler om kritikkverdige forhold på alvor. Vi har erfaring for at man har lett for å stille seg kritisk til varsleren i stedet for å undersøke og rette opp i de kritikkverdige forholdene. Rådene til lederne er å ta varsleren på alvor og undersøke

APPENDIX

forholdene. Det er samtidig viktig at alle parter rettssikkerhet blir ivaretatt så lenge undersøkelsen foregår. Det er videre viktig at man utkvitterer saken overfor varsleren både dersom det virkelig foreligger kritikkverdige/ulovlige forhold og hvis det ikke foreligger. Det er viktig at vi har fått bestemmelser om varsling inn i arbeidsmiljøloven, men dette er bare et lite stykke på vei. Vi må som nevnt bl.a. sørge for en bedriftskultur der åpenheten råder. Min erfaring – utfra egen situasjon og etter samtaler med mange varslere at de savner et sted å gå – få råd og bistand – før de eventuelt varsler. Jeg har derfor tatt til orde for at det bør opprettes en varslingsenhet i offentlig regi. .

10. Hva tror du kan være årsaken til at de fleste varslere er kvinner?

Det vil alltid foreligge ulike holdninger mellom kjønnene og dette påvirker følgelig hvordan vi arbeider og tenker. Trolig føler kvinner et større ansvar for å si fra om sannheten enn det menn gjør. Det kan med dette tenkes at kvinner er mindre risikovillige, og sier raskere i fra om sannheten.

APPENDIX D

Intervju med Tor Henning Rustan Knudsen, 25.02.2009.

I oppgaven vår er det hentet en del tall og øvrig statistikk fra revisjons og rådgivningsselskapet PricewaterhouseCoopers (PwC) rapporter om økonomisk kriminalitet. Vi ønsket imidlertid videre mer informasjon om emnet, og tok kontakt med selskapet. Vi var heldige og fikk et godt intervju med advokat Tor Henning Rustan Knudsen som arbeider i granskningsenheten i PwC ved hovedkontoret i Oslo.

1. Finnes det en statistisk oversikt over økonomisk kriminalitet i Europa?

De fleste land har offisielle register, men ikke alle. Norsk statistikk er tilgjengelig hos Økokrim og lokale politidistrikt. Svakheten med de offisielle registrene er at de rapporterer anmeldte tilfeller. Det er mye økonomisk kriminalitet som skjer, som av forskjellige grunner ikke anmeldes til myndighetene. Det foreligger derfor flere private aktører, deriblant PwC, som gjennomfører statistiske undersøkelser vedrørende totaliteten av økonomisk kriminalitet. Ved utarbeidelse av PwC sin statistikk har PwC spurt virksomhetene direkte om forhold knyttet til økonomisk kriminalitet. Dette uavhengig av om virksomhetene har gått til politiet med anmeldelser eller ikke. Uansett hvem som står bak en slik statistikk, bør det bemerkes at det vil alltid bli stilt spørsmål rundt metodikk, fundamentet i bunnen, og hvor realistiske resultatene er.

- Utfra deres rapporter vil det være riktig å si at Norge er verre stilt enn resten av Vest-Europa når det kommer til økonomisk kriminalitet?

Ja, resultatene i PwC sin undersøkelse indikerer at Norge er rammet av økonomisk kriminalitet i noe større grad enn de land vi ønsker å sammenligne oss med, altså Vest Europa.

2. Hvor streng er lovgivningen for økonomisk kriminalitet i Norge sammenlignet mot Europa?

Først ønsker jeg å presisere at jeg ikke har et fullstendig svar på dette ettersom det krever inngående kunnskap innenfor de ulike lands lovgivninger. Mitt svar på spørsmålet er basert på et inntrykk/magefølelse jeg har fått gjennom mitt arbeid, ikke på analyser gjort av verken meg selv eller selskapet jeg arbeider i.

Norge har et noe strengere korrupsjonsregelverk enn det som er gjeldende i flere av de andre Vest- Europeiske landene. Den norske korrupsjonsloven ble endret i 2003. Det som er ”strengt” med norsk lovgivning er at returhandlinger ikke trenger å finne sted. Så lenge en utilbørlig fordel er gitt eller mottatt i anledning ens stilling/verv/oppdrag, kan man straffes for korrupsjon uavhengig av om det er gitt en gjenytelse for fordelene. Dette gjør at de som begår korrupsjon kan bli dømt for korrupsjon uavhengig om handlingene har ført til ”avkastning” eller ikke. For eksempel så er det ikke et vilkår at den offentlige ansatte faktisk lar seg påvirke i sin tjenestehandling etter at han har mottatt en gave/fordel fra en som er avhengig av den ansattes offentlige tjenester/vedtak. Dette gjør det lettere for norske myndigheter å straffeforfølge korrupsjon ettersom en ikke trenger å bevise om slike gjenytelser har funnet sted. Følgelig vil kanskje flere personer bli anmeldt og/eller dømt for korrupsjon i Norge sammenlignet med land som også må bevise slike gjenytelser.

På den andre siden ser vi at norsk lovverk historisk sett har tatt etter gjeldende lovgivning i Norden og Nord-Europa. EØS avtalen medfører også at Norge skal implementere EU-retten i norsk lovverk. Det gjør at vårt lovverk er ganske identisk med EU sitt reglement. Det gjør at vi stiller med en felles plattform. Kravene i EU direktivene blir generelt strengere og strengere, dette spesielt innenfor regnskapslovgivning og virksomhetsstyring. Her er EU i førersetet. Dette har medført store lovendringer i Norge de senere år som er til det bedre når det gjelder å forebygge økonomisk kriminalitet.

3. Hvor aktive er EFTA- landene når det gjelder bekjemping av økonomisk kriminalitet?

Noe konkret analyse med data innenfor dette emnet har jeg ikke, og svaret mitt beror på egen oppfatning. Først av alt, synes jeg personlig at EFTA-landene representerer en spennende samling av land hvor bekjempelse av økonomisk kriminalitet er dagsaktuelt. EFTA-landene, Norge og Island skiller seg fra Sveits og Liechtenstein når det kommer til spørsmålet om økonomisk kriminalitet.

Det kan synes som om Norge og Island har vært mer lik resten av EU når det gjelder reguleringen/lovgivningen av økonomisk kriminalitet enn hva Sveits og Liechtenstein har vært. De to sistnevnte landene har ofte blitt omtalt som såkalte skatteparadis der selskaps- og

APPENDIX

skattelovgivningen har vært lite transparent. Dette gjør disse jurisdiksjonene attraktive for internasjonale aktører som ønsker å drive med økonomisk kriminalitet. Dette ettersom andre lands myndigheter ikke får innsyn i de plasseringer og transaksjoner som finner sted i typiske skatteparadis. Det er meget vanskelig å finne ut hvem som står bak de enkelte formuer og selskaper.

For tiden tyder ting på at også Island seg noe fra Norge i lys av finanskrisen og den kollaps som har funnet sted i den islandske økonomien. Det kan synes som om elementer av økonomisk kriminalitet kan ha hatt en rolle på Island der en noe uetisk forretningskultur har fått råde der man har valgt kjappe løsninger og eventuelt ”kuttet noen svinger” underveis. At det fundament som lå til grunn for den raske veksten av den islandske økonomien kanskje har en side mot økonomisk kriminalitet synes nytt innen den tradisjonelle tankegangen om graden av økonomisk kriminalitet i de enkelte nasjoner.

Det er mange selskaper som legger morselskapet i skatteparadis, dette kan være ønske om lavere skatt for å få et bedre resultat. Dette er i utgangspunktet helt lovlig. Det vil i denne sammenheng være feil å si at alle disse selskapene driver med økonomisk kriminalitet. Dette siden plasseringer av penger i skatteparadis er en lovlig virksomhet som er attraktiv for internasjonale aktører. Skatteparadisene vil således også være et attraktivt investeringssted for legal virksomhet. Det viser seg likevel at dette systemet blir utnyttet av kriminelle, og at følgelig illegal virksomhet foregår i skatteparadisene.

Målinger av hvor mye penger som går til Økokrim per innbygger og lignende kan gi en nærmere pekepinn på i hvilken grad bekjempelsen av økonomisk kriminalitet blir prioritert i de enkelte land.

4. Kan høye skattesatser og et komplisert skattesystem føre til at flere prøver seg på skatteunndragelse?

Høye skattesatser kan bidra til at flere prøver å unngå skatter og avgifter enn om skatten var lavere, dette siden flere lar seg friste i et ønske om profitt. Et komplisert skattesystem tror jeg ikke har noen betydning ettersom de som ønsker å rettstridig omgå skattereglene de vil normalt ha nødvendig kunnskap om regelen for å klare dette. Riktignok skal det sies at også uaktsomme handlinger vil kunne være straffbare i tillegg til de forsettelige når det gjelder skatteunndragelse. Rettsvillfarelse fritar som kjent ikke.

5. Hvilke tiltak har de forskjellige landene satt inn for å bekjempe økonomisk kriminalitet?

Den største utviklingen har skjedd i form av reguleringer. På bakgrunn av Enron-konkursen i USA i 2000- 2001 kom Sarbanes Oxley Act i 2002 (SOX- regelverket). Dette regelverket stilte høyere krav til regnskapsdokumentasjon og intern kontroll. Som en følge av innstramningen av regelverket i USA, og egne selskapsskandaler i EU, kom EU etter hvert med flere nye direktiver i 2003- 2004 som til en viss grad kan sammenlignes med det amerikanske SOX- regelverket. Hovedhensikten er i hvert fall lik, nemlig å forebygge økonomisk kriminalitet som disse skandalene var eksempler på. Norge fulgte også disse direktivene. Etter blant annet Finance Credit skandalen skrev Økokrim et brev til regjeringen hvor de krevde lovendringer for å unngå slike problemer i fremtiden. Nå pågår det lovforarbeid som skal forbedre hvitvaskingsloven i Norge, denne loven forventes å tre i kraft 15. april 2009. (Odelstingsproposisjon nr 3 2008/2009). (NOU 16: 2008)

Andre tiltak kan være at det er kommet flere og flere overvåkningsorganer som fører tilsyn med norsk næringsliv. Dette sett i sammenheng med strengere reguleringer har ført til en økning i anmeldelser av økonomisk mislighold.

6. Har du noen tanker om hvorfor Norge har høyere økonomisk kriminalitet enn snittet i Vest- Europa?

Dette blir mest synsing fra min side og er ikke basert på PwC sitt syn eller dokumenterte fakta. Har tidligere vært inne på at korrupsjonslovgivningen er strengere, noe som sannsynligvis vil føre til flere domfellelser for korrupsjon. Dette vil likevel ikke utgjøre mer enn nyansforskjeller, siden korrupsjon bare er en av formene for økonomisk kriminalitet.

En trend i Norge er at økonomisk kriminalitet aksepteres ikke av opinionen, og det skal lite til for at hendelser som muligens har en side mot økonomisk kriminalitet havner i media.

7. Har forretningskulturen i landene innvirkning på den økonomiske kriminaliteten? I så fall har du noen eksempler på noe som skiller seg ut i hvert enkelt land?

Forretningskulturen har innvirkning på forekomsten av økonomisk kriminalitet. Holdninger spiller også en sentral rolle. Tidligere antok vi i Norge at økonomisk kriminalitet først og

APPENDIX

fremst skjedde i det sørlige Europa og i den tredje verden. Dette har kanskje resultert i noe naivitet i den norske forretningskulturen med holdninger som f.eks ”det angår ikke oss” har vært vanlige og problemene som økonomisk kriminalitet medfører kan da kanskje ikke ha blitt tatt like alvorlig. Likevel vedtok Norge en streng lov mot korrupsjon i 2003 som tidligere nevnt, der ”føre-var” prinsippet ble vektlagt tross manglende dokumentasjon på at korrupsjon var noe stort problem i Norge. Naiviteten kom til syne i forarbeidene til denne loven hvor det blant annet stod at korrupsjon ikke var så aktuelt i Norge, siden forekomsten var relativt lav, men lovgiver vedtok likevel en streng lov for å ta høyde for problemet i fremtiden. Dette har absolutt vært et godt lovvedtak.

Det viser seg at naivitet rundt spørsmålet gjør det lettere for kriminelle å begå økonomiske lovbrudd, siden interne kontroller som skal motvirke og avdekke økonomisk kriminalitet ikke blir implementert i bedriftene. Desto lavere risiko for å bli tatt til høyere er risikoen for at noen begår økonomisk kriminalitet. Naiviteten fører samt til at få kritiske spørsmål blir stilt til aktører i forretningssammenheng og at tilliten kan bli for høy i mange tilfeller.

8. Hvorfor er det forskjell på type økonomisk kriminalitet fra ett land til et annet?

Dette har jeg ingen inngående kunnskap om, svaret blir med dette sett fra hva jeg tror. Det er at økonomisk kriminalitet kan sees på som mulighetens marked. Mulighetene vil variere fra land til land og kriminaliteten vil variere deretter.

APPENDIX E**Intervju med Ellen Kittelsbye, 03.03.2009.**

En sentral kilde i vår oppgave ble å innhente informasjon fra Økokrim. Økokrim er den sentrale enheten i Norge for etterforskning og påtale av økonomisk kriminalitet og miljøkriminalitet. Samarbeid med både nasjonale og internasjonale myndigheter er sentralt i bekjempelsen av økonomisk kriminalitet for Økokrim. Med de faktaene som utgangspunkt, bestemte vi oss for å kontakte Økokrim. Gjennom en publisert trendrapport om økonomisk kriminalitet utgitt av Økokrim, fant vi mer informasjon knyttet til vår problemstilling og videre dukket nye spørsmål vi ønsket besvar på opp. Vi kontaktet Ellen Kittelsbye, som arbeider som analytiker på Økokrim og som har hatt ansvar for utarbeidelsen av Trendrapporten. Hun har tidligere jobbet som analytiker også for Kripos og Politidirektoratet. Av utdanning er hun sosiolog og har nå arbeidet 12 år i politiet.

1. Hva mener du påvirker den økonomiske kriminaliteten i dagens samfunn?

Den økonomiske kriminaliteten påvirkes av en rekke faktorer som spiller sammen i det store hele, som en sum av dagens samfunn og omgivelser. Norge kan på mange måter sees på som en honningkrukke, blant annet grunnet et ryddig demokrati, et godt utviklet velferdssystem, stor materiell rikdom, godt personvern og fokus på rettsikkerhet. Økonomisk kriminalitet gir ofte få synlige utfordringer... for å si det sånn... ”det ligger sjelden noen igjen på gaten og blør etter at økonomisk kriminalitet er begått”, og derfor blir kriminalitetsformen ofte ikke sett på som så alvorlig av folk flest. Konsekvensene av økonomisk kriminalitet, som i stor grad utgjør trusler mot grunnleggende samfunnsstrukturer - som demokrati, velferdssystem og velfungerende markeds mekanismer (tilbud og etterspørsel), blir ofte ikke så synlig og dermed heller ikke så forståelig.

2. Tror du det er store forskjeller på holdninger med tanke på hva som aksepteres og hva som ikke aksepteres, sett i forhold til andre land i Vest-Europa?

Dette svaret baseres på egne synspunkt, uten at jeg har noen konkret kunnskap, så tror jeg at det er noen kulturelle forskjeller for hva som er sosial akseptert og ikke, følgelig vil det også finnes variasjoner i holdninger. Tas Norge som eksempel ser man at det har vært sosialt akseptert med å betale dagmammaer svart, men det sees på som en stygg handling å stjele. Økonomisk kriminalitet har ei heller noe synlig offer, slik som er tilfelle for den tradisjonelle

kriminaliteten. Utøvelsen av økonomisk kriminalitet skjer ofte ved at eksperter innen ulike områder utnytter smutthull i regelverkene og således tøyser grenser til ulempe for samfunnet og fellesskapet, men til fordel for egen fortjeneste. Holdninger til penger og uanstendig egenfortjeneste varierer nok noe fra land til land, men jeg har inntrykk av at mange har mindre fokus på samfunnsansvar nå enn tidligere.

3. Tror du selskaper utnytter til egen fordel, kulturen i andre land eller områder for å begå økonomisk kriminalitet?

Ja jeg tror en del selskaper utnytter andre lands lempeligere regulering for å oppnå egen fordel. Ønsket om høy egen fortjeneste blir viktig, og samfunnsansvaret skyves med dette til side.

4. Hvordan unngå liberalisering av kulturelle normer, når vi ser i forhold til hva som aksepteres og hva som ikke aksepteres? Hvilke tiltak er med på å hemme slik liberalisering?

Skal en forebygge denne type liberalisering av normer, vil det først og fremst være viktig å synliggjøre hvilke konsekvensene av økonomisk kriminalitet, og derigjennom drive holdningsskapende arbeid. I tillegg må kontrollapparatet (politiet, skatteetaten, Kredittilsynet, NAV m.fl.) aktivt bekjempe dem som utøver økonomisk kriminalitet – både for å sikre individualprevensjon og ikke minst allmennprevensjon. Det er behov for en tydeligere offentlig etikk og normdiskusjon, men det er da også i noen gradet tema i mediene for tiden som en følge av finanskrisen.

5. Hvis vi sammenligner Norge opp mot Vest-Europa, hva tror du forskjellene i utbredelsen av økonomisk kriminalitet kan skyldes?

Ulike lovgivning gjør det vanskelig å sammenlikne. Trolig er Norge nokså likt resten. Men for eksempel fokuset på korrupsjon er noe sterkere her til lands enn i en del andre europeiske land, siden dette har fått stor oppmerksomhet både gjennom media og fra en del samfunnsaktører de siste årene.

6. Teknologi og Internett fremmer økonomisk kriminalitet, sier du i trendrapporten ”gir samfunnsutviklingen mer økonomisk kriminalitet?”. Hvilke typer kriminalitet tenker du på da?

Dagens og fremtidens bruk av teknologi og internett er med å gi ”anonymitet”. Dette er med på å vanskeliggjøre både etterforskningen og pågripelsen av kriminelle aktører.

Globaliseringen og de åpne markedene i EU, er med å redusere de enkelte lands kontrollområder Dette fører til at både mennesker og varer – også de som driver med kriminalitet og illegale varer – kan flyte friere mellom landene. Dette gjør det selvfølgelig vanskeligere å bekjempe kriminaliteten – både pga språk, ulik lovgivning og større geografiske avstander.

APPENDIX F**Intervju med Anders Berg Olsen, 27.02.2009.**

Vi har i bacheloroppgaven vår hentet aktuelle teorier på hva økonomisk kriminalitet er, hvilke utfordringer dette medfører og hva som kan gjøres for å bekjempe dette i fremtiden ved å se nærmere i boken ”økonomisk kriminalitet, avdekking, gransking og forebygging”. Den er skrevet av Anders Berg Olsen som er utdannet både økonom og jurist, og er i dag foreleser ved Trondheim Økonomiske Høyskole. Noen spørsmål ble likevel stående uavklarte og derfor valgte vi å ta kontakt med han, det gjorde at vi fikk svar på noe av det vi lurte på.

1. Har lover å regler i Norge noen svakheter som gir grobunn for økonomisk kriminalitet?

Tvert i mot, straffeloven straffer de som begår økonomisk kriminalitet. Det er også krav til lover og regler som følges opp i bedrifter. Hvis vi sammenligner Norge opp mot Vest-Europa ser vi at det er små forskjeller i regelverk. Lovverkene ligner mye på hverandre. Dersom en utlending kommer til Norge og utøver økonomisk kriminalitet gjør lovene det mulig for oss og stille vedkommende for norsk rett. Jeg vil si at vi har en lovgivning som strekker seg langt. I Norge fanger vi opp alle former for økonomisk kriminalitet, uten noen hull i lovgivningen. Vi har en strengere og videre lovgivning enn andre land i Europa.

2. Hva kan være bakgrunnen til at Norge kommer svakere ut av PWC-rapporten enn øvrige vesteuropeiske land når det kommer til økonomisk kriminalitet?

Jeg mener at denne typen undersøkelser er vanskelige, og at forskjellen i tillegg ikke er så kjempestor, derfor mener jeg at vi skal være kritiske til undersøkelsen. Resultatet kan kanskje ikke generaliseres. Det kan stilles spørsmål til nøyaktigheten i slike undersøkelser. Dette siden det er viktig at det tas hensyn til troverdigheten i de resultatene som kommer frem. Jeg vil ikke sitere at Norge er verken verre eller bedre enn andre land. Det at andre land har regler som gjør det mulig å skjule kriminalitet bedre enn i Norge skal man ikke se bort ifra at er relevant.

3. Hva kan være grunnen til at korrupsjonsregistrerte tilfeller er høyere i Norge?

Av de rapporterte tilfellene var andelen som gikk på korrupsjon høyere i Norge. Muligheter her er:

APPENDIX

- Vi er blitt flinkere til avsløre økonomisk kriminalitet, dermed blir flere saker løst.
- Vi fikk i 2003 en lov som er til hjelp å fange opp slik kriminalitet.
- Videre korrupsjonsbegrep enn mange andre land, det kan virke inn.

Det finnes en del usikkerhetselementer på dette området. Statistikk og undersøkelser kan fremstå feil, siden aktørene som er med på å begå denne type kriminalitet er bevisste på å skjule sine handlinger. Nøyaktighet blir en utsatt faktor.

4. Hvilke holdninger synes du er fremtreende i Norge når det kommer til økonomisk kriminalitet?

Holdningene i Norge, gir et bilde av at alvorlig økonomisk kriminalitet er uakseptabelt. Det fremstilles mer og mer som avskyelig i media og er ikke sosialt akseptabelt. Derimot viser det seg at de fleste godtar litt juks, skatteunndragelse og så videre, når det kommer til privat personer.

I en undersøkelse gjort av skatteetaten i 2006 var det nesten halvparten av den norske befolkning som svarte at de kjente noen som hadde kjøpt svart arbeid, mens bare 13 % innrømte å ha kjøpt svart arbeid. Dette var merkelige svar, det virket motstridende. Dette var jo helt ulogisk, jeg regner med at sannheten ligger et sted i mellom dette.

Undersøkelser viser at finansnæringen har vært stabile, men derimot er det gjort en undersøkelse av et forsikringsselskap nå nylig, den viser at en svært stor andel unge synes det er greit å snylte på sitt forsikringsselskap, ved å hevde ting ble ødelagt og mistet osv. Dette synes jeg er svært bekymringsverdig.

5. Hvordan mener du holdningene til økonomisk kriminalitet er i norsk forretningskultur?

Norsk forretningskultur er i stor grad ryddig og viser orden. Det kan være innen visse bransjer det er litt rot. Restaurant og byggebransjer er utsatt når det kommer til økonomisk kriminalitet, der finnes det en del aksept, men ikke mye ellers. I utgangspunktet mener jeg at generelt er holdningene gode.

6. Tror du kulturforskjeller land i mellom er med å påvirke utbredelsen av økonomisk kriminalitet?

Jeg tror det er lite kulturforskjeller i Europa, når det kommer til økonomisk kriminalitet.

Norges særtrekk kan være at vi har stor grad av åpenhet, demokratisk stil som jeg mener er en kilde til forebygging av denne typen kriminalitet.

Det finnes alltid at enkeltpersoner som lar seg friste til å begå økonomisk kriminalitet. De fristelsene forekommer nok i alle land og motivet er det samme uansett hvilket land man befinner seg i. Det er også den samme psykologiske tankegangen bak. Her er det viktig å påpeke at hvis man jobber innenfor en kultur der det er liten sjanse for å bli tatt, kan det hende at økonomisk kriminalitet eskalerer.

7. Hvilken innvirkning mener du bedriftskulturen har på økonomisk kriminalitet?

Jeg mener bedriftskulturen varierer fra bransje til bransje og hvordan organisasjoner fungerer. Desto større grad man mottar ansvar når det kommer til fullmakter, rår over store verdier og får ansvar for mange transaksjoner, desto mer utsatt er man for å bli fristet til å begå økonomisk kriminalitet.

8. Du mener Norge har stor åpenhet i bedriftskulturen. Kan det hende at norske bedrifter svarer mer ærlig når PWC i sin undersøkelse spør om økonomisk kriminalitet, enn bedrifter i andre land ville gjort? Kan det være en mulig feilkilde?

Jeg har ingen formening om feilkilder når det kommer til undersøkelser, på grunnlag av at denne typen kriminalitet skjules. Selv om det ikke er umulig at dette er tilfelle.

9. Hvordan sees varsleren på i tilfeller når det gjelder økonomisk kriminalitet?

Undersøkelser viser at det ikke er uvanlig at varsleren blir sett på som et problem. Her finnes det mange artikler ute på nettet, som kan søkes opp. Det er forbudt i Norge å gjøre tilbake på varsleren, arbeidsmiljøloven paragraf 2.4.

De som varsler kan også bli sett på som modig, tøff og det de gjør er godt for samfunnet. Varsleren i Enron saken i USA, Sharon Watkins, sendte et brev og meldte om noe som ikke var holdbart. Hun ble kåret til årets person av Time Magasine, og ble sett på som en helt.

10. Tar Norge og norske bedriftsledere økonomisk kriminalitet på alvor?

Jeg mener det er et stort problem at Økokrim har knapphet på ressurser, og slik har det vært lenge. De trenger ressurser for å bringe saker de får tips om til rettsapparatet. Dette er med på

å bidra til fristelser, dermed økes muligheten for å ikke bli tatt og følgelig blir det trolig en økning i andel kriminelle. I de siste åtte årene står vi høyt på bevissthetskalaen ifølge ledere og revisorer står bekjempelse av økonomisk kriminalitet høyt på agendaen. I forhold til de tidligere år (hvis vi går 15 år tilbake i tid). Vi blir flinkere internt i bedrifter til å prate nedover, tilpasse ansvarsområder og gi ansvar til flere.

11. Er det mulig at bedrifter skjuler økonomisk kriminalitet, for å unngå renomeskader?

I offentlig sektor har det blitt stilt høyere krav, større åpenhet. I privat sektor er det ikke et så stort preg av åpenhet, derfor kan det være tilfelle at disse prøver å ordne opp i det skjulte slik at ikke deres rykte skal bli svekket.

12. Hva synes du om injurielovgivningen i Norge?

Jeg har vanskelig for å se at det forekommer beskyldninger angående korrupsjon som ikke kan bevises. Det er vel normalt at varsleren er helt sikker på at bedriften har begått en slik alvorlig ulovlig handling. Dersom det ikke hadde vært en slik lov hadde enhver konkurrent kunne slengt med leppen og beskyldt enhver bedrift for å begå økonomisk kriminalitet med hensikt å skade hverandres rykte. Slikt falsk og negativ omtale skal unngås.

APPENDIX G**Intervjureferat med Erling Grimstad 17. mars 2009.**

Vi prøver å finne forhold i norsk lovgiving og forretningskultur som kan forklare den økonomiske kriminaliteten i landet. Da er vi ute etter å komme i kontakt med personer med inngående kjennskap til norsk lov, som har sitt spesialfelt på strafferett, nærmere bestemt økonomisk kriminalitet. I denne forbindelse har vi intervjuet Erling Grimstad som er en av grunnleggerne av advokatfirmaet G- Partner som blant annet har et sterkt fokus på økonomisk kriminalitet. Erling Grimstad er utdannet politi, jurist og har MBA i organisasjonspsykologi, styrearbeid og prosjektledelse fra BI i Oslo. Han har i 25 år jobbet med bekjempelse av økonomisk kriminalitet som blant annet assisterende Økokrimsjef, førstestatsadvokat, advokat, politietterforsker og rådgiver. Han har også arbeidet i FN.

1. Vi har fått vite at Norge har en strengere korrupsjonslov enn en del andre land, har du noen eksempler på saker der man er blitt dømt for korrupsjon i Norge, og der man sannsynligvis ikke ville blitt dømt i andre land?

Situasjonen i forhold til lovgivningen er at det er flere konvensjoner som regulerer hva som er korrupsjon og krav i de forskjellige nasjonalstatene, der den mest kjente er FNs antikorrupsjonskonvensjon. Den er signert av over 120 land i verden, og er ratifisert av litt under 120 land. Den er på vei til å bli en konvensjon akseptert av de aller fleste stater. Det vil da vil gi et regelsett basert på fair play når det gjelder dette med samhandling, påvirkning og korrupsjonsspørsmål verden over. Norsk lovgivning har sitt utspring i Europarådets arbeid, OECD konvensjonen og en bestemt konvensjon på strafferettens område innenfor korrupsjon. Norge har valgt å bruke et alternativ i den nasjonale lovgivning, som er blant det strengeste når det gjelder korrupsjonslovgivning. I Straffeloven paragraf 276 a, b og c strammet Norge opp lovgivningen i 2003, som gjør at den også rammer korrupsjon mellom næringsdrivende. Norge har fulgt konvensjonen som er foranledningen til denne endringen i straffeloven som trådte i kraft 4 juli 2003. Norge har altså tatt skrittet helt ut og gjort det ulovlig å begå korrupsjon næringsdrivende i mellom, og ikke bare næringsdrivende mot offentlig sektor. I de enkelte staters lovgivning er det ikke noen forskjell når det kommer til gjenytelse. Det er det samme kravet etter konvensjonsteksten, så det er nok ikke noen forskjell i forhold til andre land, dette går klart frem av lovteksten. Norge er nok bare kommet lenger i domstolsprøvelsen enn andre land. En sak gikk helt til høyesterett der det gikk på fordel i

form av flatskjerm som ble gitt i et butikkforhold, dette får man frem i høyesterettsstraffesaker på lovdata, hvis man søker der eller å søke på loven paragraf 276. Denne ekstra styrkelsen i norsk lov gjør at det er muligheter for at flere kan bli tatt i Norge enn i andre land.

2. Kan man si at det er for lett å hevde uforstand i Norge hvis man har begått en straffbar handling? Mener du injurielovgivningen i Norge kan fungere som en beskyttelse for de korruperte?

Kan ikke si at jeg kjenner meg igjen i at injurier stanser informasjon om korrupsjon. Det er heller andre ting som kan stoppe informasjonen, for eksempel frykt for gjengjeldelse som varsler, og alt det ubehaget og problemene en varsler må gjennomgå, gjør at flere potensielle varslere reserverer seg. De er redd for erstatningskrav mot seg selv og å bli utelatt fra arbeidslivet og mister muligheten for nye jobber i fremtiden. Har aldri hørt noen varslere som har fryktet injurier i forhold til varsling, og jeg har pratet med en del varslere.

3. Er samarbeidet mellom land med hensyn på økonomisk kriminalitet over landegrensene vanskelig? Gjør forskjeller i lovverk domfellelser problematisk? Har du eventuelt noen eksempler på slike saker?

Jeg tror at problemet er at norsk politi etterforsker svært lite økonomisk kriminalitet på grunn av manglende ressurser. Oslo politidistrikt har henlagt ca 60 prosent av alle anmeldte straffesaker som går på økonomisk kriminalitet. De henlegger også en rekke saker på grunn av bevisets stilling, da kommer svært få saker frem for rettsapparatet, dette sier politiet kommer av manglende ressurser. Det er da enkelt for politiet å velge bort saker som krever internasjonalt samarbeid, siden dette arbeidet er tidkrevende og vanskelig. Hvis man i en økonomisk straffesak skal innhente beviser i utlandet må man sende en rettsanmodning. Før man gjør det må man sjekke om Norge har avtaler med de aktuelle landene. De forskjellige land har forskjellige avtaler med Norge. Sveits svarer for eksempel ikke på det samme som Sverige svarer på når det for eksempel dreier seg om kontoinnsyn. I Norge sendes det svært sjelden rettsanmodninger, det sendes stort sett bare rettsanmodninger fremmet av Økokrim. Dette er et så stort problem at det allerede stopper opp før man begynner å lage rettsanmodning, så man legger saken til side eller avgjør saken uten at man prøver å hente bevis utenfor Norge. Det er flere saker der det faktisk tar ett år fra man sender rettsanmodningen til man får svar. Dette er tidkrevende og krever penger, blant annet siden motparten som man skal hente bevis fra stiller med egne advokater og prøver å hindre oss i å hente informasjon. Man kan

dermed slippe lett unna dersom man som utenlandsk aktør begår økonomisk kriminalitet i Norge.

4. Er det ellers noen styrker eller svakheter i norsk lovgivning som kan ha innvirkning på den økonomiske kriminaliteten?

Lovbestemmelsene synes jeg har blitt veldig gode når det gjelder økonomisk kriminalitet. I forhold til andre land i verden har vi en god lovgivning. Med dette mener jeg at bevisstemaene er greie, og avklarte. Problemet er at det enda er altfor lett å skjule økonomisk kriminalitet her i landet. Spesielt det offentlige har en tendens til å feie saker med mistanke om økonomisk kriminalitet under teppet. Dette er en uheldig utvikling, og det er vanskelig å forstå hvorfor det er sånn. Jeg tror reglene i statens personalhåndbok er med på å skape dette grunnlaget. Det er nemlig noen retningslinjer for behandling av mistanke om økonomisk kriminalitet i statens personalhåndbok punkt 10- 19. Der står det at man kan forhandle seg frem til en minnelig avtale om betalingsordning som gjør at man likevel ikke anmelder et egentlig straffbart forhold, dette står i punkt 6. Den mistenkte kan der gjøre opp for seg økonomisk. Dette kan gjøre at man kan slippe unna med korrupsjon med bare å betale for en flybillett hvis man for eksempel har vært med på en sponset golfturné til Spania med en leverandør. Dette gir muligens store samfunnsøkonomiske tap. Gjerningsmannen slipper unna uten anmeldelse og etterforskning. Det kan gjøre at omfattende økonomisk kriminalitet ikke blir avslørt og muligens store korrupsjonssaker forblir uopplagt. Jeg har fått inntrykk av at ledere i staten ikke tror at økonomisk kriminalitet skjer hos dem, eller av andre grunner ikke prioriterer dette. Det gjør at de står dårligere rustet til utfordringene økonomisk kriminalitet medfører enn private næringslivsledere. Det er fortsatt for lett å skjule økonomisk kriminalitet, for det meste i kommunal og annen offentlig virksomhet. Det mangler noen mekanismer som får opp til overflaten klare mistanker om økonomiske lovbrudd. Den mest vanlige forklaringen jeg har hørt er at politiet henlegger saken uansett, så det er ikke noen vits å rapportere disse hendelsene til politiet. Det er blitt mer og mer allment kjent at politiet ikke har nok ressurser til å ta seg av disse sakene. Selv skatte og avgiftsmyndighetene lar være å rapportere klare brudd på skatte og avgiftslovgivningen.

Man kan også si at Norge er svært flink til å ratifisere konvensjoner med hensyn på økonomisk kriminalitet, vi er flinke til å følge konvensjonene og forbedre lovene. Vi adopterer reglene raskere enn mange andre land.

5. I følge Kari Breirem er Norge et land med tette nettverk og relasjoner i forretningslivet, kan dette være et problem med hensyn på økonomisk kriminalitet?

Ja. Norge er en god del større enn Island, og det som er blitt avslørt på Island, er stykkevis fordelt, og vi har ikke full oversikt over enda. Jeg mener noen av disse mekanismene også virker her i Norge. Norge er fortsatt et lite land der folk kjenner hverandre godt enten gjennom venners venner, familieforhold eller fra studietiden. Det sier seg selv at relasjoner er tette og man vil ikke hverandre vondt, dette påvirker vår atferd mot hverandre, som kan forhindre oppmerksomhet rundt økonomisk kriminalitet. Å få frem saker i dagens lys blir vanskelig hvis man kjenner noen som har gjort dette. Da blir det lettere å holde dette skjult, og saken blir ikke gått videre med. Man holder dette innenfor de indre sirkler og unngår så godt man kan at disse sakene skal komme opp i media.

6. Er norske bedrifter nøye med interne kontroller for å forebygge og avdekke økonomisk kriminalitet eller har de en naiv holdning der de ikke tror økonomisk kriminalitet forekommer i deres virksomhet?

Det er etter min oppfatning en naiv holdning, men det har blitt bedre de siste 4- 5 årene. Flere bedrifter tar dette på alvor siden de ser at det har med tap direkte på selskapet å gjøre, det medfører høyere sykefravær. De skjønner at dette må de ta på alvor for å bygge opp en god tillit til sine interessenter og samarbeidspartnere. En del avsløringer i forhold til blant annet korrupsjon de siste årene har fått bedrifter til å våkne. Vi har også fått nye regler når det gjelder erstatning og avvisning ved offentlige anskaffelser som bidrar til å sette fokus på dette siden man får dårligere økonomisk resultat dersom man begår økonomisk kriminalitet. Men det er enda en lang vei å gå. Internasjonale undersøkelser som jeg tror på viser at alle bedrifter taper ca 2-6 % på resultatet som følge av økonomisk kriminalitet.

7. Er det ellers noen styrker eller svakheter i norsk forretningskultur som du mener kan ha innvirkning på den økonomiske kriminaliteten?

Det er et veldig generelt spørsmål, men jeg har jobbet med en del saker hvor det har gått galt og der lederne har sviktet og bedriften har brukt ufine midler for å oppnå vinning. Jeg har hørt en del historier om at utenlandske aktører ikke har noen spesiell tillit til norsk næringsvirksomhet. Hvis dere ser på Transparency International sin indeks over de minst og mest korrupte landene i verden var vi på 8. plass for 2 år siden, nå har vi falt ned til 18. plass, der nr 1 er det minst korrupte landet i verden. Det er helt klart at utviklingen i Norge går i feil retning i forhold til å måle korrupsjonsrisikoen i enkelte land. Jeg tror også at, siden vi er så

tungt inne i olje og gasssektoren, som er en høyrisikobrandsje når det gjelder korrupsjon er med på å gi oss et image når det gjelder korrupsjon som er høyest blant de nordiske land.

8. Hvordan føler du holdningsarbeidet når det gjelder økonomisk kriminalitet har utviklet seg de siste årene?

Jeg tror det er en positiv utvikling på grunn av mer mediadekning i slike saker. Folk får vite hva som egentlig skjer. Det har skapt frykt i en del bedrifter for at økonomisk kriminalitet kan skje hos dem. De har dermed satt i gang arbeid for å demme opp for det, det har bidratt til holdningsskapende arbeid. Statoil- Hydro er et godt eksempel på dette, og de krever også av leverandørene sine at de følger samme regler.

9. Hvilke tiltak blir viktige i tiden fremover i kampen mot økonomisk kriminalitet?

Jeg tror kampen mot skatteparadisene blir viktig. Disse gjør at man kan plassere penger i kontoer i skatteparadis, og på denne måten skjule midler. Etter hvert som disse paradisene nå faller, og disse kontoene blir synlige vil man kunne avsløre enda mer økonomisk kriminalitet. Da tetter man igjen åpenbare hull som igjen skal forhindre spesielt korrupsjon. Tiltak for å forhindre hvitvasking vil også bli viktige. Å ta fra skurkene pengene. Jeg tror at korrupsjonssaker i fremtiden i større grad vil komme opp som sivile søksmål og ikke straffesaker. Det å ta fra gjerningsmannen vinningen og måtte betale erstatning til fornærmede vil være mer virkningsfullt enn straffesaksarbeidet som ofte ender med henleggelse, og som innebærer liten risiko for å bli tatt.

10. Hvordan blir varslere sett på i Norge?

Her er det i ferd med å skje en dramatisk endring. Jeg kjenner varslere som har lidd overlast og blitt offer for gjengjeldelse og represalier. Nå er det flere som føler at varsling er lojalt, de kan også varsle anonymt. De blir i tillegg beskyttet på en helt annen måte, blant annet gjennom endringen i arbeidsmiljøloven som beskytter varslere mot gjengjeldelser og verner varslere bedre ovenfor rettsapparatet. Folk har også skjont at det er lojalt å varsle siden det å varsle kan redde bedriften fra konkurs eller avvikling i fremtiden som følge av feil som er begått.

11. Tror du Norge har mer økonomisk kriminalitet enn andre vest- europeiske land?

Det mener jeg absolutt ikke. Jeg tror for eksempel det er mer økonomisk kriminalitet i Sverige og Danmark enn i Norge. Vi har startet denne jobben med å få disse sakene frem i lyset bedre enn våre naboland. Vi har vært bedre til å få saker pådømt og tatt tak i disse sakene gjennom media enn både svenskene og danskene. Jeg tror de skal gjennom mange stygge saker og avsløringer før de er kommet dit vi er. Jeg mener at grunnen til at Norge ligger høyere på økonomisk kriminalitet i henhold til PWC sin rapport skyldes at Norge har satt økonomisk kriminalitet på dagsorden og rettet mer oppmerksomhet mot problemet. Dette er en helt klar tendens man kan trekke fra denne rapporten, Norge er ikke verre når det kommer til økonomisk kriminalitet, vi har bare et sterkere fokus på det her i Norge, noe som er positivt.

APPENDIX H**Intervjureferat Carl August Fleischer 17.03.2009**

Når vi er ute etter å finne forhold i norsk lovgivning som kan ha innvirkning på økonomisk kriminalitet er det nødvendig å innhente informasjon om både lover og rettspraksis i dag, men også hvordan ting fungerte for noen år tilbake, siden det kan ha innvirkninger på tolkninger i dag. For å hjelpe oss med det kontaktet vi Carl August Fleischer som var svært hjelpsom og godtok et telefonintervju. Carl August Fleischer er norsk jurist og dr. juris, og professor i offentlig rett ved Universitetet i Oslo. Han har i tillegg jobbet med utredningsarbeid for flere offentlige organer, og har fungert som juridisk rådgiver for Utenriksdepartementet. Han har i mange år vært en sentral skikkelse i det rettsvitenskapelige miljø. Hans synspunkter har hatt stor gjennomslagskraft på mange forskjellige rettsområder, og har skrevet flere bøker og artikler der han tar et oppgjør med gjeldende teori innenfor flere rettsområder. Den mest sentrale boken han har skrevet i tilknytning til vårt tema er *Korrupsjonskultur, kameraderi og tillitssvikt fra 2006*, som vi har brukt som kilde i oppgaven.

1. I boken din *Korrupsjonskultur, kameraderi og tillitssvikt i Norge* nevner du at injurielovgivningen i Norge beskytter de korruperte, er det noen andre svakheter i norsk lov som skaper grobunn for økonomisk kriminalitet?

I forbindelse med spørsmål 1. Den artikkelen som skulle stå i festskriftet *Jakhelln* er nå offentliggjort. Festskriftet heter *Arbeid og rett*, Helga Aune med flere har redigert, og står da som forfattere. Min artikkel om korrupsjon, korrupsjonsrisiko og varsling står på side 219-234. De svakheter jeg behandler inngående i denne artikkelen utenom injurielovgivningen er at man i norsk rettspraksis, trolig ved en misforståelse av loven, opererte med en så snever forståelse av korrupsjon at man ikke engang visste hva korrupsjon var. Man trodde ikke man kunne bruke ordet korrupsjon uten at det var bevis for at den som hadde mottatt en bestikkelse hadde gjort noe til gjengjeld. Det fremgår i den dommen jeg kritiserer Høyesterett for nemlig *OBOS- Hegnar saken*, fra 1979, 1606. Høyesterett dømte Hegnar for injurier, fordi han hadde beskyldt ansatte i OBOS for korrupsjon når de mottok ytelser fra folk som ønsket å selge kjøkkenet til OBOS, siden det ikke kunne bevises at de hadde kjøpt mer kjøkken enn de ville kjøpt uansett. Altså den korruperte kunne fri seg med at det ikke er bevist at han hadde gjort noe til gjengjeld, bare mottatt bestikkelsen. Jeg trekker en parallell mellom Høyesterett i 1979 og Advokatforeningens daværende hovedstyre i *BA-HR- saken*, hvor da begge valgte å gå løs på

APPENDIX

varslere uten å bry seg om hva korrupsjon egentlig var. Det er i ettertid nærmere bestemt i 2003 at korrupsjonslovgivningen med nye bestemmelser i straffeloven 276, a-c har blitt forbedret. Det er da ikke på norsk initiativ denne loven er forbedret, men hvis man ser på forarbeidene til lovarbeidene er det fordi Norge skal slutte seg til internasjonale konvensjoner at denne loven er blitt rettet opp. Det er denne svakheten i norsk lovgivning som har skapt grobunn for, økonomisk kriminalitet i massevis av år, godt illustrert i denne OBOS- Hegnar dommen. Feilen fra 1979, en helt utrolig feil fra Høyesterett. Som jeg skriver om i en av mine artikler om injurielovgivning fra Lov og rett i 1986, som handler om strafferettsteorien mistak osv, da nevner jeg denne dommen av 1979. Jeg nevner også denne dommen i min artikkel om lov og rett fra 1997 som heter undergraving av rettssikkerheten i Norge - strafferett og prosess. Jeg mener her at Høyesterett var så juridisk uforstående at de ikke engang forsto det tidligere forfattere hadde forstått om straffeloven. Kjerschow presiserer, at begrepet bestikkelser omfatter også den som mottar en bestikkelse selv om han ikke har gjort noe til gjengjeld. Feilen til høyesterett i 1979 gjorde at færre turte å varsle om korrupsjon siden man risikerte å bli dømt for injurier dersom man ikke hadde en koffert med beviser også gjenytelse. Jeg gjentar og mener at dette har skapt grobunn for økonomisk kriminalitet og annen kriminalitet. Vil gjerne gi dere en litteraturopplysning. En statsviter har skrevet en veldig bra masteravhandling, den kom i 2008, han heter Kristoffer Bjørklund, den handler om Caltex- saken, og dens betydning for norsk oljepolitikk.

Når det gjelder BA-HR saken har jeg skrevet mye om det i festskriften til Jakhelln. Det er jo helt utrolig, og noe fundamentalt galt ikke bare med lovgivningen også holdningene når man godtar slike holdninger som i BA- HR saken. At man setter i gang med en aksjon mot advokat Thor-Erik Johansen, fordi man påberopte taushetsplikt i favør av BA-HR. Ved første øyekast, går det frem at en tidligere statsråd hadde mottatt 1.5 mill som suksesshonorar for noen ukers arbeid, og at man i tillegg aktivt i BA- HR gikk inn for å skjule betalingsstrømmen fra Røkke til Tønne. Det er uholdbart at man da ikke skulle få lov til å underrette Økokrim om dette, og da går til aksjon mot Thor-Erik Johansen for at han hadde gjort det. For å skjule pengestrømmen skulle advokat Øyvind Eriksen ha sendt en regning til Kjell Inge Røkke der han hadde jobbet 50 timer et døgn, og skulle ha timebetaling for dette. De som ble rammet her av det norske system eller establishment, hvis man kan si det, var Kari Breirem og Thor-Erik Johansen. Det viser hvordan varslere blir behandlet i norsk forretningsliv. Det poenget jeg prøver å få frem her er hvis man ser disse tingene i sammenheng, og ser hva som kan bli godtatt når det gjelder personer med makt, innflytelse eller tillit i samfunnet. Personer som

APPENDIX

Kjell Inge Røkke og advokatene i BA- HR som var involvert i disse sakene.

Advokatforeningen fant ingen grunn til å reagere mot BA-HRs opptreden og Røkke, men Thor-Erik Johansen og Kari Breirem var det greit å kaste seg over. Det er bare å se hvilken suksess slike personer som de først nevnte har i samfunnet i forhold til hva som skjer med varslerne, det illustrerer godt hvordan varslere blir sett på. Se på Siemens saken om dere kan få bruk for den, der heter varsleren Per-Yngve Monsen han fikk en pris av organisasjonen Fritt ord. Jeg nevner også Saugstad saken, der det ble fremsatt trusler om injurier på bakgrunn av kritikk for dårlig legearbeid. Dette mener jeg også underbygger at vi beskytter etablerte og det er varslere som tas. Poenget er at varslerne kan bli presset til å være stille på grunn av trusler om injurier, altså injurieloven kan sies å være en mulighet til å fremme trusler.

2. Er norsk lov strengere når det kommer til økonomisk kriminalitet enn andre vest-europeiske land?

Uten å ha etterforsket det vet ikke jeg det, men det jeg tror er helt avgjørende er at man lar alt for mye passere, og at man har vært vesentlig slappere i realiteten, selv om man kan peke på at man har samme lover. Kan vise til at Kåre Willoch fikk lønn fra Industriforbundet og Rederiforbundet, mens han satt på stortinget, altså tilleggslønn fra økonomiske interessenter. Vil dere ha mer på Willoch så kan dere lese en av hans egne selvbiografier. Det er den som heter Statsminister, der det står i registret lønn fra Industriforbundet, og der sier Willoch klart, men med andre ord at han var økonomisk avhengig av Industriforbundet og Rederiforbundet. Selv om habilitetsreglene ikke gjelder for stortingsrepresentanter er det klart at dette er en uakseptabel tilknytning. Frem til 2003 praktiserte vi korrupsjonsloven i Norge slappere enn i andre land. Men jeg tror ikke norsk lov er strengere enn i andre land. Jeg mener at det er et ekstremt uttrykk for persondyrkelse, persontillit og servilitet ovenfor makthavere og godtakelse av det som objektivt sett er uriktig i Norge.

3. Er det noen nyere saker der noen er blitt dømt for injurier?

Vi hadde et tilfelle. En sak med Dagens næringsliv som gikk helt til menneskerettighetsdomstolen nylig, det var på 2000 tallet. Den involverte Tom Ivar Rygh. Rygh fikk medhold i Høyesteretts, altså ble Dagens Næringsliv dømt for injurier. Denne saken gikk jo da videre til Menneskerettighetsdomstolen, der ble den norske staten dømt for å ha dømt Dagens Næringsliv i saken mot Rygh. Poenget var at Rygh hadde begått visse disposisjoner som det var normalt å stille spørsmål ved. Dagens Næringsliv vant dermed mot den norske stat dette var avgjort for litt siden 2007- 2008. Det har også vært en sak rundt den

10. mars 2009 der Dagens Næringsliv gikk ut og beklaget beskyldninger mot Arne Fredly om veldig god timing i en del aksjehandler, de måtte beklage siden de ikke hadde bevis for innsidehandel på børs.

Det finnes en sak til der kirurgen Røv som drev plastisk kirurgi på kvinnebryster. Der selv Høyesterett mente at man kunne bebreide Røv for at etterarbeidet etter operasjonen på kvinnebryst. Høyesterett mente det i seg selv ikke var tilstrekkelig for at Bergens Tidende hadde ført sannhetsbevis. Røv anla sak mot Bergens Tidende og vant, det gjorde at Bergens Tidende måtte betale 5 millioner kroner i erstatning. Dette tok Bergens Tidende til EMD, der den norske stat tapte, og staten Norge måtte betale Bergens Tidende tilbake det de måtte betale til Røv. Vil også nevne at byråsjef Harry Lindstrøm gikk til flere injuriersøksmål.

4. Tar norske bedriftsledere økonomisk kriminalitet på alvor? Eller er vi i Norge for naive og tror at økonomisk kriminalitet ikke foregår i vår bedrift?

Der synes jeg at svaret på det er at man ikke har tatt det alvorlig nok, det er en kultur for kameraderi i Norge. Man godtar at folk med makt sitter i uheldige stillinger, der man kan se at denne stillingen ikke er fordelaktig når det kommer til habilitetsspørsmål.

5. Er det noen spesielle særtrekk i norsk kultur/forretningskultur kontra vest europeiske land som kan ha innvirkning på den økonomisk kriminaliteten?

Både behandlingen av varslere og troen på autoriteter. Vi er til de grader naive når det gjelder troen på autoriteter her i landet.

6. Hvordan sees varsleren på i et tilfelle hvor det er begått økonomisk kriminalitet?

Er blitt besvart tidligere.

7. Mener du at det er for lett når man gjør en feil som kan sees på som korrupsjon å påberope seg uforstand for dermed å slippe unna straff? Har du noen eksempler på slike kjente saker som vi kan ha med i oppgaven?

Har svart på dette tidligere, men å finne noen saker her er verre. I injuriesammenheng må man ha bevis for at en har handlet i ond tro, og ikke bare i uforstand. Da er man inne på det subjektive.

APPENDIX

8. I vår oppgave skal vi forsøke å belyse eventuelle særpreg i norske lovgivning og forretningskultur gjennom kjente saker, deriblant BA-HR- saken, har du noen forslag til andre saker som kan være interessante å bruke?

Som sagt den om Tom Ivar Rygh, den som var i DN nylig og sakene med Tønsberg Blad, samt Bergens Tidende om Helge Røv.

APPENDIX I

Intervjuførelse med Rune Grundkjøn, 18.03.2009.

Vi ble anbefalt av advokatfirmaet DLA og kontakte Rune Grundkjøn som arbeider i Kredittilsynet, de mente han hadde en del å bidra med. Grunnet travle dager hadde han ikke tid til å stille til telefonintervju, men gjennom e-post fikk vi besvart våre spørsmål. Rune Grundkjøn er utdannet advokat og er sensor ved juridisk fakultet ved Universitetet i Oslo og BI, han har i tillegg til å arbeide i Kredittilsynet har han arbeidet som dommerfullmektig, politijurist og forretningsadvokat.

1. Har Norge en streng lovgivning når det kommer til økonomisk kriminalitet i forhold til andre vest- europeiske land? (Tillater vi mindre før det regnes som kriminelt)

Dette har jeg ikke noe svar på.

2. Har lovene og reglene i Norge noen svakheter som gir grobunn for økonomisk kriminalitet, eller "beskytter" de som begår økonomisk kriminalitet?

Her er det ryddet opp en del de senere årene innen regnskapsområdene - men områder inne konkursrytteri - og forholdet mellom kriminell handling/opdagelsesrisiko/ reaksjonsrisiko kan frist til å begå kriminelle handlinger. Her går det mye på ressurser - f eks på innsidesaker.

3. Tar Norge økonomisk kriminalitet på alvor?

Ja alle politiske partier gjør det og det snakkes mye og gjøres en del i kampen mot økonomisk kriminalitet. Norge deltar også i internasjonale fora, eks FATF hvor jeg selv møter for Norge.

4. Tar norske bedriftsledere økonomisk kriminalitet på alvor?

Varyerer sikkert en del - her har det skjedd en holdningsendring til det bedre - settes inn mer ressurser ikke minst av hensyn til rennomèrisikoen.

5. Hvordan er den generelle holdningen blant nordmenn til økonomisk kriminalitet?

Tror de fleste er mot grov økonomisk kriminalitet som tapper samfunnet for ressurser og setter arbeidsplasser i fare .

6. Er det noen spesielle særtrekk i norsk kultur/forretningskultur kontra vest europeiske land som kan ha innvirkning på den økonomisk kriminaliteten?

APPENDIX

Det kan jeg ikke svare på.

7. Hvordan sees varsleren på i et tilfelle hvor det er begått økonomisk kriminalitet?

Dette er et vanskelig spørsmål - varierer nok. Hvor selve kulturen i bedriften er frisk og sunn sees nok varsleren på med blide øyne - men hvor det er snusk og triksing blir varsleren sand i maskineriet.

8. I vår oppgave skal vi forsøke å belyse eventuelle særpreg i norske lovgivning og forretningskultur gjennom kjente saker, deriblant BA-HR- saken, har du noen forslag til andre saker som kan være interessante å bruke?

Finance Credit-saken er jo stor og her kan dere kanskje finne noe

<http://www.dagbladet.no/nyheter/87084.html> her kan vi jo spørre oss hvordan det kunne gå så langt før det ble stanset.

APPENDIX J

Intervjureferat Kjetil Aakre, Skatteetaten (17.03.09).

Når vi skriver en slik oppgave er Skatteetaten en offentlig instans som er viktig å ta kontakt med for å innhente informasjon og synspunkter når det gjelder økonomisk kriminalitet. Vi har hatt kontakt med Kjetil Aakre som er spesialrevisor og har arbeidet der siden 1997. Han er utdannet siviløkonom og revisor ved Handelshøgskolen i Bodø.

1. Er det spesielle bransjer som dere opplever at skatt- og avgiftskriminalitet er mer utbredt i enn andre

- Bransjer med mulighet for kontantomsetning (restaurant, drosjenæringen)
- Bygg og anlegg
- Fiskeri

2. Hvor godt opplever dere at lovverket er når det gjelder muligheter til å avdekke økonomisk kriminalitet?

- Ligningsloven gir skatteetaten vide fullmakter i det å gjennomføre kontroller
- Skatteyter har plikt til å medvirke og forklare seg
- Kan gjennomføre uvarslede kontroller
- Har skatteyter hjemmekontor kan vi også oppsøke skatteyter hjemme og ta med oss det materiell som er relevant for kontrollen
- Hjemmel for å ta med oss pc-er og speilkopiere disse

3. Hvilke type lovovertrедelser er det dere ser (hvordan jukes/"trikses" det)

- Fordekke "private utgifter" i regnskapet gjennom uriktig fakturering
- Ikke oppgi omsetning
- Svart avlønning
- Oppgi for høye inntekter, det vil si urealiserte inntekter eller aktivere kostnader som skulle vært kostnadsført
- Oppgi for høye inntekter i henhold til hvitvasking
- Private uttak av varer og tjenester fra selskapet uten at dette regnskapsføres
- Manglende regnskapsføring (vanskeliggjør kontrollen for skattemyndighetene)

4. Opplever dere at valg av selskapsform har betydning for omfanget av økonomisk kriminalitet?

- Ja, enkelte selskapsformer egner seg bedre ved for eksempel svart omsetning, eksempel der det ikke er revisjonsplikt (eks NUF)

5. Hvordan samarbeides/samhandles det mellom ulike offentlige aktører (Skatteetaten, Politiet/Økokrim, Fiskeridirektoratet, toll- og trygdemyndigheter – og hvordan opplever dere at er regelverket tilrettelagt for dette) ?

Samarbeidsavtaler mellom etater, utveksling av arbeidstakere, felles kurs, felles aksjoner, bistandsrevisorer. Vide hjemler for å utveksle informasjon mellom etatene.